

Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengi- rikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13

Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027

Saija Järvinen, Markus Alanko, Minna Piispa

Oikeusministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-847-1

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13	Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Tekijä/t	Saija Järvinen, Markus Alanko, Minna Piispa	
Kieli	suomi	Sivumäärä 98

Tiivistelmä

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen tunnistetaan vakavaksi ongelmaksi. Oikeusministeriö asetti 1.9.2023 työryhmän (VN/24165/2023) valmistelemaan vuoden 2023 loppuun mennessä toimenpideohjelman nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Toimenpideohjelma ja valtioneuvoston periaatepäätös sen hyväksymiseksi jatkovalmisteltiin valtioneuvostossa työryhmän luonnoksen pohjalta.

Ohjelmassa on 43 toimenpidettä, jotka muodostavat yhdeksän eri kokonaisuutta; (1) varhaisen vaiheen tuki lapsille, nuorille ja perheille, (2) nopea puuttuminen nuorten rikolliseen käyttäytymiseen ennen rikosprosessia, sen aikana ja sen jälkeen, (3) nuorten ja huoltajien vastuun lisääminen rikoksella aiheutetuista vahingoista, (4) viranomaisyhteistyön ja tiedonvaihdon parantaminen viranomaisten välillä, (5) rikosprosessin tehostaminen nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjumiseksi, (6) rangaistusten kiristäminen, (7) velvoittavuuden lisääminen nuorten rikosseuraamuksiin, (8) katujengeihin liittymisen ehkäisy yhteisöissä ja alueilla sekä (9) tutkimustiedon hyödyntäminen.

Ohjelmassa olevat nuorisorikollisuutta ehkäisevät toimenpiteet keskittyvät riskiryhmiin ja rikoksiin jo syllistyneisiin. Jengirikollisuuden osalta keskitytään katujengirikollisuuden torjuntaan sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan rekrytoitumisen ehkäisemiseen. Toimenpideohjelmassa nojaututaan poliisin käyttämään katujengin määritelmään ja tilannekuvaan.

Asiasanat nuorisorikollisuus, rikosentorjunta, ennaltaehkäisy, varhainen puuttuminen, rangaistukset, monialainen yhteistyö, rikollisuus, jengirikollisuus, katujengit, poikkihallinnollinen yhteistyö, rikostorjunta

ISBN PDF	978-952-400-847-1	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero		Hankenumero	OM083:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-847-1>

Ett åtgärdsprogram för förebyggande och bekämpning av ungdoms- och gängbrottslighet för åren 2024–2027

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:13		Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Saija Järvinen, Markus Alanko, Minna Piispa		
Språk	finska	Sidantal	98

Referat

I programmet för statsminister Petteri Orpos regering identifieras den ökade ungdoms- och gängbrottsligheten som ett allvarligt problem. Justitieministeriet tillsatte den 1 september 2023 en arbetsgrupp (VN/24165/2023) för att före utgången av 2023 utarbeta ett åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa ungdoms- och gängbrottslighet. Efter arbetsgruppen fortsatte beredningen av programmet och statsrådets principbeslut i statsrådet.

Programmet innehåller 43 åtgärder som bildar nio olika helheter: (1) barn, unga och familjer stöds i ett tidigt skede, (2) det ingrips snabbt i ungas kriminella beteende före, under och efter straffprocessen, (3) ungas och vårdnadshavares ansvar för skador som orsakats genom brott utökas, (4) myndighetssamarbetet och informationsutbytet mellan myndigheterna förbättras, (5) straffprocessen för att bekämpa ungdoms- och gatugängsbrottslighet effektiviseras, (6) straffen skärps, (7) brottspåföljderna för unga görs mer förpliktande, (8) anslutningen till gatugäng förebyggs inom grupper och i områden samt (9) forskningsdata utnyttjas.

Programmets åtgärder för att förebygga ungdomsbrottslighet är inriktade på riskgrupper och dem som redan gjort sig skyldiga till brott. När det gäller gängbrottslighet ligger fokus på att bekämpa gatugängsbrottslighet samt att förebygga rekrytering av barn och unga. Åtgärdsprogrammet stödjer sig på polisens lägesbild och definition av gatugäng.

Nyckelord

ungdomsbrottslighet, brottsprevention, förebyggande, tidig intervention, straff, branschöverskridande samarbete, brottslighet, gängbrottslighet, gatugäng, förvaltningsövergripande samarbete, brottsbekämpning

ISBN PDF 978-952-400-847-1

Ärendenummer

ISSN PDF 2490-1172

Projektnummer OM083:00/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-847-1>

Sisältö

1	Toimenpideohjelman lähtökohta ja valmistelu	8
2	Nuorisoriikollisuudessa huolenaiheena väkivalta ja katujengit	10
2.1	Entistä harvempi nuori syyllistyy rikoksiin	10
2.2	Nuorten tekemä ja kokema väkivalta on lisääntynyt	13
2.3	Katujengeihin liittyvät ja rekrytoitusvaarassa olevat henkilöt	17
3	Ruotsin, Tanskan ja muiden maiden toimia nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi	20
3.1	Tanskan ja Ruotsin ehkäiseviä ja rikoksista irrottautumista tukevia toimia.....	20
3.2	Kansainvälisiä vaikuttaviksi arvioituja toimia nuorille ja perheille	22
3.3	Katujengeihin kohdistuvien poliisivetoisten toimien vaikuttavuus	23
3.4	Tanskan lakipaketteihin liittyvät jengien vastaiset toimet.....	25
4	Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunnan keinot	26
4.1	Rikoksia ehkäistään eri vaiheissa eri keinoin	26
4.2	Nuoriso- ja jengirikollisuutta ehkäisevät toimet muissa hallituksen ohjelmissa.....	29
4.2.1	Kotoutumisen edistäminen.....	29
4.2.2	Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen	30
4.2.3	Nuorisotyön ja -politiikan keinoin ehkäistään nuorten syrjäytymistä.....	31
5	Toimenpiteet	33
5.1	Tuetaan lapsia, nuoria ja perheitä jo varhaisessa vaiheessa.....	35
5.1.1	Haavoittuvassa asemassa olevien lasten, nuorten ja perheiden tukeminen.....	36
5.1.2	Hyvinvointia ja terveyttä vahvistavan työn toimintamallien ja tietopohjan vahvistaminen ...	37
5.1.3	Harrastukset nuorten arjessa.....	38
5.1.4	Jatketaan koulukiusaamisen ja -väkivallan vastaista työtä	39
5.2	Puututaan nuorten rikolliseen käyttäytymiseen nopeasti ennen rikosprosessia, sen aikana ja sen jälkeen	40
5.2.1	Poliisin ennalta estävä toiminta ja ankkuritoiminta kohtaavat nuoria varhaisessa vaiheessa .	42
5.2.2	Toistuvasti ja vakavia rikoksia tekevien, suuremman rikosriskin nuorten räätälöity tuki	45
5.2.3	Runsaasti päihteitä käyttävien, vakavia rikoksia tekevien ja vakavaa väkivaltaa käyttävien nuorten kuntoutus ja auttaminen	46
5.2.4	Lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistus ja lisätoimien tarve nuorten vakavan rikospolun katkaisemiseksi	48
5.2.5	Sijaishuollosta luvatta poistuneet lapset.....	49

5.2.6	Kehitetään seuraamuselvitystä vakavia rikoksia tehneiden moniammatillisen yhteistyön tehostamiseksi pohjoismaisia käytäntöjä tarvittaessa huomioiden	51
5.2.7	Exit-toiminnan soveltaminen katujengeistä irtautuville	53
5.3	Lisätään nuorten ja huoltajien vastuuta rikoksella aiheutetuista vahingoista	54
5.3.1	Sovittelu ja vastuunotto	54
5.3.2	Conferencing-menetelmän käyttö lasten ja nuorten sovittelussa.....	55
5.3.3	Sovittelun mahdollisuus yhdyskuntaseuraamuksien yhteydessä.....	57
5.3.4	Työkorvausmahdollisuudet osana sovittelua.....	58
5.3.5	Vanhempien kasvatusvastuun vahvistaminen	58
5.3.6	Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteisiin osallistuminen.....	60
5.4	Parannetaan viranomaisyhteistyötä ja tiedonvaihtoa viranomaisten välillä.....	61
5.4.1	Tietojen vaihdon parantaminen vankilaturvallisuuden edistämiseksi.....	62
5.4.2	Katujengeihin liittyvän osaamisen kehittäminen ja lisääminen	64
5.4.3	Tiedonvaihto ja yhteistyö turvapaikka-, oleskelulupa- ja kansalaisuusasioita koskevissa menettelyissä	64
5.4.4	Katujengi-ilmiön torjunnan tehostaminen koordinaatio- ja yhteistyöryhmän avulla.....	65
5.5	Tehostetaan rikosprosessia nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjumiseksi	66
5.5.1	Tehokas puuttuminen nuoriso- ja katujengirikollisuuteen.....	66
5.5.2	Rangaistusten viivytyksetön täytäntöönpano	67
5.5.3	Viranomaisten yhteistoiminta rikostutkinnassa ja lapsen oikeuksien turvaaminen alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta epäillyn kohdalla	68
5.5.4	Poliisi-, pakkokeino- ja esitutkintalaki sekä tutkintavankien yhteydenpidon valvontaa koskeva sääntely rikostorjuntaa tukemassa	70
5.5.5	Turvallisuuden edistäminen alueilla, joissa merkittävästi suurempi rikosten riski	70
5.5.6	Todistajiin ja asianosaisiin kohdistuva uhkailu	71
5.5.7	Edistetään rikoshödyn poisottamista ja salaisten pakkokeinojen käyttöä	73
5.6	Kiristetään rangaistuksia.....	74
5.6.1	Rikos katujengin jäsenenä	74
5.6.2	Alle rikosvastuikäisen lapsen yllyttäminen rikolliseen tekoon.....	75
5.6.3	Aseellisista rikoksista annettavien rangaistusten kiristäminen	76
5.6.4	Nöyryytys törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperusteena.....	76
5.7	Lisätään nuorten rikosseuraamuksiin velvoittavuutta	77
5.7.1	Nuorisorangaistuksen käyttö lisääntyy ja tekojen vakavuus korostuu.....	77
5.7.2	Väkivaltarikollisuuden ehkäisy- ja katkaisupalvelut sekä moniammatillinen kuntoutus seuraamusten täytäntöönpanon aikana	79
5.7.3	Osaamisen lisääminen Rikosseuraamuslaitoksessa	80
5.8	Ehkäistään katujengeihin liittymistä yhteisöissä ja alueilla	81
5.8.1	Ennalta estävän työn kehittäminen	82
5.8.2	Katujengirikollisuuden huomioon ottaminen paikallisessa ja alueellisessa turvallisuusyhteistyössä	83
5.8.3	Nuorille suunnattu kampanja sivustakatsojan roolista	85
5.9	Tiedon ja tutkimuksen hyödyntäminen.....	86

6 Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta	88
Liitteet	89
Liite 1. Työryhmän kokoonpano	89
Liite 2. Kuultavat.....	90
Lähteet	91

1 Toimenpideohjelman lähtökohta ja valmistelu

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa ”[Vahva ja välittävä Suomi](#)” nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen tunnistetaan vakavaksi ongelmaksi. Sen torjumiseksi hallitus toteuttaa laajan joukon sekä niin sanottuja kovia että pehmeitä toimenpiteitä. Ilmiöön puuttuminen vaatii moniammatillista otetta. Muutokseen otetaan mukaan koko yhteiskunta, lähtien kotien ja vanhempien kasvatusvastuun tuesta sekä syrjäytymisen ja syrjinnän vastaisesta työstä aina kotoutumis- ja maahanmuuttopolitiikkaan saakka.

Oikeusministeriö asetti 1.9.2023 työryhmän ([VN/24165/2023](#)) valmistelemaan vuoden 2023 loppuun mennessä toimenpideohjelman, jolla torjutaan nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen Suomessa.¹ Työryhmän tehtävänä oli hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti valmistella toimenpideohjelman nuoriso- ja jengirikollisuuden ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi Suomessa. Työryhmä suunnitteli hallitusohjelman mukaisten lainsäädännön kehittämistoimien toteuttamisen ja arvioi muut mahdolliset lainmuutostarpeet ja lisätoimenpiteet. Toimenpideohjelman sisältää toimia tehokkaaseen nuoriso- ja jengirikollisuuden ennaltaehkäisyyn, rikoskierteen katkaisuun, rikosten selvittämiseen, rangaistusten kiristämiseen ja rikosvastuun toteutumiseen. Työryhmä selvitti myös Ruotsin ja Tanskan vaikuttavia jengirikollisuuden ehkäisytoimia ja niiden soveltumista Suomeen. Lisäksi työryhmä pohti tehokkaita toimia muun muassa viranomaisten välisen tietojenvaihdon helpottamiseen sekä nuorten palveluihin ohjautumisen, seuraamusjärjestelmän, tutkimuksen ja alueellisen työn kehittämiseen.

Työryhmän jälkeen ohjelman valmistelu jatkui valtioneuvostossa. Samalla kuultiin lapsiasiavaltuutettua, Helsingin kaupungin sekä Varsinais-Suomen hyvinvointialueen ja Turun kaupungin edustajia.²

-
- 1 Työryhmän kokoonpano ilmenee liitteestä yksi. Varsinaisten jäsenten lisäksi työryhmän varajäsenet osallistuivat aktiivisesti ohjelman valmisteluun työryhmässä sovitun käytännön mukaisesti.
 - 2 Kaikki ohjelman valmistelun aikana kuullut tahot on lueteltu liitteessä 2.

Toimenpideohjelma sisältää toimenpiteitä laaja-alaisesti, ja ne kohdentuvat osittain eri tavoin sen mukaan, puhutaanko nuorisorikollisuuden, nuorten vakavan väkivallan vai katujengirikollisuuden ehkäisemisestä ja torjumisesta.

Jengirikollisuuden osalta toimenpideohjelmassa keskitytään katujengirikollisuuden torjuntaan sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan rekrytoitumisen ehkäisemiseen. Katujengien ja järjestäytyneen rikollisuuden välinen ero ei ole selvärajainen. (Ks. esim. Forss 2023). Toimenpideohjelmassa nojaututaan poliisin käyttämään katujengin määritelmään ja tilannekuvaan (luku 2). Hallitus päivittää erillisen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan keskittyvän strategian vuoden 2024 loppuun mennessä, ja valmistelee tarvittavat lainsäädäntöesitykset (OM080:00/2023).

Ohjelmassa on toimenpiteitä myös nuorisorikollisuuden ehkäisyyn. Niissä keskitytään riskiryhmiin ja rikoksiin jo syyllistyneisiin. Ohjelmassa tunnistetaan myös varhaisen puuttumisen tärkeys ja keskeinen rooli nuorisorikollisuuden ehkäisyssä.

Toimenpideohjelma rakentuu ensisijaisesti nuoriso- ja jengirikollisuutta koskevien hallitusohjelmakirjausten toteutuksesta huomioiden ne kirjaukset, joissa tuodaan esille nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen ja mahdollisimman varhaisen puuttumisen ja tuen tärkeys. Niiden rinnalla on hyödynnetty nuoriso- ja katujengirikollisuusteemaa sivuavia tai käsitteleviä, aikaisemmin valmisteltuja raportteja ja selvityksiä. Tällaisia ovat muun muassa toistuvan ja vakavan nuorisorikollisuuden ehkäisyssä havaittuja aukkopaiikkoja tunnistaneen poikkihallinnollisen työryhmän raportissa (OM 2023:30), Väkivallaton lapsuus -ohjelman väliarvioinnissa (STM 2023:17), Valtion nuorisotyön ja -politiikan VANUPO 2024–2027 -ohjelmassa (OKM 2024) sekä Pohjoismaisia ja kansainvälisiä malleja koskeneissa selvityksissä tunnistetut tarpeet.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi hallitus toteuttaa laajan joukon erilaisia toimia, joissa otetaan mukaan koko yhteiskunta, lähtien kotien ja vanhempien kasvatusvastuun tuesta sekä syrjäytymisen ja syrjinnän vastaisesta työstä aina kotoutumis- ja maahanmuuttopolitiikkaan saakka. Nuoriso- ja jengirikollisuutta ehkäistään tämän toimenpideohjelman lisäksi useissa muissa ohjelmissa, jotka on esitelty tarkemmin luvussa 4.2.

2 Nuorisorikollisuudessa huolenaiheena väkivalta ja katujengit

2.1 Entistä harvempi nuori syyllistyy rikoksiin

Suurin osa Suomessa asuvista lapsista ja nuorista voi hyvin ja on tyytyväisiä elämäänsä. Osan hyvinvointia kuormittaa kuitenkin esimerkiksi sairastelu, ahdistuneisuus, kiusaaminen tai sosiaalisten tilanteiden pelko, joiden taustalla voi olla monia erilaisia tekijöitä. Työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäävien nuorten määrä on vähentynyt. Pääosin nuorten luottamus instituutioihin ja heidän uskonsa tulevaisuuteen on edelleen hyvällä tasolla. (THL Tilastoraportti 48:2023.)

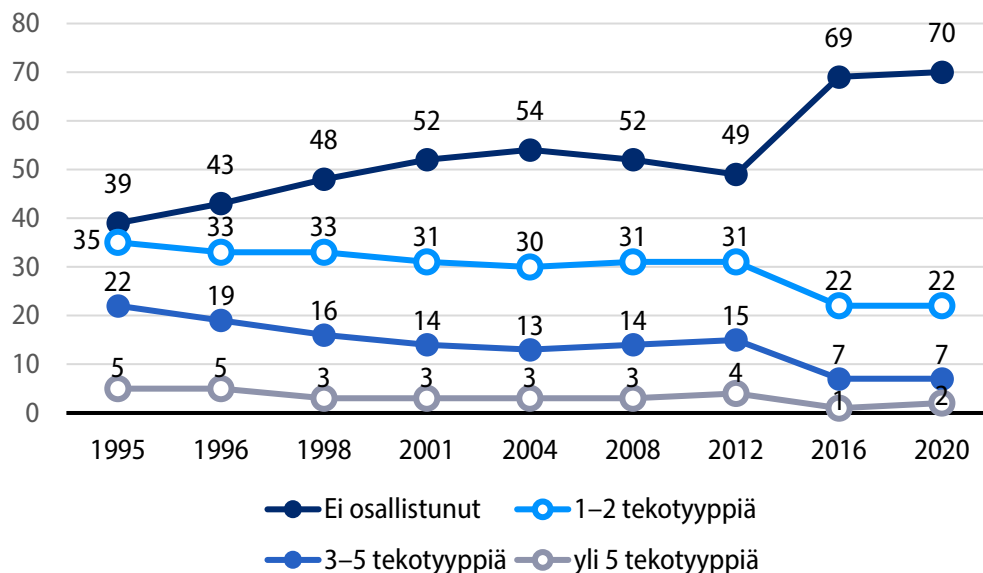
Koronaepidemia vaikutti monin eri tavoin nuorten elämään vuosina 2020–2022. Korona-aika toi pitkät jonot esimerkiksi mielenterveyspalveluihin. Kouluterveyskyselyn mukaan myös nuorten osallisuuden kokemus heikentyi korona-aikana koko ikäryhmässä. Useissa tutkimuksissa on viime vuosina nostettu esiin huoli nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisestä ja kasautumisesta. Nuorten hyvinvoinnin polarisoituminen voi pitkällä aikavälillä rapauttaa yhteiskunnallista luottamusta. (Ks. THL Tilastoraportti 48/2023; Valtion nuorisoneuvosto 2023.)

Viime vuosikymmeninä nuorten rikoskäyttäytyminen on vähentynyt huomattavasti niin kyselytutkimusten (Kaakinen & Näsi 2021) kuin viranomaistilastojenkin perusteella, erityisesti muiden kuin väkivaltarikosten osalta (esim. Haapakangas 2020; Pitkänen ym. 2022). Vastaava myönteinen kehitys, jota kutsutaan crime drop-ilmiöksi, on havaittu myös monissa muissa korkean tulotason maissa (Baumer ym. 2021; Svensson & Oberwittler 2021; Pitkänen ym. 2022). Kuten edellä nuorten hyvinvoinnin osalta, myös nuorten rikollisuuden osalta on kuitenkin nähtävissä polarisoitumista. Suurin osa nuorista voi hyvin, eikä tee rikoksia. Samanaikaisesti rikokset keskittyvät pienelle ryhmälle nuoria, joka tekee toistuvasti vakavia rikoksia. Nuorisojengirikollisuus on ollut huolenaiheena monissa länsimaissa. (Ks. myös Sutela 2024.)

Viimeisimmät nuorisorikollisuuskyselyn tulokset ovat saatavilla vuodelta 2020, jolloin nuorilta itseltään on kysytty heidän tekemistään rikoksista (Kaakinen & Näsi 2021). Kuviossa 1 kuvataan nuorten rikoskäyttäytymisen kehitystä aikavälillä 1995–2020. Tarkastelussa on mukana yhdeksän nuorisorikollisuuskyselyissä vuodesta 1995 asti mukana ollutta tekoa: seiniin piirtely, vahingonteot, kaupasta

varastaminen ja koulusta varastaminen, koulukiusaaminen, osallistuminen tappeluun, pahoinpitely, marihuanan tai hasiksen käyttö sekä humalassa moottoriajoneuvolla ajaminen. Niiden nuorten määrä, jotka eivät ole osallistuneet yhteenkään tekotyyppeihin, on kasvanut selvästi seurantajakson aikana. Vuosien 2016 ja 2020 välillä rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuudessa ei kuitenkaan enää tapahtunut merkitsevää muutosta (mt.).

Kuvio 1. Rikoskäyttäytymisen laaja-alaisuus nuorten keskuudessa vuosina 1995–2020, [%]
(Lähde: Kaakinen & Näsi 2021)

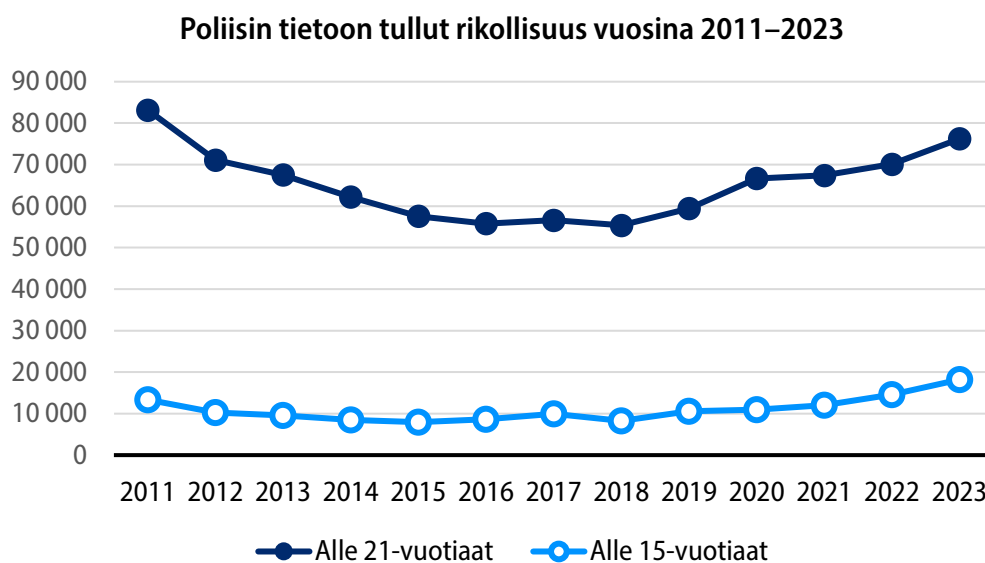

Poliisin tietoon tullut alle 21-vuotiaiden³ rikollisuus laski tasaisesti tarkastelujaksolla (2011–2022) vuoteen 2018 asti, mutta sen jälkeen tilastoissa on näkynyt taas tasaista nousua (kuvio 2). Vuonna 2022 poliisin tietoon tuli hieman yli 70 000 alle 21-vuotiaiden tekemää rikosta. Omaisuusrikokset (34 %) ja liikennerikokset (33 %) muodostivat noin kaksi kolmasosaa niistä. Väkivaltarikosten osuus oli 12 %. Alle 15-vuotiaiden osuus kaikista alle 21-vuotiaiden rikoksista oli vuonna 2022 yhteensä 21 %. Alle 15-vuotiaiden rikoksista suurimman osan muodostivat omaisuusrikokset (52 %) ja väkivaltarikokset (23 %). Alle 15-vuotiaiden osuus sisältyy kuviossa 2 alle

3 Nuorella tarkoitetaan tässä alle 21-vuotiaita henkilöitä, joihin sovelletaan rikoprosessissa lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010).

21-vuotiaiden rikollisuuteen. Kattavammin tietoa rikosnimikkeistä ja ikäryhmäkohtaisesta tilannekuvasta löytyy Poliisihallituksen huhtikuussa 2024 julkaisemasta raportista (Sutela, 2024).

Kuvio 2. Poliisin tietoon tullut alle 21-vuotiaiden ja alle 15-vuotiaiden rikollisuus vuosina 2011–2023

Digitalisaation ja digilaitteiden myötä nuorten verkossa käyttämä aika on kasvanut ja nuoret viettävät merkittävän osan hereilläoloajastaan erilaisissa verkon palveluissa (Davidson ym. 2022). Samalla nuorten tietoverkkorikollisuuden kasvu näkyy poliisin tietoon tullessa rikollisuudessa niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tyypillisesti tietoverkkorikokset ovat valmistelevia tai liitännäisrikoksia muille rikoksille. Myös tietoverkkoja hyödyntävällä rikollisuudella on yhä kasvava merkitys esimerkiksi nuorten väkivaltarikollisuudessa, huumausaine- ja petosrikollisuudessa sekä jengirikollisuudessa. Tietoverkkoja hyödynnetään erilaisten laittomien tai laittomasti saatujen aineiden ja tavaroiden kaupassa, ja verkon kautta sovittuihin kaupantekotilanteisiin voi edelleen liittyä väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista. (Ks. myös Sutela 2024.)

Pohjoismaisessa tuoreessa tutkimuksessa (Kaakinen ym. 2024) selvitettiin kyselytutkimuksen avulla 13–17-vuotiaiden nuorten kuulumista jengeihin. Yleisintä se oli Ruotsissa. Nuoret, jotka olivat mukana jengeissä, tekivät muita todennäköisemmin omaisuusrikoksia, väkivaltarikoksia (tappelu julkisella paikalla ja pahoinpitely) ja

huumeiden myyntiä. Jengiin kuuluminen oli todennäköisempää nuorilla, joilla on alempi itsekontrolli ja vanhempien kontrolli, korkeampi rikosaktiivisuus, rikollisuutta suosivat asenteet ja kaveripiiri. Jengeihin kuuluminen oli yleisintä kaupungeissa, joissa oli keskimäärin enemmän perheisiin liittyviä ongelmia, syrjintää sekä rikoksia tekeviä ikätovereita ja rikosmyönteisiä asenteita.

Kaakisen ym. (2024) tutkimuksen keskeinen huomio oli, että nuorten jengit olivat pääasiassa rikosaktiivisia ja rikoskäyttäytymisestä kiinnostuneita yksilöitä ja kaveriporukoita koskeva ilmiö; ennaltaehkäisyä kannattaisi tutkimuksen mukaan kohdistaa juuri näihin nuoriin. Tutkimuksessa katujengeinä tutkittiin Eurogang-määritelmän mukaan sellaisia suhteellisen pysyviä nuorten rikoksia tekeviä, katuorientoituneita ryhmiä, jotka eivät ole sama asia kuin esimerkiksi Suomessa poliisin tunnistamat katujengit tai Ruotsin tunnetuimmat rikollisryhmät, jotka tekevät vakavampia rikoksia. Tutkitut ryhmät tekivät pääasiassa lieviä rikoksia. (Ks. myös luku 2.3.)

2.2 Nuorten tekemä ja kokema väkivalta on lisääntynyt

Nuorten tekemien poliisin tietoon tulleiden väkivaltarikosten (henkirikokset, pahoinpitelyrikokset ja ryöstöt sekä näiden yritykset) määrä on viime vuosina lisääntynyt kaikissa tilastollisissa kuntaryhmissä⁴ sekä suurissa että pienissä kaupungeissa. Prosentuaalisesti tarkasteltuna rikollisuuden lisääntyminen on ollut esimerkiksi pääkaupunkiseudulla jopa maltillisempaa kuin pienemmissä kaupungeissa sekä taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa. Vaikka valtaosa rikoksista tapahtuukin kaupungeissa, on nuorten tilastoidun väkivaltarikollisuuden kasvu valtakunnallinen ilmiö, joka ei paikannu jollekin tietylle alueelle. (Keskusrikospoliisi 2022.)

Vuoden 2021 lopulla Suomessa oli 12–29-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia 113 115 henkilöä. Heidän osuutensa samanikäisistä nuorista oli 11 prosenttia. Heistä oli syntynyt ulkomailla 78 prosenttia ja Suomessa 22 prosenttia. Ulkomaalaistaustainen väestö on ikärakenteeltaan nuorempaa kuin suomalaistaustainen väestö, ja ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten suhteellinen osuus tulee kasvamaan tulevina vuosina erityisesti suurissa kaupungeissa. Pääkaupunkiseudun väestöennusteen mukaan vieraskielinen väestö kasvaisi koko seudulla nykyisestä noin 200 000

4 Kaupunkimaiset kunnat, taajaan asutut kunnat ja maaseutumaiset kunnat

henkilöstä noin 437 000 henkilöön vuoteen 2035 mennessä. Esimerkiksi Helsingissä 0–18-vuotiaiden vieraskielisten osuus ikäluokasta kasvaa nykyisestä viidenneksestä jopa kolmannekseen. (Eid & Castaneda 2023.)

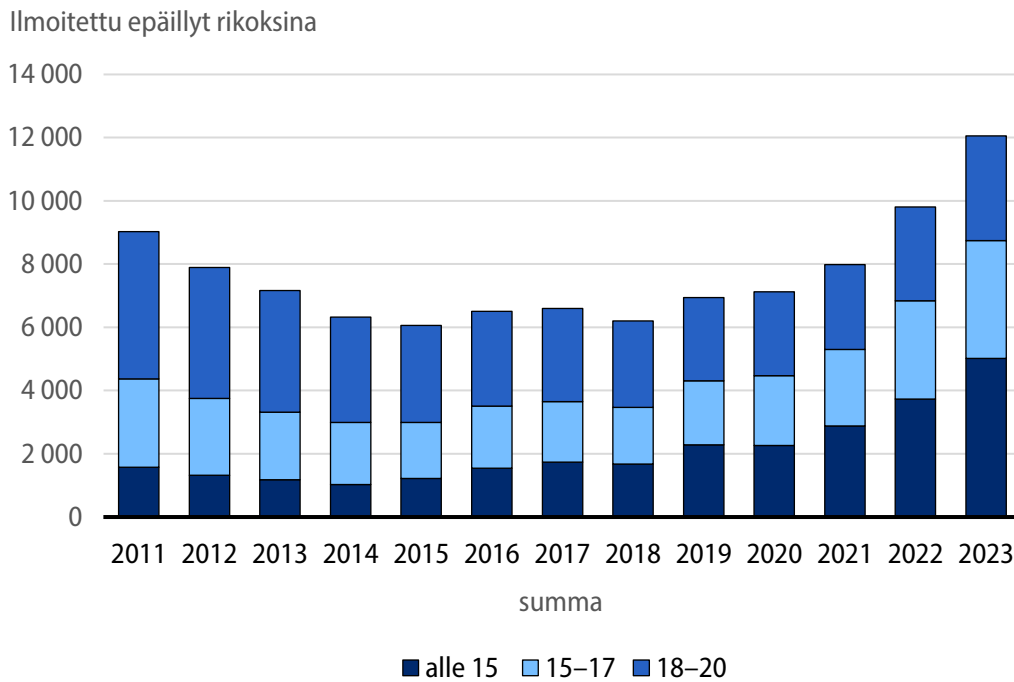
Väestöryhmittäin tarkasteltuna selvä enemmistö väkivaltarikoksesta epäillyistä nuorista on suomalaistaustaisia. Ulkomaalaistaustaisten – sisältäen sekä Suomessa että ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt⁵ – osuus väkivaltarikoksesta epäillyistä nuorista (alle 21-vuotiaat) on viime vuosina ollut noin 20 %. Merkille pantavaa on, että rikosepäilyjen määrä on kasvanut yhtä paljon sekä suomalaistaustaisilla että ulkomaalaistaustaisilla nuorilla. Väestön kokoon suhteutettuna ulkomaalaistaustaisen nuorten rikosepäilyjen määrä on kuitenkin noin 2–3-kertainen suomalaistaustaisiin nuoriin nähden. Tämä yliedustus on ollut erityisen voimakasta ryöstörikoksissa.

Poliisin kirjaamien rikosilmoitusten perusteella nuorten väkivaltarikosten määrä vähentyi vuoden 2011 jälkeen, mutta on viime vuosina kasvanut merkittävästi. Vuonna 2023 väkivaltarikoksiin kirjattiin yhteensä noin 12 000 alle 21-vuotiaasta rikoksesta epäiltyä, mikä oli 99 prosenttia enemmän kuin vuonna 2015 (kuvio 3)⁶. Erityisen voimakasta kasvu on ollut alaikäisten ikäryhmissä. Alle 15-vuotiailla rikosepäilyjen määrä on kasvanut 313 prosenttia ja 15–17-vuotiailla 111 prosenttia, kun taas 18–20-vuotiaiden ikäryhmässä väkivaltarikosten määrä on pysynyt lähes ennallaan.

5 ”Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa Väestötietojärjestelmässä.” https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html.

6 Vuoden 2023 tiedot ovat tammikuulta 2024 ja voivat päivittyä.

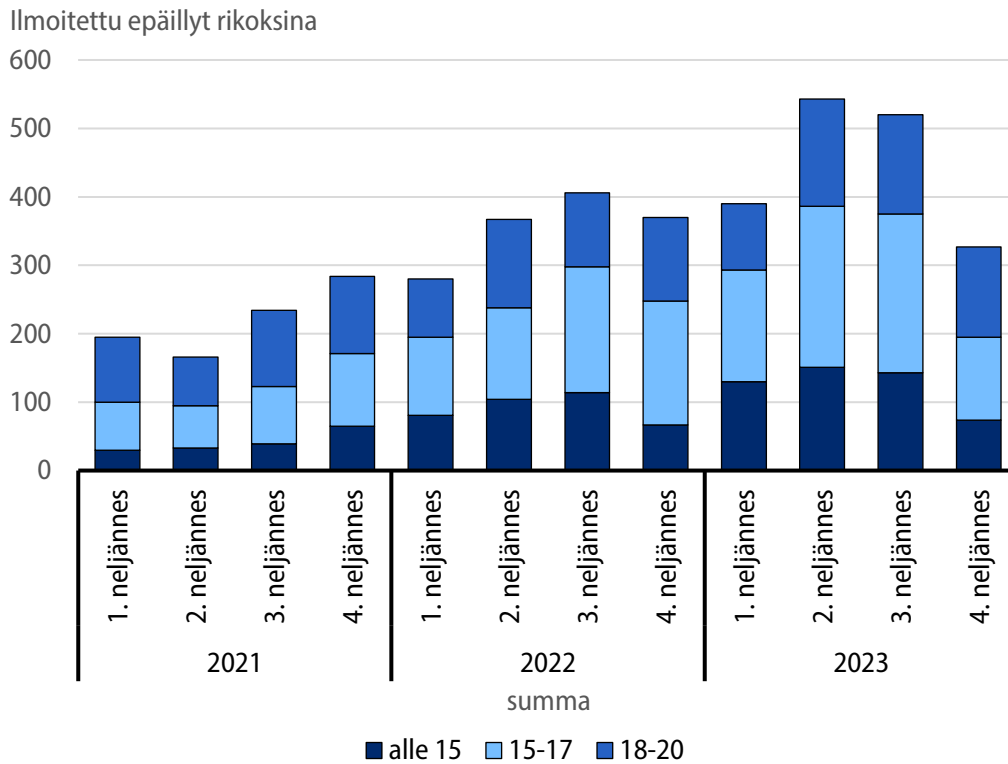
Kuvio 3. Väkivaltarikoksia koskevat rikosepäilyt (pahoinpitelyt, henkirikokset ja ryöstöt) vuosina 2011–2023 ikäryhmän mukaan. Lähde: Poliisin tulostietojärjestelmä Polstat.

Nuorten väkivaltarikoksissa yleisimpiä nimikkeitä ovat pahoinpitely sekä lievä pahoinpitely, jotka muodostavat tyypillisesti noin neljä viidesosaa kaikista rikosepäilyistä. Rikosnimikkeittäin tarkasteltuna tilastoidun väkivaltarikosten kasvu on kuitenkin ollut selvästi voimakkainta ryöstörikoksissa (kuvio 4), joiden määrä on vuosina 2022 ja 2023 ollut jopa kaksinkertainen aiempiin vuosiin nähden.

Kasvu on ollut edelleen voimakkainta alaikäisten, erityisesti alle 15-vuotiaiden ikäryhmässä. Poliisin tietoon tullut nuorten väkivaltarikollisuus on kasvun lisäksi myös raaistunut. Väkivaltarikoksia tehdään yhä useammin ryhmissä, etukäteen järjestettynä ja niihin liittyy uhrin nöyryyttämistä. Nuoret tekevät väkivaltarikoksia ilman päihtymystä, mikä poikkeaa perinteisestä kansallisesta aikuisten väkivallasta, johon liittyy usein päihtymystä. (Keskusrikospoliisi 2024.)

Kuvio 4. Ryöstörikoksia koskevat epäilyt ikäryhmän ja vuosineljänneksen mukaan vuosina 2021–2023. Lähde: Poliisin tulostietojärjestelmä Polstat.

Myös henkirikoksena tai henkirikoksen yrityksenä kirjatuissa rikosepäilyissä rikosten määrä on viime vuosina ollut selvästi tavanomaista korkeampi. Vuosina 2020–2022 alle 21-vuotiaille on kirjattu keskimäärin lähes sata henkirikosta tai sen yritystä koskevaa rikosepäilyä vuosittain, kun aiempina vuosina määrä on vaihdellut noin 50–60 rikosepäilyän välillä. Selvästi yleisin nimike on ollut tapon yritys (lähes 75 % epäilyistä), mutta myös yksittäisiä murhana kirjattuja rikosepäilyjä kirjataan vuosittain. Muista nimikkeistä poiketen alle 15-vuotiaiden henkirikoksesta tai sen yrityksestä epäiltyjen määrä on kuitenkin pysynyt edelleen matalana.

Keskusrikospoliisin (2024) tuoreen raportin tulokset osoittavat, että nuorten ryöstörikokset tapahtuvat useimmiten sellaisissa paikoissa, joissa valvonta on vähäistä tai sitä ei ole ollenkaan. Ryöstöjä tehdään entistä useammin ulkona kaduilla, linja-autopysäkeillä tai asuinalueiden läheisillä metsäalueilla. Myös kauppakeskusten ja kauppojen piha-alueet ovat yleistyneet tekopaikkoina. Nämä ovat monesti paikkoja, joissa nuoret viettävät aikaa iltaisin vertaisryhmiensä seurassa, eikä valvonta ole välttämättä samalla tasolla kauppakeskusten pihilla kuin kaupan sisäpuolella.

Kauppakeskusten pihojen lisäksi myös koulujen pihat ja muut vastaavat valvottomat ajanviettopaikat ovat melko yleisiä ryöstörikosten tapahtumapaikkoja. Yleisin ryöstön tapahtuma-aika on lauantaina iltakuuden ja yhdeksän välillä, mutta teot jakautuvat kuitenkin melko tasaisesti eri viikonpäiville vuorokausivaihtelun ollessa suurempaa.

Huhtikuussa 2024 julkaistun Sutelan (2024) mukaan nuorisoriikollisuuden ydintä ovat ryöstö- ja vahingontekorikokset. Omaisuusrikollisuus on nuorilla yleinen rikollisuusmuoto ikäryhmästä riippumatta. 15–20-vuotiailla omaisuusrikosten oheen yleiseksi rikollisuusmuodoksi muodostuu liikennerikollisuus. Alle 15-vuotiaiden rikosepäilyt keskittyvät alueellisesti etenkin kaupunkialueille.

2.3 Katujengeihin liittyvät ja rekrytoitumisvaarassa olevat henkilöt

Suomessa on viime vuosina tehty havaintoja nuorten aikuisten muodostamista paikallisista rikollisryhmistä, joista Suomen poliisin määritelmän mukaisesti käytetään nimitystä katujengi. Katujengille ei kuitenkaan ole kansainvälisesti vakiintunutta tai yksiselitteistä määritelmää, minkä vuoksi käsitteellä on eri yhteyksissä viitattu vakavuudeltaan ja luonteeltaan erilaisiin rikosilmiöihin.

Viranomaistoiminnan ja oikein mitoitettujen toimien näkökulmasta on tarpeellista **erottaa toisistaan katujengit ja nuorisoriikollisuus** laajempänä ilmiönä. Vaikka ryhmässä toimiminen liittyy olennaisesti nuorten tekemään rikollisuuteen, ovat tällaiset yhteenliittymät usein lyhytkestoisia ja rakenteeltaan löyhiä. Nuorten rikollisuus on vain harvoin suunnitelmallista, tavoitteellista ja toistuvaa. Katujengeillä sen sijaan on verraten pysyvä rakenne, yhteinen identiteetti sekä rikollisuudelle myönteinen arvomaailma ja niiden rikollinen toiminta on ainakin jossain määrin tavoitteellisesta ja suunnitelmallista.

Suomen poliisin mukaan katujengi on useasta henkilöstä muodostuva pysyväisluonteinen ryhmä, johon kuuluvat henkilöt harjoittavat yhdessä ja toistuvasti rikollista toimintaa, jolla on olennaisia vaikutuksia erityisesti yleisten paikkojen järjestykseen ja turvallisuuteen (<https://poliisi.fi/katujengien-rikollisuus>). Määritelmän keskiössä ovat ryhmän pysyvä luonne, yhdessä tehdyn rikollisen toiminnan toistuvuus ja vakavuus sekä vaikutukset yleisten paikkojen järjestykseen ja turvallisuuteen. Katujengeinä ei siis pidetä löyhiä yhteenliittymiä, jotka tekevät lähinnä lieviä rikoksia tai syyllistyvät rikoksiin vain satunnaisesti, eikä ryhmiä, joiden toiminnalla ei ole olennaisia kielteisiä vaikutuksia yleisten

paikkojen turvallisuustilanteeseen. Määritelmä on keskeisiltä osin yhdenmukainen sekä laajasti käytetyn Eurogang-määritelmän (Weerman ym., 2009) että rikoslain (39/1889) järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän kanssa.

Varsinaisen määritelmän lisäksi poliisi on tunnistanut katujengeihin liittyviä **kuvailevia piirteitä**, joita ovat verkostomaisuus, nuori ikärakenne, huumausaine- ja väkivaltarikollisuus, yhteys kaupunginosaan sekä sosiaalisen median ja populaarikulttuurin merkitys ryhmien toiminnassa. Ryhmien harjoittama väkivalta voi olla symbolista ja liittyä ryhmän kunnian tai ”reviirin” puolustamiseen. Suomessa ja monissa vertailumaissa katujengeihin liittyvät henkilöt ovat pääosin täysi-ikäisiä henkilöitä, jotka monissa tapauksissa ovat ulkomaalaistaustaisia. Nämä piirteet eivät kuitenkaan ole varsinaisia katujengiä määrittäviä tekijöitä eivätkä kaikki katujengit ole näiltä osin keskenään samanlaisia. Kuvailevia piirteitä, kuten ryhmän järjestäytyneisyyttä ja rikollisen toiminnan laajuutta, poliisi voi kuitenkin käyttää ryhmän aiheuttaman uhkan arviointiin.

Katujengin määritelmän lisäksi poliisi on laatinut määritelmän katujengiin liittyvästä henkilöpiiristä. **Henkilöpiiri** voidaan jakaa kahteen kategoriaan, joita ovat (1) katujengiin kuuluvat henkilöt sekä (2) muut katujengiin liittyvät henkilöt. **Katujengiin kuuluvia** ovat henkilöt, joiden voidaan rikollisen toiminnan toistuvuuden ja vakavuuden tai muiden luotettavaksi arvioitujen tietojen perusteella arvioida kuuluvan katujengiin. Muita **katujengiin liittyviä** ovat puolestaan henkilöt, joilla on yhteys katujengiin tai katujengiin kuuluvaan henkilöön, ja yhteyden voidaan olettaa liittyvän rikolliseen toimintaan. Jaottelu ilmentää myös poliisin henkilötietolain (616/2019) 7 §:n 2 momentin henkilöryhmiä koskevia säännöksiä.

Huhtikuun 2024 tilannekuvan mukaan Suomen poliisi on tunnistanut noin 10 katujengiksi luokiteltua ryhmää. Näihin ryhmiin on yhdistetty kaikkiaan noin 350 henkilöä, joista noin 150 on poliisin arvion mukaan ryhmien keskeisiä henkilöitä tai jäseniä. Henkilöt ovat pääasiassa 18–30-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia miehiä, jotka kuuluvat useisiin eri kansallisuuksiin. Suurella osalla ryhmiin kuuluvista henkilöistä on Suomen kansalaisuus. Vaikka ryhmien vaikutuspiirissä arvioidaan olevan alaikäisiä lapsia, on alaikäisten osuus ryhmiin kiinteästi liittyvissä henkilöissä verraten pieni.

Katujengien vaikutusalueet painottuvat pääasiassa pääkaupunkiseudun ja Lounais-Suomen alueille, usein joillekin tietyille asuinalueille. Näille alueille on leimallista sosioekonominen huono-osaisuus sekä verraten korkea ulkomaalaistaustaisen väestön osuus. Useiden eurooppalaisten vertailumaiden tavoin vaikuttaisikin siltä, että myös Suomessa katujengirikollisuus on yhteydessä alueelliseen

eriytymiseen ja huono-osaisuuden kasautumiseen. Ehkäiseviä toimia on kohdennettava jengien ympärillä aikaansa viettäviin ja rekrytoitumisvaarassa oleviin yksittäisiin lapsiin ja nuoriin, mutta myös erityisessä riskissä oleviin yhteisöihin ja alueille.

Katujengeille tyypillisiä rikollisuuden muotoja ovat huumausainerikollisuus sekä vakavat väkivaltarikokset. Viime vuosien aikana katujengeihin yhdistetyt henkilöt ovat olleet epäiltynä useissa kymmenissä törkeissä huumausainerikoksissa sekä useissa vakavissa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, joissa on käytetty myös ampuma-aseita. Osa rikoksista on kohdistunut toisiin katujengeihin, mikä on osaltaan lisännyt riskiä ryhmien välisen väkivallan kiihtymisestä. Törkeiden rikosten määrä ja osuus kaikista katujengeihin liittyvien henkilöiden rikoksista on kuitenkin toistaiseksi ollut verraten maltillinen. Jengit tekevät rikoksia erilaisissa kokoonpanoissa, ja rikoksia voidaan tehdä yksin, muiden ryhmään liittyvien henkilöiden kanssa sekä yhteistyössä muiden rikollisryhmien kanssa.

Rikosilmoitustietojen ja rikosten vakavuuden perusteella katujengien harjoittamassa rikollisuudessa ei poliisin arvion mukaan ole tapahtunut merkittävää muutosta muutaman viime vuoden aikavälillä. Vaikka tunnistettujen ryhmien määrä on kasvanut, ei siis ole viitteitä siitä, että ryhmien rikollinen toiminta yleisesti olisi merkittävässä kasvussa. Poliisin arvion mukaan on todennäköistä, että haitallisimpiin ryhmiin ja keskeisiin henkilöihin kohdistuneilla poliisin aktiivisilla toimenpiteillä on ollut vaikutus katujengien rikolliseen toimintaan. Ryhmien väkivaltapotentialin vuoksi on kuitenkin olemassa riski ryhmien välisistä yhteenotoista, joissa yksittäisetkin teot voivat synnyttää nopeasti laajenevan koston kierteen.

Hyvinvoinnin vajeita ja huono-osaisuutta kasautuu erityisesti yläkouluikäisille ulkomailla syntyneille, ulkomaalaistaustaisille pojille. Koska katujengit vaikuttavat asuinalueilla ja yhteisöissä yhteisen elinpiirin kautta laajempaan joukkoon nuoria, on olemassa riski katujengirikollisuuden voimistumiselle pitkällä aikavälillä. Videopalveluissa leviää erilaisia videoita nuorten tekemistä väkivallanteoista, uhrin nöyryyttämisestä, rikollisten tekojen ihannoinnista sekä rikoksilla hankituista statussymboleista ja varallisuudesta. Myös katujengit ruokkivat väkivallan, huumekaupan ja muun rikollisen toiminnan vetovoimaisuutta omassa toiminnassaan ja omilla kanavillaan. Niin sanottu copy cat -ilmiö liittyy vahvasti tämän hetken nuorisokulttuuriin, mutta sen kautta voi löytyä linkki myös nuorison väkivaltarikollisuuden lisääntymiseen. (Ks. myös Salihu 2022, Sambou & Hämäläinen 2022.)

3 Ruotsin, Tanskan ja muiden maiden toimia nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman kirjauksen mukaan selvitetään Tanskan mallin käytäntöjä, toimenpiteitä ja vaikuttavuutta jengi- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi. Hallitusohjelma sisältää kirjauksia myös viranomaisten välisen tietojenvaihdon helpottamisesta ja Ruotsin jengirikollisuuteen keskittyvien viranomaisyhteistyöryhmien parhaiden käytäntöjen selvittämisestä ja hyödyntämisestä. Uusia toimintamalleja suunniteltaessa ja toteutettaessa on tavoiteltavaa huomioida tutkimusnäyttö mallien vaikuttavuudesta ja kustannushyödyistä, jotta palvelut vastaisivat niille asetettuihin tavoitteisiin.

Monissa Euroopan maissa katujengit ovat olleet uudenlainen ilmiö, joiden rikollisuuden torjumiseksi viranomaisilla ei ole ollut vakiintuneita, toimiviksi todettuja toimintamalleja. Viranomaisten on kuitenkin otettava huomioon toiminnan kehittämisessä muiden maiden kokemuksia ja käytäntöjä ilman tieteellisesti todistettavia vaikuttavuusarvioita jo lakisääteisen toimintavelvollisuutensa takia. Vaikuttavien toimenpiteiden kartoittaminen on kuitenkin tärkeää, jotta katujengeihin liittyvää rikollisuutta voidaan torjua tehokkaasti sekä kohdentaa käytössä olevia resursseja tarkoituksenmukaisesti. Vaikutusten kartoittaminen on tärkeää myös siksi, että jotkut toimenpiteet voivat tahattomasti aiheuttaa kielteisiä vaikutuksia, kuten jengirikollisuuden lisääntymistä tai uusintarikollisuutta. (Ks. esim. Schalin 2019; Keskusrikospoliisi 2023; Villman & Kaakinen 2024).

3.1 Tanskan ja Ruotsin ehkäiseviä ja rikoksista irrottautumista tukevia toimia

Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO) teki selvityksen arvioiduista, Ruotsissa ja Tanskassa parin viime vuosikymmenen aikana toteutetuista toimenpiteistä nuorten jengirikollisuuden tai sen aiheuttamien haittojen torjumiseksi ja rikoskierteestä irrottautumiseksi. Villmanin ja Kaakisen (2024) selvityksessä arviointi oli joko määrällinen vaikutustenarviointi tai laadullinen prosessiarviointi. Arvioidut hankkeet tai työmuodot kohdistuivat lapseen tai nuoreen, perheeseen sekä yhteisöön tai alueeseen. Ne luokiteltiin

(1) moniammatillisiksi ehkäiseviksi toimenpiteiksi, (2) muiksi ehkäiseviksi toimenpiteiksi, (3) poliisin toimenpiteiksi, (4) exit-ohjelmiksi, (5) kuntoutukseksi ja terapiaksi sekä (6) rikosseuraamuksiksi. Jengirikollisuuden torjunta Tanskassa ja Ruotsissa ei kuitenkaan rajoitu näihin toimiin. Muita lainsäädäntöön liittyviä toimia esitellään luvussa 3.4.

Arviointien perusteella moniammatillisten ja muiden ennaltaehkäisyyn tai rikoskierteen katkaisuun tähtäävien toimintamallien kehittämiskohde on se, etteivät selvityksen kohderyhmään kuuluvat nuoret usein kiinnity vapaaehtoisuuteen perustuviin interventioihin. Näin interventiot eivät siis kohdennu oikein kaikkiin korkeimman rikollisuuden riskin nuoriin.

Villmanin ja Kaakisen (2024) selvityksessä viitataan tanskalaiseen arviointitutkimukseen, jossa saatiin näyttöä siitä, että moniammatillisen asiantuntijaryhmän suositusten huomiointi rikosseuraamuksista päätettäessä oli yhteydessä hieman matalampaan uusintarikollisuuden riskiin. Näin esimerkiksi osallistuminen kuntouttavaan interventioon saattoi olla osa seuraamusta.

Villman ja Kaakinen (2024) havaitsivat myös, että Tanskan laajoille, huono-osaisille alueille suunnatuilla asumisyhteiskunnallisilla kehittämishankkeilla ei voitu arviointitutkimuksessa osoittaa olleen välittömiä rikoksia ehkäiseviä vaikutuksia. Asumisyhteiskunnallisten kehittämishankkeiden painopiste ei ole ollutkaan suoraan rikollisuuden vähentämisessä, joka on Tanskassa poliisin ja kuntien tehtävä. Kehittämishankkeet sen sijaan kohdistuvat riskiryhmiin kuuluviin lapsiin ja nuoriin, ja siten hankkeet mahdollisesti myös epäsuorasti ehkäisevät rikollisuutta esimerkiksi käynnistämällä vapaa-ajan toimintaa, taskurahaprojekteja, vapaa-ajan töitä ja palokadettiprojekteja. Näin toimilla voi olla myös sivuvaikutuksia asuinalueen turvallisuuteen. Kuitenkin esimerkiksi 10–14-vuotiaiden rikollisuus on vähentynyt haavoittuvilla alueilla projektien aikana. (Ks. myös Christensen ym. 2019; Christensen ym. 2021; Christensen ym. 2022)

Arviointitutkimusten mukaan poliisin alueellisesti kohdennetut toimenpiteet lisäävät ase- ja huumausainerikosten paljastumista. Jossain tapauksissa todettiin myös ryöstö- ja murtorikosten vähentyneen. Toisaalta näyttöä yleisestä turvallisuudentunteen parantumisesta tai väkivaltarikollisuuden vähenemisestä ei löydetty.

Lisäksi Villman ja Kaakinen (2024) havaitsivat, että poliisin kameravalvonnan todettiin eräässä arviointitutkimuksessa vähentävän alueen väkivaltarikollisuutta. Sen sijaan yhteyttä omaisuusrikoksiin tai rikosten selvittämiseen ei löydetty. (Ks. myös Gerell 2021; Kronkvist ym. 2019.)

Ruotsin Valtiontalouden tarkastusviraston kokonaisarvioinnissa esitetään, että paikallisten poliisipiirien resurssien lisääminen haavoittuvilla alueilla tehtävään alueiden työhön vaikuttaisi parantavan niiden tilannetta. Haavoittuville alueille myönnettävien varojen on kuitenkin sen mukaan oltava pitkäaikaisia.

Exit-ohjelmista (etenkin intensiivisistä työmuodoista) on saatu prosessiarvioinneissa hyviä kokemuksia. Niistä ei kuitenkaan ole tehty vaikuttavuusarvioita.

Villman ja Kaakinen (2024) toteavat lopuksi, että Ruotsissa ja Tanskassa on ollut käytössä paljon saman tyyppisiä ennaltaehkäiseviä keinoja. Pohjoismaisessa kriminaalipolitiikassa tarvitaan kuitenkin lisää arviointitutkimusta rikoksia vähentävien toimien vaikuttavuudesta. Erityisesti vahvoilla asetelmilla tehty vaikuttavuustutkimus olisi tärkeää.

Kehitettäessä uusia tai jo vaikuttaviksi havaittuja toimintamalleja, olisi tärkeä tukea pitkäjänteistä työtä. Hankerahoitukset ja vuosikohtaiset satsaukset eivät mahdollista pitkäjänteistä ennalta estävää työtä alueilla ja sidosryhmissä. (Ks. myös OM 2023:19 sekä Sambou, Kaakinen & Hämäläinen 2023).

3.2 Kansainvälisiä vaikuttaviksi arvioituja toimia nuorille ja perheille

Positiivista näyttöä vaikuttavuudesta löytyy Schalinin (2019, 24–49) kokoamasta kansainvälisestä kirjallisuuskatsauksesta nuorten rikollisuuteen puuttumisen malleista, niiden vaikuttavuudesta ja kustannushyödyistä. Katsauksen mukaan nuoren perheympäristöön sijoittuvien ohjelmien vaikuttavuudesta on paljon näyttöä. Kapean fokuksen tai ryhmäpohjaisten interventioiden sijaan suositellaan **multimodaalisia ohjelmia, jotka osallistavat nuoren perheen sekä sisarukset**. Vanhemmuustaitojen opetus ja perheille tarjottava tuki ehkäisevät tehokkaasti lieviä rikoksia tehneiden ensikertalaisten uusia rikoksia. Ohjelman kohteena olevan nuoren lisäksi **perheinterventiot** saattavat vähentää myös tämän sisarusten rikoskäyttäytymistä tulevaisuudessa. Schalin (mt.) mukaan vanhemmuustaitojen kehittämisen yhteydessä on hyödyllistä opettaa positiivista käytöstä roolimallien ja käytössopimusten kautta ja käytöshäiriöitä omaavalle nuorelle itsehillinnän harjoittelua. **Interventioita tulisi kohdentaa erityisessä riskissä olevilla alueilla eläviin perheisiin, joiden asuinalueella on rikollisuuteen altistavia tekijöitä.**

Schalinin (2019) katsauksessa havaittiin, että samoilla käytöshäiriöillä oireilevien nuorten ryhmäpohjoisissa interventioissa vaara oli rikoskäyttäytymisen leviämässä, mikäli nuorten vuorovaikutus ei tapahdu strukturoidusti ja aikuisten ohjaajien valvonnassa. Rikoksista irrottautuminen onkin nuorelle usein hyvin vaikeaa: hankalinta ei ole niinkään jättää rikoksia kuin **pysyä rikoksettomana kaveripiirin sosiaalisessa paineessa**. Ohjelman aikana opittujen taitojen merkitystä uusintarikollisuuden välttämässä tulisi sanallistaa osallistujille.

Ohjelmat, joita suunnataan **riskiryhmiin kuuluville lapsille ennen kouluikää tai alakouluiässä**, ovat usein toteuttamisvaiheessa kalliita, mutta tuottavat onnistuessaan sekä kohdeyksilöille että yhteiskunnalle huomattavia hyötykertymiä, kun tarkkailujaksona on ihmisen koko elinikä. Tutkimuksissa korostetaankin varhaisen tuen merkitystä: **lasten kohdalla muutos saadaan aikaan todennäköisemmin kuin jo pitkään rikoksia tehneiden, vanhempien nuorten kohdalla**. Vaikuttavia ja kustannushyötyanalyysissä hyödyllisiksi todettuja interventioita, joilla vahvistetaan suojaavia tekijöitä ja vaikutetaan riskitekijöitä vähentävästi toteutetaan esimerkiksi erilaisten terapiamuotojen avulla. Työtapoja, joilla vaikutetaan perheen vuorovaikutukseen ja vanhempien kykyyn asettaa rajoja löytyy myös siihen vaiheeseen, jossa nuori on jo rikosprosessissa tai huostaanotettuna. (Ks. <https://www.wsipp.wa.gov/BenefitCost?topicId=1>). Muutoksen aikaansaamiseksi ohjelmien tulisi olla pysyviä tai riittävän pitkäaikaisia. (Schalin 2019.)

Toisen korkean kannattavuuden toimenpidetyypin muodostavat puolestaan suhteellisen **yksinkertaiset tekniset tilannetorjuntaratkaisut**. Niissä korkea hyötysuhde perustuu pieniin toteuttamiskuluihin. Laadukkaat kannattavuusanalyysit antavat arvokasta tietoa kriminaalipoliittisen päätöksenteon pohjaksi. (Lehti 2017.)

3.3 Katujengeihin kohdistuvien poliisivetoisten toimien vaikuttavuus

Keskusrikospoliisin (2023) raporttiin on koottu eri maissa tehtyjä alkuperäistutkimuksia, joissa on arvioitu katujengeihin ja niihin liittyvään rikollisuuteen kohdistuvien poliisivetoisten toimenpiteiden vaikuttavuutta ja toteuttamistapoja. Tarkastelu on rajattu toimenpideohjelmiin, jotka ovat joko poliisin koordinoimia tai joissa poliisi on ollut keskeinen yhteistyökumppani.

Keskusrikospoliisin (2023) raportissa todetaan, että kokonaisuutena tutkimusnäyttö poliisin toimenpiteiden vaikuttavuudesta katujengeihin liittyvän rikollisuuden torjunnassa on epäyhtenäistä ja osittain ristiriitaista. Ohjelmat ja niitä koskevat

arviot on pääasiassa toteutettu Yhdysvalloissa, minkä vuoksi toimenpiteiden vaikuttavuudesta Euroopassa on erittäin vähän tietoa. Kirjallisuuden perusteella ohjelmien toimivuudessa huomioitavia seikkoja ovat ainakin toimenpiteen paikallinen konteksti, intervention kohde ja tavoitteet sekä toimenpiteen resursointi ja käytännön toteutus. Myös viranomaisten tilannekuvalla ja analyysikyvykkyydellä on merkitystä.

Lupaavia tuloksia erityisesti **vakavan jengiväkivallan torjunnassa on saatu kohdennettuun torjuntaan perustuvista moniammatillisista toimenpiteistä** (esim. Group Violence Intervention, GVI). Kohdennetussa torjunnassa viranomaisten toimenpiteet kohdistetaan tiettyyn ongelmaan, esimerkiksi vakavaan väkivalta-rikollisuuteen jollakin tietyllä alueella, ja tiettyihin rikosaktiivisiin ryhmiin ja yksilöihin. Toteutukseen osallistuvat tyypillisesti lainvalvontaviranomaiset, sosiaali- viranomaiset sekä paikallisyhteisö. Toistaiseksi näyttö tällaisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta eurooppalaisessa viitekehysessä on kuitenkin vähäistä. Myös poliisivetoisen ennalta ehkäisevän valistustoiminnan (esim. Gang Resistance Education And Training, G.R.E.A.T.) vaikuttavuutta on tutkittu, mutta näyttö toimenpiteiden vaikuttavuudesta on puutteellista.

Muista lupaavista toimenpiteistä voidaan mainita **kansanterveydelliseen lähestymistapaan perustuvat ohjelmat (esim. Cure Violence)**, joissa pyritään vaikuttamaan väkivaltaa koskeviin asenteisiin ja ehkäisemään ryhmien ja yksilöiden välistä väkivaltaa paikallisesti toteuttavilla kokonaisvaltaisilla toimenpiteillä. Keskeinen osa tällaista toimenpidetkokonaisuutta on paikallinen konfliktinratkaisu, jolla pyritään ehkäisemään väkivaltaisen koston kierteen syntyminen ja laajentuminen ryhmien väliseksi yhteenotoiksi. Kansanterveydelliseen lähestymistapaan pohjautuvat ohjelmat perustuvat rikosten sosiaaliseen ennalta ehkäisyyn rankaisukeskeisyyden sijaan. Tyypillisesti tällaisten toimenpiteiden toteutuksesta vastaavatkin erilaiset paikallisyhteisön toimijat, sovitteluammattilaiset (joista osa voi olla entisiä jengien jäseniä) sekä kolmannen sektorin toimijat lainvalvontaviranomaisten sijaan.

Tutkimusnäytön puutteesta ei kuitenkaan voida päätellä sitä, että katujengi-rikollisuuteen kohdistuvat toimenpiteet eivät olisi vaikuttavia. Kaikkia toimenpiteitä ei ole arvioitu eikä myönteisiääkään vaikutuksia ole välttämättä voitu todentaa tutkimusasetelman rajoitteista johtuen. Esimerkiksi jengirikollisuuteen kohdistuvien lainsäädännöllisten muutosten vaikutuksista on verraten vähän tutkimustietoa. Vaikuttavuuden huomioiminen on kuitenkin tärkeää, jotta resurssit voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisesti ja vältetään toimenpiteiden mahdolliset kielteiset vaikutukset. (Ks. Keskusrikospoliisi 2023.)

3.4 Tanskan lakipaketteihin liittyvät jengien vastaiset toimet

Tanskassa tehtyjen jengien vastaisten toimien tarkoituksena on ollut torjua erityisesti ns. liivijengejä, jotka ovat Suomessa yhdistetty perinteisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Uutena ilmiönä katujengit sijoittuvat tavanomaisen järjestäytyneen rikollisuuden ja nuorisorikollisuuden väliin, joskin oikeuskäytännössä niiden toimintaa on rinnastettu järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Työryhmän työn aikana on sisäministeriössä kartoitettu Tanskan Rockerloven ja Bandepakke-pakettien muutoksia lainsäädännössä. Niiden ja muiden pohjoismaisten mallien ja hyvien käytänteiden selvittäminen on tarpeen tehdä vielä laajemmin ja toteuttaa parhaat käytännöt ja mallit myös Suomessa.

Parhaillaan oikeusministeriön johdolla valmistellaan järjestäytyneen rikollisuuden vastaista strategiaa (OM080:00/2023). Sen yhteydessä voidaan tarkastella laajemmin Tanskassa tehtyjä toimia, koska sen toimikausi on pidempi.

Joidenkin Tanskassa toteutuneiden toimien osalta tulisi ryhtyä jo etupainotteisesti kiireellisiin valmistelu-, selvitys- ja toimeenpanotoimiin nykyisen katujengi-ilmiön kasvun ennalta estämiseksi ja torjuntakeinojen lisäämiseksi. Nämä toimet kuvataan myöhemmin työryhmän ehdotuksina. Näiden lisäksi hallitusohjelman mukaisesti toimeenpannaan muita toimia, joita on jo Tanskassa toteutettu osana em. lainsäädäntömuutoksia.

4 Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunnan keinot

Kriminaalipolitiikka on yhteiskunnallista päätöksentekoa ja toimintaa, jonka tavoitteisiin kuuluu rikosten ehkäiseminen, ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpito, luotettavan rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan varmistaminen, rikosentekijöiden saattaminen vastuuseen teoistaan sekä rikosvahinkojen minimoiminen.

Nuoriso- ja jengirikollisuutta koskeva tilannekuva sekä luvussa 3 kuvatut pohjoismaiset ja kansainväliset vaikuttavat keinot osoittavat, että nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäiseminen ja torjuminen edellyttää eri viranomaisten toimia yhteiskunnan eri tasoilla, mutta myös rangaistuksia ja poliisin tekemää rikos-torjuntaa, jolla ennalta estetään, paljastetaan ja selvitetään rikoksia tehokkaasti.

Rikoksantorjuntaan sisältyy vastaavasti useita keinoja, joilla voidaan ehkäistä ja vähentää nuoriso- ja jengirikollisuudesta aiheutuvia haittoja, jotka näkyvät rikoksen uhreille vammoina, taloudellisina menetyksinä tai epäsuorasti rikoksenpelkona ja turvattomuuden tunteena. Mitä aikaisemmin nuoren käytöshäiriöt tunnistetaan ja niihin puututaan, sitä vähemmän syntyy pitkällä aikajaksolla yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia. Ongelmien kasautuessa tarvitaan pitkäkestoisempia ja moninaisempia palveluita. Varhaisella tunnistamisella, tuella ja puuttumisella vähennetään sekä inhimillisiä että taloudellisia kustannuksia, mutta samalla estetään tulevaisuuden vakavaa rikollisuutta.

4.1 Rikoksia ehkäistään eri vaiheissa eri keinoin

Rikollisuus kytkeytyy usein erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin, ja samat ennaltaehkäisykeinot voivat ehkäistä monenlaisia sosiaalisia ongelmia ja väkivaltaa. Rikoksantorjunta laajassa merkityksessä kattaakin yhteiskuntapolitiikan kaikki keskeiset osat päihde-, työllisyys-, koulutus-, perhe- ja kotoutumispolitiikasta syrjinnän vastaiseen politiikkaan. Koko väestöön kohdistuvia ennaltaehkäiseviä (ns. primaaripreventio) toimia, kuten neuvolapalveluita, koulujärjestelmää, harrastuksia, vanhemmuuden tukea, kattavia kotoutumistoimia tai niiden sisältöjä ei suunnitella osana rikoksantorjuntatoimia vaan niiden rikoksantorjunnallinen vaikutus on pikemminkin ”positiivinen sivutuote”. Näiden toimien leikkauksien tai lisäresursointien

vaikutukset eivät myöskään näy välittömästi, vaan pidemmällä aikavälillä. Kuviossa 5 konkretisoidaan esimerkkien kautta Suomessa eri tasoilla tehtävää työtä, jolla on rikoksia ehkäiseviä vaikutuksia.

Kuvio 5. Rikoksia ehkäisevän työn eri tasot

<p>Koko väestöön kohdistuvat ennalta ehkäisevät toimet (primaaripreventio)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - turvallinen kasvuympäristö korostuu, vanhemmuuden tuki, neuvolat, systemaattinen puheeksiotto, nuorisotyö ja asuinalueilla tehtävä työ - koulu ja varhaiskasvatus, toimivat harrastukset ja mielekäs vapaa-aika tärkeitä koko väestölle - kotoutustoimet maahanmuuttajaperheille
<p>Riski-ryhmiin tai riskiryhmiin kohdistuva varhainen puuttuminen (sekundaaripreventio)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - varhainen puuttuminen lasten ja nuorten rikoksiin on eri toimijoiden jaettu tavoite - riskialttiissa asemassa olevien nuorten tunnistaminen ja varhainen tuki, jalkautuvan työn vahvistaminen eri toimintaympäristöissä ja palvelusektoreilla - ankkuritoiminta, lapsiperheiden sosiaalihuollon palvelut ja lastensuojelu
<p>Uusintarikollisuuden ehkäisy (tertiaripreventio)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - toistuvasti rikoksilla oireilevien nuorten auttaminen ja toimintamallit - lastensuojelun monialaiset toimintamallit ja sijaishuolto - järjestöjen työ rikoksilla oireilevien nuorten kanssa - rikosseuraamusta suorittaneiden kuntoutus ja seuraamuksen jälkeinen tuki

Riskialueisiin tai riskiryhmiin kuuluiin lapsiin ja nuoriin kohdistuva varhainen puuttuminen (ns. sekundaaripreventio) voi käynnistyä, kun lapsen tai nuoren tarve on tunnistettu esimerkiksi koulussa tai nuorisotyössä. Toimet voivat kohdistua **yksilön ja perheen lisäksi yhteisöön tai asuinalueisiin**. Rikoksentorjunnan yksi keskeinen menetelmä on yhteisöissä ja alueilla tehtävä työ (ks. esim. BRÅ 2018:16). Myös yhteisöissä ja alueilla toteutettuja katujengirikollisuutta ehkäiseviä vaikuttavia keinoja ja niiden haasteita on tunnistettu ja koottu yhteen (EUCPN 2022).

Suurimmalle osalle nuorista kielletyt tai lainvastaiset teot ovat satunnaisia kokeiluja, vaihe voi mennä ohi itsestään tai siihen riittää nopea ja varhainen tuki ja puuttuminen. Nämä nuoret ovat sekundaariprevention keskeinen kohderyhmä. Rikollinen käyttäytyminen kuitenkin kasaantuu ja suurimman osan rikoksista tekee pieni joukko nuoria, jotka voivat tarvita pitkäaikaisempaa tai räätälöityä tukea.

Ns. tertiäriprevention keinoin ehkäistään rikoskierteeseen ajautuneiden lasten ja nuorten uusintarikollisuutta. Osa heistä ei ole välttämättä saavuttanut edes rikos-oikeudellista vastuukärajaa. Toimet voivat olla niin yksilöön, perheeseen kuin lähiyhteisöön kohdistuvia. Varsinkin sekundaari- ja tertiäriprevention toimet ovat toisinaan limittäisiä.

Alle 18-vuotiaan rikolliseen käyttäytymiseen voidaan puuttua sijoittamalla hänet kiireellisesti sijaishuoltoon lastensuojelulain nojalla, jos hän vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään, mikäli myös muut lastensuojelulain edellyttämät ehdot täyttyvät (lastensuojelulaki 417/2007 ja 610/2022). Rikoksista syyllisiksi epäilyille lapsille ja nuorille voidaan tarjota tukea lastensuojelun avohuollon, muun sosiaalihuollon ja terveydenhuollon lisäksi myös kuntien nuorisotyön ja järjestöjen tekemän työn keinoin. Rikosoikeudellisen vastuun saavuttaneita rangaistuksiin tuomittuja kuntoutetaan seuraamuksen aikana edistämällä heidän yhteiskuntaan palautumista ja rikoksetonta elämää.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on useita toimia, joiden tavoitteena on puuttua nuorten vakavaan väkivaltaan tai katujengien rikollisuuteen kiristämällä tietyistä rikoksista annettuja rangaistuksia. Myös rangaistuksilla pyritään ehkäisemään tai vähentämään rikoksia joko yleisesti tai kohdistamaan ne tiettyihin rikostyyppisiin tai tekijöihin. Rangaistukset voivat toimia pelotteena, jolla tavoitellaan henkilöä pidättäytymään rikoksen tekemisestä. Rangaistusten funktiona on myös se, että ne toimivat moraalisen ohjenuorana yhteiskunnan jäsenille. Lisäksi niiden avulla yhteiskunta osoittaa teon tuomittavuuden.

Rangaistusten kiristämällä on havaittu olevan vaikutuksia erityisesti taloudelliseen motiiviin sekä suunnitelmalliseen ja rationaaliseen käyttäytymiseen perustuvissa teoissa, kuten liikenne-, talous- ja järjestäytyneessä rikollisuudessa.⁷ Nuoriso- ja katujengirikollisuudessa esiintyy näihin liittyen suurta vaihtelua. Yleisesti ottaen rangaistusten pelotevaikutuksen on koettu olevan selvästi pienempi kuin itse kiinnijäämisriskin pelotevaikutus.

Rangaistukset yksinään eivät olekaan riittävä ratkaisu. Uusintarikollisuuden ehkäisyssä rangaistusten tueksi ja jälkeen tarvitaan esimerkiksi mielenterveys-, päihde- ja asumispalveluita sekä väyliä irrottautua rikollisesta elämäntavasta.

7 Aaltosen ja Virtasen tutkimuksessa (2017) seurattiin rikesakkojen korotuksen vaikutuksia liikennekäyttäytymiseen. Tutkimuksessa verrattiin korotuksen jälkeen rikesakkoja saaneita vuotta aikaisempaan tilanteeseen. Uuden sakon 11 kuukauden aikana saaneiden määrä väheni 12,4 prosentista 11,4 prosenttiin.

Turvallisuus- ja rikostorjuntanäkökulman rinnalle tarvitaan hyvinvointi-, terveys- ja osallisuusnäkökulman mukaan ottamista ennaltaehkäisyn ja torjunnan kaikilla tasoilla. Työn lähtökohtana ovat yhteiset tavoitteet ja yhdessä sovitut, hallinnonalat ylittävät toimenpiteet ja toimintamallit niin valtakunnallisella tasolla kuin yhteistyö-alueilla, hyvinvointialueilla ja kunnissa. Tässä yhteistyössä keskeisinä toimijoina ovat myös erilaiset järjestöt ja yhteisöt.

4.2 Nuoriso- ja jengirikollisuutta ehkäisevät toimet muissa hallituksen ohjelmissa

Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi pääministeri Orpon hallitusohjelmaan on sisällytetty useita kirjauksia, joilla on vaikutuksia nuoriso- ja jengirikollisuuden torjuntaan. Vahva ja välittävä Suomi huolehtii kansalaistensa turvallisuudesta kotona, kaduilla ja rajoilla. Torjumalla syrjäytymistä, varmistamalla poliisin riittävät resurssit ja parantamalla oikeusketjun toimivuutta voidaan vaikuttaa myös nuoriso- ja jengirikollisuuden vähentämiseen. Hallitusohjelmassa kiinnitetään entistä enemmän huomiota erityisesti nuorten miesten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Ilmiöön puuttumisen on tunnistettu vaativan moniammatillista otetta, ja muutokseen otetaan mukaan koko yhteiskunta lähtien kotien ja vanhempien kasvatustuosta sekä syrjäytymisen ja syrjinnän vastaisesta työstä aina kotoutumis- ja maahanmuuttopolitiikkaan saakka.

Useita nuoriso- ja katujengirikollisuutta ehkäiseviä toimenpiteitä edistetään myös tämän toimenpideohjelman ulkopuolella. Seuraavaksi esiteltävissä muissa hallituksen ohjelmissa on eritelty tarkemmin niihin sisältyviä hallitusohjelmakirjauksia. Niiden ensisijaisen tavoitteen lisäksi niillä voidaan saavuttaa ns. sivutuotteena myös rikollisuutta vähentäviä vaikutuksia. Eri ohjelmat tukevat toisiaan yhteisen tavoitteen saavuttamisessa.

4.2.1 Kotoutumisen edistäminen

Maahanmuuttajavanhempien kotoutumisen ja työllistymisen edistämisellä on myönteisiä vaikutuksia lasten turvalliseen kasvuun ja oppimiseen. Kotoutumissuunnitelmissa on osoitettu olevan selvä ylisukupolvinen vaikutus, joka näyttäytyy parempana opintomenestyksenä niillä maahanmuuttajien lapsilla, joiden vanhemmille oli tehty kotoutumissuunnitelma verrattuna maahanmuuttajien lapsiin, joiden vanhemmille ei ollut tehty kotoutumissuunnitelmaa. (Pesola, U. ja Sarvimäki, M.

2022.) Maahanmuuttajavanhemmille suunnatuilla interventioilla on vaikutusta sekä vanhempien kasvatuskäytäntöihin (esim. vuorovaikutus ja kurinpito) että lasten hyvinvointiin.

Kotoutumislain kokonaisuudistuksella, joka tulee voimaan 1.1.2025, nopeutetaan ja tehostetaan kotoutumisen alkuvaiheen toimia ja tavoitetaan kotoutumista edistävien palveluiden piiriin nykyistä kattavammin myös työvoiman ulkopuolella olevia kuten kotona pitkään lapsia hoitavia vanhempia, usein äitejä.

Hallitusohjelman mukaisesti torjutaan rinnakkaisyhteiskuntien syntymistä. Hallitus varmistaa kotoutumisen mahdollisuuksia lisäämällä maahanmuuttajan omaa vastuuta kotoutumisestaan ja muuttamalla järjestelmää velvoittavaksi. Olennaisia ovat myös hallitusohjelman mukaiset lisäpanostukset kotona lapsia hoitavien vanhempien kotoutumiseen. Lisäksi hallitusohjelman mukaisesti nostetaan maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumisastetta varhaiskasvatukseen, sillä se tukee koko perheen kotoutumista ja kielenoppimista. Hallituskauden kotoutumista koskevat kirjaukset tullaan työ- ja elinkeinoministeriön johdolla kokoamaan kotoutumislain nojalla laadittavaan valtion kotoutumisen edistämishjelmaan 2024–2027.

4.2.2 Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen

Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuudessa on puutteita. Neuropsykiatrisilla oireilla on todettu olevan yhteys väkivalta- ja seksuaalirikoksiin (esim. Raaska & Vanhala 2020). ADHD:hen liittyvien piirteiden on todettu olevan itsenäinen riskitekijä rikolliselle käyttäytymiselle sekä lisäävän riskiä uusintarikollisuuteen (Román-Ithier ym. 2017).⁸ Nykyistä nopeammalla pääsyllä mielenterveyden ammattilaisten palveluihin voitaisiin vaikuttaa nuorten väkivalta- ja päihderikollisuuteen.

Hallitusohjelmassa kiinnitetään erityistä huomiota neuropsykiatrisesti oireilevien (nepsy) lasten ja nuorten palveluihin ja heidän perheittensä tukeen sekä nopeaan diagnosointiin ja avun piiriin pääsyyn. Lisäksi Kelan harkinnanvaraiseen

8 Myös oikeusministeriön rahoittamissa väkivallan ja seksuaalisen väkivallan ehkäisy- ja katkaisuhankkeissa sekä ns. vakavia ja toistuvasti rikoksia tekevien nuorten toimintamalleissa nostettiin esille neurokirjon oireet. Neurokirjon oireiden tunnistamiseksi ja arjen hallinnan tukemiseksi suunnattu erityinen koulutus on tärkeä vakavia ja toistuvasti rikoksia tekevien nuorten kanssa työskenteleville (OM 2023:19).

kuntoutukseen ohjataan yhteensä 25 miljoonaa euroa lisärahoitusta lasten ja nuorten neuropsykiatrisen kuntoutuksen palveluihin käytettäväksi. Lisärahoitus on käytettävissä vuodesta 2023 alkaen.

Hallitusohjelman mukaisesti työtä väkivallattoman lapsuuden turvaamiseksi jatketaan. Väkivallaton lapsuus toimenpidekokonaisuudessa edistetään katuväki-valtaa koskevan osuuden lisäksi laajasti lapsen oikeuksia elää väkivallasta vapaana, eri hallinnonalojen yhteisin toimin. Lapseen kohdistuneen pahoinpitelyn selvittämiseen liittyvien toimintamallien kehittämistä tehdään Barnahus-toimintamallin mukaisesti ja toteutetaan tarvittavia lainsäädäntöön liittyviä uudistuksia.

Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee lisäksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseen liittyvän hallituksen esityksen, jonka mukaisesti turvattaisiin lainsäädännöllä lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalsiin hoitoihin. Hallituksen esitys tuodaan eduskunnan käsittelyyn syksyllä 2024 ja siihen on kohdennettu hyvinvointialueille lisärahoitusta 35 miljoonaa euroa vuosittain. Lisäksi hallitusohjelman mukaisesti lisätään matalan kynnyksen palveluiden ja mielenterveysavun saatavuutta osana mielenterveysstrategian toimeenpanoa.

4.2.3 Nuorisotyön ja -politiikan keinoin ehkäistään nuorten syrjäytymistä

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelmassa tunnistetaan, että nuorten hyvinvointi on aiempaa polarisoituneempaa: yhä useampi nuori voi entistä paremmin, mutta pahoinvoivat nuoret voivat aiempaa huonommin. Nuorten syrjäytyminen ja pahoinvoinnin kasvu ovat yhteiskuntamme suurimpia haasteita. Hallitusohjelma sisältää useita tavoitteita ja toimenpiteitä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja nuorten hyvinvointivajeen paikkaamiseksi. Kokonaisvastuu nuorten hyvinvointityön johtamisesta on osoitettu opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi toteutetaan vuosille 2024–2027 valmistellussa lakisäätöisessä [valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa \(VANUPO\)](#). Sen teemana on nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen laaja-alaisin toimenpitein ja hallinnonalojen rajat ylittäen. Pitkäjänteinen, moniammatillinen ja laaja-alainen työ nuorten hyvinvoinnin, mukaan lukien mielenterveyden, vahvistamiseksi on omiaan osaltaan vähentämään nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen kasvupohjaa. VANUPO:n ja sen seurannan avulla hallitus toteuttaa nuorten hyvinvointityön

poikkihallinnollista johtamista. VANUPO-kaudella tunnistetaan myös nuorisoriikollisuuden ennaltaehkäisyn hankkeista nousevat hyvät käytännöt ja edistetään niiden jalkautumista valtakunnalliseen käyttöön.

Nuorisolain (1285/2016) 9 §:ssä säädetään, että kunnassa on oltava monialainen ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Poliisin ja hyvinvointialueiden tulisi nimitää työntekijänsä osallistumaan verkoston työhön. Verkostotyö voi osaltaan parantaa tiedonvaihtoa ja kehittää monialaista yhteistyötä kunnissa ja alueilla. Myös kansalaisyhteiskunnalla ja nuorten vapaa-ajan toiminnalla on merkittävä rooli nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksessa.

Lisäksi pääministeri Orpon hallituksen ohjelman tavoitteena on, että oppilas- huollossa varmistetaan palveluiden saatavuus, jatkuvuus sekä tiedonkulku eri toimijoiden ja viranomaisten välillä tarvittavin lainsäädännöllisin muutoksin. Edistetään moniviranomaisyhteistyötä, kuten esimerkiksi poliisin kanssa toteutettavaa moniammatillista ankkuritoimintaa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 13 §:n mukaan tulee koulutuksen järjestäjän laatia opiskeluhoollon kokonaisuuden toteuttamiseksi opiskeluhooltosuunnitelma.⁹ Koulutuksen järjestäjän opiskeluhooltosuunnitelman tulee sisältää opiskeluhoollon toteuttamisen tavoitteet ja keskeiset periaatteet sekä toimenpiteet opiskeluhoollon toteuttamiseksi ja seuraamiseksi (omavalvonta). Koulutuksen järjestäjän on seurattava suunnitelman toteutumista oppilaitoksissa ja tarkistettava sitä tarvittaessa.

9 Opetushallitus on vuonna 2023 uudistanut määräyksen ammatillisen koulutuksen järjestäjille [Opiskeluhoollon keskeiset periaatteet ja tavoitteet sekä opiskeluhooltosuunnitelman laatiminen ammatillisessa koulutuksessa](#).

5 Toimenpiteet

Toimenpideohjelma rakentuu ensisijaisesti nuoriso- ja jengirikollisuutta koskevista hallitusohjelmakirjauksista huomioiden ne kirjaukset, joissa tuodaan esille nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen ja mahdollisimman varhaisen puuttumisen tärkeys. Niiden rinnalla on hyödynnetty nuoriso- ja katujengirikollisuusteemaa sivuavia tai käsitteleviä, aikaisemmin valmisteltuja raportteja ja selvityksiä. Tällaisia ovat muun muassa toistuvan ja vakavan nuorisorikollisuuden ehkäisyssä havaittuja aukko-paikkoja tunnistaneen poikkihallinnollisen työryhmän raportissa (OM 2023:30), Väkivallaton lapsuus -ohjelman väliarvioinnissa (STM 2023:17), Valtion nuorisotyön ja -politiikan VANUPO 2024–2027 -ohjelmassa (OKM 2024) sekä Pohjoismaisia tai kansainvälisiä malleja koskeneissa selvityksissä tunnistetut havainnot ja tarpeet.

Ohjelmassa on 43 toimenpidettä, jotka muodostavat yhdeksän eri kokonaisuutta:

1. varhaisen vaiheen tuki lapsille, nuorille ja perheille,
2. puututaan nuorten rikolliseen käyttäytymiseen nopeasti jo ennen rikosprosessia, sen aikana ja sen jälkeen,
3. lisätään nuorten ja huoltajien vastuuta rikoksella aiheutetuista vahingoista,
4. parannetaan viranomaisyhteistyötä ja tiedonvaihtoa viranomaisten välillä,
5. tehostetaan rikosprosessia nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjumiseksi,
6. kiristetään rangaistuksia,
7. lisätään nuorten rikosseuraamuksiin velvoittavuutta,
8. ehkäistään katujengeihin liittymistä yhteisöissä ja alueilla
9. hyödynnetään tutkimustietoa.

Kukin ministeriö ja viranomainen vastaa toimialalleen kuuluvien toimenpiteiden valmistelusta ja toteutuksesta.¹⁰

Lapsia ja nuoria heidän arjessaan kohtaavat hyvinvointialueilla, kunnissa ja järjestöissä toimivat useat eri viranomaiset ja ammattilaiset, joskus myös kokemusasiantuntijat. Kunnilla ja hyvinvointialueilla onkin merkittävä rooli nuoris- ja jengirikollisuuden ehkäisemisessä. Toimenpideohjelman valmistelussa on useassa eri vaiheessa hyödynnetty kuntien ja hyvinvointialueiden kuulemisiä ja havaintoja kentältä. Niillä on iso rooli myös toimenpiteiden toteutuksessa ja jatkokehittämisessä, jossa myös järjestöt ja yhteisöt voivat olla mukana. Vaikka kunnat ja hyvinvointialueet ovat itsenäisiä toimijoita, on ohjelman toimenpiteissä pyritty varmistamaan, että päivitetty tilannekuva ja hyviksi osoitetut rikoksia ehkäisevät ja rikoskierteen katkaisemiseksi suunnatun käytännöt saadaan jaettua paikallisen ja alueellisen työn tueksi. Ohjelma sisältää toimia, joilla pyritään varmistamaan, että viesti alueelliselta ja paikalliselta tasolta välittyy myös valtioneuvostotasolle yhteiseen kehittämiseen.

Osa ohjelman toimenpiteistä kohdistuu yleisemmin **nuorisorikollisuuden ehkäisyyn, ja niissä keskitytään erityisesti riskiryhmiin ja rikoksiin jo syyllistyneisiin**. Osalla ohjelman toimenpiteistä varmistetaan erityisesti **nuorten aikuisten muodostamien katujengien rikollisuuden torjunta**, kuten rikosten tehokas paljastaminen, tutkinta ja rikosvastuuseen saattaminen. Osa toimista on suunnattu kohdennetusti **katujengien vetovoiman vähentämiseen ja katujengeihin liittymisen ehkäisemiseen**. Rikoksentorjunnallista vaikutusta on myös **rangaistuksilla**, ja siksi ohjelma sisältää rangaistusten kiristämistä tarkoittavia toimenpiteitä. Osa nuorisorikollisuutta ehkäisevistä ja jengeihin rekrytoitumista ehkäisevistä toimista voivat olla osin päällekkäisiä. Alaikäisten väkivalta- ja ryöstöririkollisuuden (nuorisorikollisuus) kasvussa ja katujengi-ilmiössä ei ole kyse samasta ilmiöstä, vaikka niillä liittymäpintoja onkin. Niiden erot on oleellista ymmärtää, kuten luvussa 2 on kuvattu.

10 Toimenpiteiden vastuutaho on mainittu ensimmäisenä ja muut yhteistyötahot sen jälkeen. Käytetyt lyhenteet: OKM=opetus- ja kulttuuriministeriö, OM=oikeusministeriö, OPH=Opetushallitus, POHA=Poliisihallitus, RISE=Rikosseuraamuslaitos, RTN= rikoksentorjuntaneuvosto, SM=sisäministeriö, STM=sosiaali- ja terveysministeriö, TEM=työ- ja elinkeinoministeriö, THL=Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, VM=valtiovarainministeriö. Toimenpiteen yhteydessä on mainittu myös toteuttamisen arvioitu ajankohta ja siihen HO:ssa erikseen budjetoitu resurssi.

Toimenpideohjelmassa käytetään usein yhtäaikaaisesti käsitteitä tuki ja puuttuminen, ja joissakin tapauksissa niiden käyttäminen yhtäaikaisesti voi toimia lapsen, nuoren tai hänen perheensä kannalta parhaiten. **Tukea** voidaan antaa varhaisessa vaiheessa rikollisen käyttäytymisen ennalta ehkäisemiseksi, mutta myös rikoksista irrottautumisiksi ja vielä rikosseuraamuksen jälkeenkin päihitteettömällä ja rikoksettomalla tiellä pysymiseksi. **Puuttumisella** tarkoitetaan tässä toimenpideohjelmassa erityisesti poliisin toimia ja muita rikosprosessin aikana toteutettuja toimenpiteitä. Poliisikin toimii ennalta estävästi, mutta voi tarvittaessa käyttää myös pakkokeinoja. Koska rikosprosessi alkaa rikosepäilystä ("on syytä epäillä"), ei rikokseen voida varsinaisesti puuttua ennen kuin nuorta siitä epäillään. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja lastensuojelun toimet eivät siten ole rikokseen puuttumista samassa merkityksessä. Ne voivat olla rikolliseen käyttäytymiseen puuttumista yleisemmin, samoin kuin tukea rikollisen käyttäytymisen jättämiseksi tai siitä irrottautumisiksi. Nuoren rikokseen voidaan Suomessa puuttua rikosepäilyn jälkeen myös sovittelussa, vaikka sovitteluun osallistuminen vapaaehtoista onkin.

5.1 Tuetaan lapsia, nuoria ja perheitä jo varhaisessa vaiheessa

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa tunnistetaan varhaisen puuttumisen tarve: mitä varhaisemmassa vaiheessa tunnistetaan syrjäytymisriskit, sitä tehokkaammin riskeihin voidaan vaikuttaa. On sekä yksilön että yhteiskunnan etu, että syrjäytymistä ennaltaehkäistään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Myös lasten ja nuorten rikollisuuden ehkäisemisessä mahdollisimman varhainen reagointi ja tuki tulee olla ensisijainen lähtökohta. Tukea tarvitsevien yksilöiden ja perheiden varhaisella tunnistamisella ja oikein kohdennetulla tuella vähennetään sekä inhimillisiä että taloudellisia kustannuksia. Tutkimuksissa korostetaan usein sekä varhaisen tuen että varhaisen puuttumisen merkitystä, sillä lasten kohdalla muutos saadaan aikaan todennäköisemmin kuin jo pitkään rikoksia tehneiden, vanhempien nuorten kohdalla. Varhain toteutetut interventiot ovat kustannustehokkaita. (Schalin 2019).

5.1.1 Haavoittuvassa asemassa olevien lasten, nuorten ja perheiden tukeminen

Vanhemmuuden tuki sekä lapsille, nuorille ja perheille suunnatut palvelut ovat keskeisessä asemassa nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisyssä. Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämiseen ja hyvinvoinnin edistämiseen kohti yhdenvertaisuutta on varattu Euroopan unionin rakennerahaston (ESR+) kautta yhteensä 23 M€ vuosille 2023–2027. Tavoitteena on parantaa kohderyhmän yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia merkitykselliseen elämään ja aktiiviseen osallisuuteen yhteiskunnassa. Rahoitettavien hankkeiden läpileikkaavana toimintatapana on yhteistyön syventäminen eri toimijoiden ja hallinnonalojen kesken, jotta voidaan edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvää arkea, pärjäävyyttä ja osallisuutta, vanhempien kouluttautumista ja työllisyyttä sekä torjua lapsiperheiden köyhyyttä. Lasten, nuorten ja perheiden palveluita kehittävää työtä tehdään myös Suomen kestävän kasvun ohjelmassa (RRP-rahoitus).

Rakennerahaston valtakunnalliset pilotti- ja kehittämishankkeet keskittyvät seuraaviin teemoihin:

- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten, nuorten ja perheiden tukeminen: Torjutaan ylisukupolvista syrjäytymistä ja oppimiseroja erityisesti työmarkkinoiden ulkopuolella olevia, vähävaraisia tai muutoin vaikeassa asemassa olevia perheitä ja niissä asuvia lapsia, nuoria ja vanhempia tukemalla.
- Lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamisen vahvistaminen: Kehitetään toimintakäytäntöjä lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta edistäviksi sekä vahvistetaan voimavaraistavan ohjauksen ja tuen osaamista.
- Lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa tukeminen aktiiviseen ja yhdenvertaiseen osallistumiseen kulttuuri- ja liikuntapalveluihin sekä ohjattuun vapaa-ajan toimintaan.

Pääministeri Orpon hallitusohjelma sisältää kirjauksen myös matalan kynnyksen perhepalveluiden kehittämisestä. Niissäkin huomioidaan vanhemmuuden tukeminen.

Toimenpide 1: Tuetaan vanhempien kasvatustuuta ja vanhemmuutta sekä kehitetään lasten, nuorten ja perheiden palveluita ja yhdenvertaisuutta vahvistavia toimintamalleja.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, OKM

Aikataulu: 2023–2027

Resurssi: Euroopan unionin rakennerahasto ESR+ -rahoitus 23 M€

5.1.2 Hyvinvointia ja terveyttä vahvistavan työn toimintamallien ja tietopohjan vahvistaminen

Jengiytymisen ja nuorisorikollisuuden ennaltaehkäisyyn tarvitaan hallinto- ja ammattikuntarajat ylittäviä toimenpiteitä. On tärkeää, että työn lähtökohtana ovat yhteiset tavoitteet ja yhdessä sovitut toimintamallit sekä valtakunnallisella tasolla että yhteistyöalueilla, hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Hallituksen budjettineuvotteluissa päätettiin vuoden 2024 terveyden edistämisen määrärahan (TE-määräraha) 10,7 miljoonan euron lisäyksestä ”Nuorten erityinen huolenpito” teemalle vuosille 2024–2027. Määrärahaa voidaan käyttää terveyden edistämisen kokeilu- ja kehittämishankkeisiin sekä terveyden edistämistä tukeviin tutkimushankkeisiin ja ohjelmiin. TE-määrärahasta voidaan myöntää valtionavustuksia mm. hyvinvointialueille, kunnille ja järjestöille ja tehdä sopimuksia valtionhallinnon laitosten kanssa terveyden edistämisen hankkeista. Määrärahaa ei voi käyttää hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevien sosiaali- ja terveyspalveluiden rahoittamiseen.

TE-määrärahalla tehtävän työn tavoitteena on, että apua tarvitsevat lapset ja heidän vanhempansa saavat tukea ennen ongelmien kasaantumista ja mahdollisimman varhaisella tuella (primaaripreventio). Lisäksi tavoitteena on kehittää paikallisia toimintamalleja, joilla voidaan tukea syrjäytymisvaarassa olevia ja jo rikoksia tehneitä lapsia ja nuoria nykyistä kokonaisvaltaisemmin ja vaikuttavammin (sekundaari- ja tertiääripreventio). Työtä tehdään poikkihallinnollisesti, huomioiden muiden ministeriöiden hallinnonaloilla tehtävät toimet. Työssä huomioidaan myös Tanskassa ja muissa Pohjoismaissa kehitetyt mallit katujengeihin rekrytoitumisen ehkäisemiseksi.

TE-määrärahan toimenpidekokonaisuuksissa parannetaan sosiaali- ja terveystoimen sekä sivistystyön ammattilaisten tietopohjaa ja toimintakäytäntöjä nuorten katu- ja jengiväkivaltaa sekä radikalisoitumista koskien ja toteutetaan mm. seuraava lapsi-uhritutkimus. Lisäksi kutsutaan erityisessä riskissä olevilta alueilta lapsia, nuoria ja vanhempia mukaan ehkäisemään katuväkivaltaa ja jengiytymistä ja kehitetään tapoja reagoida nopeasti ongelmiin. Lisäksi kehitetään valtion koulukodeissa ja vaativan tuen lastensuojelulaitoksissa asuvien ja erityisen huolenpidon jaksoilla olevien nuorten hyvinvointia ja terveyttä vahvistavaa työtä.

Toimenpide 2: Kehitetään nuorisoriikollisuutta ja katuväkivaltaa ennaltaehkäiseviä, riskiryhmiin kohdistuvia ja rikoskierteen katkaisuun tähtääviä hyvinvointia ja terveyttä vahvistavan työn toimintamalleja ja vahvistetaan kansallista tietopohjaa.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, THL ja muut yhteistyötahot

Aikataulu: 2024–2027 (3 vuoden siirtomääräraha)

Resurssit: 10,7 miljoonaa euroa; terveyden edistämisen lisämääräraha, josta voidaan jakaa valtionavustuksia paikalliseen, alueelliseen ja kansalliseen kehittämistyöhön

5.1.3 Harrastukset nuorten arjessa

Kaikilla nuorilla tulee olla mahdollisuus saada ohjausta ja tietoa erilaisista kulttuuri- ja liikuntaharrastuksista, kuten nuorisoteattereista, tanssiryhmistä, bändeistä, kuvataideryhmistä ja kirjallisuudesta sekä erilaisista liikuntaharrastuksista. Tähän on pyritty jo harrastamisen Suomen mallilla. Sen tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän aikana. Harrastamisen malli ei kuitenkaan ulotu valmistavaan perusopetukseen.

Harrastuksilla on suuri merkitys lapsille ja nuorille varsinkin silloin, kun niitä ohjaamassa on luotettavia ja helposti lähestyttäviä turvallisia aikuisia, joilta nuoret saavat myönteistä palautetta. Myönteinen palaute on tärkeä kaikille lapsille ja myös niille, jotka koulussa eivät ehkä menesty parhaiten akateemisilla taidoillaan ja tarvitsevat erityisesti toiminnallisia harrastuksia. (Ks. esim. Törrö ym. 2023).

Myös vankiloissa pyritään siihen, että nuorilla vangeilla on riittävästi harrastustoimintaa, ja että vapautumisen jälkeen nuoren harrastus jatkuu helpottaen yhteiskuntaan palaamista. Myös rikoksista irrottautuva nuori tarvitsee päihde- ja rikoskierteen tilalle uuden arjen, uuden kaveripiirin ja uudet tavat täyttää vapaa-aika (OM 2023:19).

Toimenpide 3: Tuetaan nuorten, myös rikoksia tehneiden nuorten, ohjaamista erilaisiin kulttuuri- ja liikuntaharrastuksiin. Pyritään tarjoamaan vankiloissa harrastustoimintaa ja kannustetaan nuoria harrastusten pariin vapautumisvaiheessa. Kannustetaan nuorten perheitä, myös rikoksia tekevien nuorten perheitä, osallistumaan nuorten harrastusten tukemiseen.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OKM, Rikosseuraamuslaitos

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: virkatyönä

5.1.4 Jatketaan koulukiusaamisen ja -väkivallan vastaista työtä

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa kiinnitetään huomiota kouluväkivallan ennaltaehkäisyyn ja väkivaltatilanteisiin puuttumiseen.

Perusopetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Turvallisuus kouluissa on keskeinen osa hyvinvointia. Kiusaamiseen ja väkivaltaan tulee viipymättä puuttua.

Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan vähintään kerran viikossa kiusaamista kokeneiden määrä on kasvanut. Fyysisen uhan kokemukset olivat yleisimpiä 8. ja 9. luokan pojilla (21 %). Tulokset osoittavat, että työtä kiusaamisen ja väkivallan ehkäisemiseksi pitää jatkaa. (THL Tilastoraportti 48/2023.)

Lakimuutoksia oikea-aikaisen puuttumisen mahdollistamiseksi sekä oppilaan oikeusaseman vahvistamiseksi on tehty perusopetuslakiin ja perusopetusasetukseen, ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin, lukiolakiin sekä tutkintokoulutuksen valmentavasta koulutuksesta annettuun lakiin. Lakimuutoksilla täsmennettiin opetustoimen säännöksiä, jotta kiusaamiseen voidaan puuttua tehokkaasti ja oikea-aikaisesti. Muutokset vahvistavat lapsen ja nuoren oikeutta

käydä koulua ja opiskella turvallisessa ympäristössä antaen nykyistä parempia työkaluja kouluille ja oppilaitoksille puuttua kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään. Lakimuutokset ovat tulleet voimaan 1.8.2022.

Perusopetuslakiin lisättiin mm. oppilaalle velvollisuus käyttäytyä muita kiusaamatta ja syrjimättä. Kyseessä on uusi laissa säädetty velvollisuus oppilaalle ja korostaa sitä, että vastuu hyvinvoinnista koulussa kuuluu kaikille, myös yksittäisille oppilaille. Lisäksi oppilaan on toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden tai opiskelijoiden, koulu yhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.

Toimenpide 4: Jatketaan koulukiusaamisen ja väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen liittyviä toimia kehittämällä yhtenäisiä suunnitelmia ja toimintamalleja koulujen turvallisuuden edistämiseksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OKM

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: virkatyönä

5.2 Puututaan nuorten rikolliseen käyttäytymiseen nopeasti ennen rikosprosessia, sen aikana ja sen jälkeen

Poikkihallinnollinen lähestymistapa nuorten rikoksiin on todettu onnistuneeksi useissa tutkimuksissa ja lisää panostuksia tarvitaan moniammatillisen työn laajentamiseksi ja vahvistamiseksi. (Kaakinen ym., 2022; STM 2023:17; OM 2023:19, Haikkola ym. 2019). Myös järjestöillä on keskeinen rooli nuorten rikosten ehkäisyssä ja rikoskierteiden katkaisussa. Järjestöt kohtaavat nuoria ennalta ehkäisevässä ja varhaisen puuttumisen työssä, mutta ne tekevät laajasti työtä myös suuremmissa rikosriskissä olevien nuorten ja vankilasta vapautuneiden kanssa. (OM2023:19; Turcka & Saarholm, 2023). Nuoriso- ja katujengirikollisuuden ehkäisy edellyttää moniammatillista yhteistyötä, kuten hallitusohjelmastakin ilmenee.

Luvussa 5.2 tarkastellaan hallitusohjelmassa mainittuja ja niiden rinnalla muissa yhteyksissä tunnistettuja toimia, joita tällä hetkellä toteutetaan ja joissa on havaittu aukkoja tai kehittämistarpeita. Suomessa näyttäisi olevan tällä hetkellä toimivia prosesseja ja tukea niille nuorille, jotka eivät ole vielä päätyneet rikos- ja

päihdekierteeseen. Erityisesti poliisin näkökulmasta tällä hetkellä ankkuritoiminnan varhaisen puuttumisen ja nuoren rikoskierteen katkaisemiseksi suunnattujen toimien välille jäävät rikoskierteen ja syrjäytymisen alkuvaiheessa olevat nuoret, joista osa saattaa olla jo hyvin viranomaisvastaisia.

Alaikäisten väkivalta- ja ryöstörikokset kohdistuvat usein toisiin alaikäisiin, ja rikokset aiheuttavat näin vaaraa erityisesti lapsille ja nuorille. Nuorisoriikollisuuden torjunnassa ja sen ehkäisemiseen tähtäävissä nuorten palveluissa tulee ottaa huomioon, mitkä vaikutukset nuorten tukitoimilla on muiden turvallisuuteen. Lapsia, nuoria ja aikuisia on pystyttävä suojelemaan myös alaikäisten tekemältä väkivallalta. Tehdyillä rikoksilla on aina uhreja, joille saattaa tulla elinikäisiä fyysisiä ja psyykkisiä vammoja.

Palvelujärjestelmää voidaanakin kuvata rikkonaiseksi tai aukolliseksi. Erityisesti kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevalla pienellä lapsiryhmällä voi olla nuoresta iästä huolimatta jo pitkä päihde- ja rikoshistoria sekä vakavaa väkivaltakäyttäytymistä. Taustalla saattaa olla myös toistuvia karkaamisia lastensuojelun sijoituspaikoista. Yhä nuorempana tehtyjen vakavien rikoksien määrä on kasvussa eikä tällä hetkellä kyetä tarjoamaan riittävästi erityisen huolenpidon jaksoja niitä tarvitseville lapsille. Jonotusajat ovat myös pitkiä akuutissa tilanteessa olevalle nuorelle. Lastensuojelulain mukaisella erityisellä huolenpidolla (EHO) ei ole pystytty katkaisemaan lasten kaikkein vaikeimpia päihde-, väkivalta- ja/tai rikoskierteitä riittävän nopeasti ja vaikuttavasti muun muassa EHO-palveluun liittyvän päätöksentekomenettelyn sekä jaksojen määräaikaisuuden takia. Lapsen auttaminen on pirstaloitunut, mikä on paitsi palvelujärjestelmää kuormittavaa myös tehotonta. Pahimmillaan lapsi jää ilman tarvitsemaansa tukea, vaikka kustannukset yhteiskunnalle ovat tuntuvat. (Ks. myös Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomuksen kannanotto 2023.)

Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa yllä kuvattu haastava tilanne on tunnistettu, ja muun muassa vakavasti väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus halutaan selvittää. (Ks. toimenpiteet 8, 9 ja 10.)

Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomuksen kannanotossa (2024) nostetaan esille tarve perustaa ns. hybridiyksiköitä vakavasti väkivaltaisille ja itsetuhoisille lapsille. Näihin yksiköihin lapsiasiavaltuutettu ehdottaa lastensuojelun sekä mm. kuntouttavan lasten- ja nuorisopsykiatrian osaamisen yhdistämistä. Kannanotossa lapsiasiavaltuutettu näkee, että vakavasti väkivaltaisten ja itsetuhoisten lasten auttaminen vaatisi välittömiä toimia hyvinvointialueilta sekä kansallista ohjausta ja seuranta.

Hallitus on huhtikuussa 2024 kehysriihen yhteydessä sopinut laativansa erillisen lapsiin ja nuoriin liittyvän toimenpidepaketin, jolle osoitetaan pysyvästi 5 miljoonaa euroa. Pakettiin sisältyy lapsiasiainvaltuutetun esittämän lastensuojelun hybridimallin kehittäminen.

5.2.1 Poliisin ennalta estävä toiminta ja ankkuritoiminta kohtaavat nuoria varhaisessa vaiheessa

Poliisi tekee ennalta estävää työtä useilla eri tavoilla ja poliisilla on strategiset painopisteet toiminnalle (Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023, jatkettu vuodelle 2024).

Monen nuoren rikoskierte voi lähteä liikkeelle esimerkiksi liikenteessä tapahtuvista laittomuuksista. Liikenteessä näyttäytyvät monet syvemmät ongelmat, joita ei välttämättä aina osata yhdistää esimerkiksi syrjäytymiskehityksen riskiin. Kun poliisi puuttuu näihin tekoihin, on mahdollista päästä kiinni ongelmiin ja ehkäisemään mahdollisten rikoskierteiden syntymistä. Poikkihallinnollista lähestymistapaa tarvitaan myös nuorten tekemiin liikennerikoksiin puuttumisessa. Vaikuttavuuden saavuttamiseksi poliisin toiminta toteutetaan yhteistyössä eri sektoreiden ja viestinnän kanssa. Poliisi tekee yhteistyötä aktiivisesti eri sidosryhmien kanssa, kuten kuntien ja kaupunkien nuorisotoimen, hyvinvointialueiden lastensuojelun sekä pelastuslaitoksen kanssa. Poliisin toiminnan tavoitteena nuorten ns. mopo-miiteissä eli kokoontumisajoissa on ennalta estää vaaralliseksi arvioitua toimintaa, tapahtumasta aiheutuvia liikenne- ja meluhäiriöitä ja lisätä vuorovaikutusta tapahtumien osallistujien kanssa niiden turvallisiksi toteuttamiseksi.

Ankkuritoiminta

Ankkuritoiminta on yhteistyötä, joka kohdistuu lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta estämiseen. Toimintaa toteutetaan moniammatillisessa tiimissä, johon kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveys-toimesta ja nuorisotoimesta ja työtä tehdään tiiviissä yhteistyössä myös koulujen ja oppilaitosten kanssa. Ankkuritoiminnassa puuttuminen tapahtuu mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta kierrettä ei pääse syntymään ja nuoren elämän suuntaan voidaan vielä vaikuttaa. Ankkuritoiminnasta nuori ohjataan tarvittaessa jatkotyöhön tai tarvittavien palveluiden pariin.

Ankkuritoiminta on valtakunnallista, sitä tehdään kaikkien poliisilaitosten alueella. Toiminnasta on saatu hyviä tuloksia ja se on tutkimuksissa osoitettu toimivaksi. Ankkuritoiminnan vaikuttavuutta selvittänyt tutkimus on valmistunut alkuvuodesta

2022 (Kaakinen yms. 2022). Tutkimuksen perusteella ankkuritoiminnan kohteina olleilla nuorilla oli verrokkeihin nähden pienempi riski olla epäiltynä uudesta rikoksesta seuraavan vuoden aikana. Lisäksi ilmeni, että ankkuri-intervention vaikutus näyttäisi ehkäisevän tulevaa rikoskäyttäytymistä paremmin kuin pelkkä rikosepäily ja siitä seuraava rikosprosessi. Tutkimuksessa tuli myös ilmi, että toiminnan suurimmat haasteet liittyivät puutteellisiin resursseihin ja ankkuritoiminnan ohjaukseen.

Sisäministeriö ja poliisi ovat yhdessä muiden toimijoiden kanssa kehittäneet ankkuritoimintaa jo pitkään. Se on järjestetty osaksi poliisin olemassa olevia rakenteita, siinä on mukana keskeiset toimijat ja työssä on käytössä vakiintuneet toimintamallit. Toiminta perustuu toimijoiden **keskinäiseen sopimukseen**. Seuranta- ja raportointijärjestelmä on luotu, ja sen kautta saadaan valtakunnallista tietoa ankkuritoiminnasta.

Ankkuritoimintaa tulisi resursoida siten, että nuoret olisivat yhdenvertaisessa asemassa palvelujen suhteen. Myös työtapojen tulisi olla alueittain mahdollisimman yhtenäiset. Tämä edellyttää muun muassa yhteisiä ohjaustoimia sekä toimijoille järjestettävää yhteistä koulutusta.

Puuttumisen tulisi tapahtua jatkossa entistä varhaisemmassa vaiheessa. Ankkuriin ohjautuu tällä hetkellä yleisesti nuoria koulujen kautta, joista esimerkiksi opiskelu-huollon työntekijät voivat olla nuoren tai huoltajan suostumuksella suoraan yhteydessä ankkuritiimiin. Merkittävin osa ohjauksista tulee kuitenkin poliisilta. Varhaisemman puuttumisen mahdollistamiseksi tulisi kontaktin tulla ankkuritiimeille enenevässä määrin kouluista ja oppilaitoksista, joissa nuoren oireilu tai muuttunut käytös voidaan havaita jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Tällöin nuoren suuntaan voidaan vaikuttaa mahdollisesti jo ennen ensimmäisen rikoksen tapahtumista.

Ankkurikäsi kirjaa päivitetään tarvittavilta osin koulujen ja ankkuritoiminnan välisen yhteistyön vahvistamisen osalta. Opetushenkilöstön osaamista tulee vahvistaa ankkuritoiminnasta ja asia sisältyy myös valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO) vuosille 2024–2027.

Toimenpide 5: Nykyistä ennaltaehkäisevää ankkuritoimintaa tai vastaavaa toimintaa kehitetään yhä kattavammaksi ja toimivammaksi ja sen vaikuttavuutta seurataan.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, STM, OKM ja alaiset hallinnot

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: Pääosin virkatyönä. Vaikuttavuuden seuranta vaatii erillisen resurssin.

Poliisi verkossa ja sosiaalisessa mediassa

Osana poliisin ennalta estävän toiminnan ja ankkuritoiminnan kehittämistä poliisin näkyvyyttä ja läsnäoloa verkon alustoilla ja sosiaalisessa mediassa lisätään. Nuoret viettävät aikaa ja liikkuvat verkon alustoilla ja siellä on mahdollisuus tavoittaa heitä. Nuoret käyttävät tutkimusten mukaan samanaikaisesti useita verkko- ja sosiaalisen median digitaalisia alustoja, jotka myös vaihtuvat aktiivisesti. Esimerkiksi digitaalisia pelejä pelaa tutkimusten mukaan noin 80 prosenttia 10–19-vuotiaista suomalaisista lapsista ja nuorista (Tilastokeskus 2017; Kinnunen, Tuomela & Mäyrä 2022). Poliisilla on oltava käsitys siitä, missä sovelluksissa ja millä älypuhelimilla ja -laitteilla, tietokoneilla ja pelialustoilla nuoret viettävät aikaa. Verkossa näkyvyys ja muu toiminta tulee analyysin perusteella kohdentaa tärkeille alustoille. Toimintaa tulee myös dokumentoida ja seurata. Poliisin viestintää tulee yhtenäistää valtakunnallisella tasolla ja kohdentaa juuri näille nuorten suosimille alustoille. Toiminnan tulee olla johdettua ja valtakunnallisesti yhtenäistä.

Toimenpide 6: Tehostetaan poliisin läsnäoloa verkossa ja sosiaalisessa mediassa osana rikosten ennalta estävää toimintaa.

Vastuu- ja yhteistyötahot: POHA

Aikataulu: 2024

Resursointi: virkatyönä

5.2.2 Toistuvasti ja vakavia rikoksia tekevien, suuremman rikosriskin nuorten räätälöity tuki

Suuremman rikosriskin omaaville nuorille käynnistettiin tutkimukseen perustuva malli (OM 2019:26). Sitä on toistaiseksi pilotoitu oikeusministeriön rahoituksella neljässä kunnassa (Vantaa, Turku, Oulu, Rovaniemi), nyttemmin hyvinvointialueella lastensuojelun tai sosiaalitoimen alla. Ns. rikoksilla oireilevien nuorten toimintamalli on suunnattu toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeville lapsille ja nuorille (13–29 v.), joilla voi olla muitakin syrjäytymisen riskejä.

Toimintamallin työ on koordinoitua, pitkäaikaista ja intensiivistä tukea rikos- ja päihdekierteestä irrottautumiseksi. Työtä tekee moniammatillinen tiimi yhdessä yksikössä juoksumatkaa nuorta ”luukulta toiselle”. Tuki lapselle tai nuorelle on tarpeisiinsa räätälöityä. Piloteissa on havaittu tarve vahvemmin osallistaa myös nuoren vanhemmat. Lisäksi vanhemmuustaitoja ja perheen vuorovaikutusta esimerkiksi MDFT-terapian turvin on kokeiltu alaikäisille, jolloin on autettu vanhempia näkemään tiimityön merkitys lapsen asioissa. (Ks. konkreettisia esimerkkejä Sambou ym., 2023, 253–276; Hyvärinen & Korhonen 2023 sekä jatkokehittämistarpeita OM 2023:19).

Oikeusministeriön kehittämää mallia on hyödynnetty ja voidaan jatkossakin hyödyntää varhaisen puuttumisen ankkuritoiminnasta pudonneille, sen ulkopuolelle jääneille tai yli 18-vuotiaille. Toimintamallin tavoitteena on täyttää aukkoa, joka syntyy, jos nuoren rikos- tai päihdekierteen katkaisuun ei pystytä ankkuritoiminnalla vaikuttamaan.

Jatkokehittämisessä selvitetään edelleen rikosten jättämistä tukevia menetelmiä sekä riskien ja tarpeiden arviointia siten, että nuoren tarpeisiin räätälöity rikoksista irrottautumisen tuki kohdentuu oikein. Lisäksi jatkotyö edellyttää toiminnan kehittämistä rakenteissa ja yhteistyössä myös poliisin ankkuritoiminnan kanssa. Jatkotyössä selvitetään toimintamallin mahdollisuuksia toimia systemaattisesti seuraamusten tukena ja palvelujen jatkumona myös rangaistuksen jälkeen.

Mallin kehittänyt työryhmä (OM 2019:26) ehdotti järjestämislakia, jossa olisi säädetty poikkivaltiosuhteellisen viranomaismallin toimivalta, yhteistyö ja velvollisuudet, mutta lausuntokierroksen jälkeen (OM 2019:44) arvioitiin, että yhteistyö ja tiedonvaihto-ongelmia ei syntyisi lastensuojelun tai sosiaalitoimen alla. Mallin levittämiseen ja vakiinnuttamiseen liittyviä lainsäädäntö- ja tiedonvaihtotarpeita selvitetään ja kehittämistyössä huomioidaan ja sovitetaan yhteen myös muut monialaiset toimet.

Lisäksi huomioidaan Tanskassa ja Ruotsissa tehtyjä vastaavia toimia. (Ks. esim OM 2023:19; Villman & Kaakinen 2024). Toimintamallista tehtävän arviointitutkimuksen tulokset hyödynnetään (Vauhkonen ym., tulossa). Alustavat tulokset ovat asiakas- ja viranomaispalautteen pohjalta kannustavia; tarvitaan rikoserityistä osaamista ja resursseja motivoida ja sitouttaa nuori. Hyvinvointialueille tulee haettavaksi rahoitusta toistuvasti ja vakavia rikoksia tehneille nuorille suunnatun moniammatillisen tuen käynnistämiseen, vakiinnuttamiseen ja laajentamiseen uusille hyvinvointialueille, missä vastaavaa työtä ei vielä tehdä. Rahoitusta haettaessa edellytetään suunnitelmaa, miten toiminta saataisiin hyvinvointialueen rakenteisiin. Seuranta- ja tutkimustietoa tarjotaan työn käynnistämisen tueksi.

Toimenpide 7: Hyödynnetään oikeusministeriön kehittämää toimintamallia ankkuritoiminnan jälkeisenä tukena ja laajennetaan sen käyttöä.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, STM, SM, THL, valitut hyvinvointialueet, rikosprosessin viranomaiset, järjestöt

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: Oikeusministeriön budjetista on varattu rahoitusta valtionavustuksina rikosten ehkäisyyn. Rahoitus 1 miljoonaa euroa suunnataan valtionavustuksina hallitusohjelman mukaisesti nuorten toimintamallin levittämiseen.

5.2.3 Runsaasti päihteitä käyttävien, vakavia rikoksia tekevien ja vakavaa väkivaltaa käyttävien nuorten kuntoutus ja auttaminen

Väkivaltainen käytös kytkeytyy usein päihde- ja mielenterveysongelmiin. Näin ollen mielenterveys- ja päihdepalveluiden toimivuudella on keskeinen merkitys myös nuorten sekä katu- ja jengiväkivallan vastaisessa työssä. Valvontaviranomaisten havaintojen mukaan lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuudessa on ongelmia ja myös merkittävää alueellista vaihtelua. Erityisesti päihteiden käytön ja riippuvuuksien vuoksi tarvittavien hoidon ja kuntoutuksen järjestämisessä on paljon puutteita. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden yhdenvertaista saatavuutta on osaltaan pyritty ratkaisemaan sote-uudistuksen ja 1.1.2023 voimaan tulleen uudistetun mielenterveys- ja päihdepalveluita koskevan

lainsäädännön avulla. Perustasolla tarjottavaa mielenterveyteen liittyvää tukea tullaan vahvistamaan lasten ja nuorten terapiatakuuseen liittyvällä lainsäädännöllä hallituskauden aikana.

Lisäksi hallitus on osoittanut yhteensä 12,5 miljoonan euron rahoituksen hallituskaudelle (2025–2028) vakavasti päihteidenkäytöllä, rikoksilla ja väkivallalla oireilevien nuorten auttamiseen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kokonaisuudessa. Vuodesta 2028 alkaen pysyvä rahoitus on 5 miljoonaa euroa vuodessa. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseen liittyvän rahoituksen tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi tarvitaan selvitys nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuudesta. Palveluketjujen toimivuutta voidaan parhaiten edistää yhteistyössä palveluiden järjestämistä vastaavissa olevien hyvinvointialueiden kanssa, palveluntuottajien ja asiakkaiden näkökulmat huomioiden.

Hyvinvointialueilla on lakisääteinen vastuu siitä, että väestö saa tarvitsemansa päihde- ja mielenterveyspalvelut. Hyvinvointialueet järjestävät myös erilaisia väkivallan vastaisia palveluja ja toimivat yhteistyössä mm. järjestöjen kanssa. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseen liittyvällä toimenpiteellä kehitetään näiden palvelujen toimivuutta ja vaikuttavuutta.

Vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamisen valmisteluryhmä (VN/5997/2024) on asetettu valmistelemaan ehdotukset tarvittavista säädösmuutoksista alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamiseksi sekä säädösmuutoksista, joilla voidaan puuttua myös lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista (ks. toimenpiteet 8, 9 ja 10).

Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomuksen kannanotossa (2024) on nostettu esille tarve perustaa ns. hybridiyksiköitä vakavasti väkivaltaisille ja itsetuhoisille lapsille. Näihin yksiköihin lapsiasiavaltuutettu ehdottaa lastensuojelun sekä mm. kuntouttavan lasten- ja nuorisopsykiatrian osaamisen yhdistämistä. Kannanotossa lapsiasiavaltuutettu näkee, että vakavasti väkivaltaisten ja itsetuhoisten lasten auttaminen vaatisi välittömiä toimia hyvinvointialueilta sekä kansallista ohjausta ja seurantaa. Myöhemmin tarkentuu, kuinka lapsiasiavaltuutetun ehdotuksella on liittymäpintaa STM:n valmisteluryhmän tehtävään ja mahdollisiin lainsäädäntömuutoksiin.

Hallitus on huhtikuussa 2024 kehysriihen yhteydessä sopinut laativansa erillisen lapsiin ja nuoriin liittyvän toimenpidepaketin, jolle osoitetaan pysyvästi 5 miljoonaa euroa. Pakettiin sisältyy lapsiasiavaltuutetun esittämän lastensuojelun hybridimallin kehittäminen.

Toimenpide 8: Osoitetaan rahoitusta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi suunnattuihin toimiin, jotka kohdentuvat runsaasti päihteitä käyttävien, vakavia rikoksia tekevien ja väkivaltaa käyttävien nuorten auttamiseen. Selvitetään vakavasti väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, THL ja muut keskeiset toimijat

Aikataulu: 2025–2028

Resursointi: 12,5 miljoonaa euroa

5.2.4 Lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistus ja lisätoimien tarve nuorten vakavan rikospolun katkaisemiseksi

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaisesti lastensuojelulainsäädäntö uudistetaan. Hallituskauden aikana STM:ssä valmistellaan lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistus osana laajempaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelulainsäädännön uudistamista (nk. kansallinen palvelureformi). Lastensuojelulain uudistuksessa varmistetaan hallitusohjelman mukaisesti lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä, jotta lastensuojeluviranomaisilla ja sijaishuoltoyksiköillä on riittävät toimivaltuudet ja mahdollisuudet tehdä työtään.

Uudistamistyössä huomioidaan, miten sekä avo-, sijais- että jälkihuollossa voitaisiin nykyistä paremmin vastata rikoksia tehneiden lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tarpeisiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön uudistamisen tavoitteena on perustason palveluita ja lastensuojelun avohuoltoa painottavan palvelurakenteen vahvistaminen. Tärkeätä olisi, että palvelut olisivat saatavilla oikeaan aikaan ja vastaisivat perheen ja lapsen tarpeisiin. Sosiaalihuoltolain nojalla järjestetään varhaisen tuen palvelut lapsiperheille.

Vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamisen valmisteluryhmä (VN/5997/2024) on asetettu valmistelemaan ehdotukset tarvittavista säädösmuutoksista alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamiseksi sekä säädösmuutoksista, joilla voidaan puuttua myös lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista (ks. toimenpiteet 8, 9 ja 10).

Valmisteluryhmän tehtävä on kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa valmisteluryhmä laatii ehdotuksen tarvittavista säädösmuutoksista alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamiseksi. Valmisteluryhmä arvioi eri toteuttamisvaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia palvelun järjestämis- ja tuottamisvastuun, päätöksenteko- ja rahoitusmekanismien, toimivaltuuksien sekä palvelun sisällön ja tilaratkaisujen osalta. Ensimmäisen vaiheen ehdotuksen tulee valmistua 30.8.2024 mennessä.

Toisessa vaiheessa valmisteluryhmä valmistelee säädösmuutosehdotukset, joilla voidaan nykyistä tehokkaammin puuttua lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista huomioiden asiaa koskeva hallitusohjelmakirjaus. Tämän ehdotuksen tulee valmistua 31.12.2024 mennessä.

Valmisteluryhmä huomioi myös muut vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevat hallitusohjelmakirjaukset.

Toimenpide 9: Yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa koordinoidaan lastensuojelulakiin tarvittavat, lapsia turvaavat lainsäädäntömuutokset, joilla alle rikosvastuun olevien lasten rikoskierre saadaan katkaistua (mm. valmisteluryhmä vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä ja nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamiseksi (VN/5997/2024)). Selvitetään muiltakin osin tarve lisätoimille nuorten vakavan rikospolun katkaisemiseksi ja törkeän rikollisuuden torjumiseksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, SM, OM, OKM ja VM

Aikataulu: 2024–2025

Resurssi: virkatyönä

5.2.5 Sijaishuollosta luvatta poistuneet lapset

Lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneet lapset ovat konkreettisesti vaarassa joutua väkivallan uhreiksi ja hyväksikäytetyiksi, jopa ihmiskaupan uhreiksi. He ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja suojelun tarpeessa. Tehostamalla sijaishuoltoapaikoista luvatta poistuneiden tavoittamista voidaan ehkäistä lasten ja nuorten joutuminen rikosten uhreiksi. Samalla tulee ennalta estää heidän päätyemisensä rikosentekijäksi. Yhteiskunnan pitää pystyä suojelemaan lapsia, nuoria ja

aikuisia myös rikoskierteessä olevien alaikäisten tekemältä väkivallalta. (Haapala ym. 2023; Isoniemi 2019:137–138, 204.) Tuoreen tutkimuksen mukaan 75 % kyselytutkimukseen vastanneista nuorista oli poistunut luvatta sijoituspaikastaan yli kolme kertaa, ja näistä 37 % yli 10 kertaa (Kekkonen & Pekkarinen 2024). Poliisin tietojärjestelmään kirjattujen tietojen valossa joka päivä keskimäärin 10 lasta poistuu luvatta tai jää palaamatta sijaishuoltoonpaikkaan (Isoniemi 2023).

Luvatta sijaishuoltoonpaikasta poistuneen lapsen tilanteen hoitaminen vaatii monialaista yhteistyötä.

Nykyisessä sääntelyssä toimivaltakysymysten tulisi olla riittävän selkeitä siihen, että voitaisiin vähentää erityisesti vakavasti rikoksilla oireilevien sijoitettujen tai huostaanotettujen lasten luvattomia poissaoloja sijoituspaikastaan sekä nopeuttaa heidän palauttamistaan takaisin sijoituspaikkoihin. Tehdään selvityksen perusteella tarvittavat lainsäädäntömuutokset nykytilan ongelmien ratkaisemiseksi. Sijaishuollosta luvatta poistumisen taustalla on erilaisia tekijöitä. Tämä toimenpide 10 sivuaa tai kytkeytyy muihinkin ohjelman toimenpiteisiin, joissa valmistellaan lastensuojelulain muutosta (TP 9), selvitetään lisätoimien tarvetta vakavia rikoksia tekevien nuorten auttamiseksi (TP 8) ja selvitetään alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia viranomaistoimia, joilla sosiaaliviranomaisten ja poliisin yhteistoiminnassa turvataan rikostutkinta lapsen oikeudet turvaten (TP 25). Poikkihallinnollinen valmisteluryhmä (VN/5997/2024) on käynnistynyt näiden kysymysten selvittämiseksi.

Toimenpide 10: Tarkastellaan sosiaaliviranomaisten toimivaltuuksia sijaishuollosta olevien lasten karkaamisten estämiseksi ja jo karanneiden lasten palauttamiseksi. Veloitetaan viranomaiset aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijoitettu tai huostaanotettu kadonnut lapsi löydetään nopeasti, saadaan palautettua ja karkaaminen estettyä.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, SM, OM, VM

Aikataulu: 2024

Resurssi: virkatyönä

5.2.6 Kehitetään seuraamuselvitystä vakavia rikoksia tehneiden moniammatillisen yhteistyön tehostamiseksi pohjoismaisia käytäntöjä tarvittaessa huomioiden

Moniammatillisen yhteistyön tarve nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi on tunnistettu pääministeri Orpon hallitusohjelmassa. Suomessa moniammatillista yhteistyötä on vaikeuttanut esimerkiksi tietojen vaihtoon liittyvät rajoitukset. Useissa pohjoismaisissa ja kotimaisissa selvityksissä on lisäksi tunnistettu tarve tehdä aukotonta ja hyvin sujuvaa yhteistyötä, jotta nuori saa tarvitsemansa räätälöidyn tuen rikoksista irrottautumiseksi. Suomessa on mahdollista, että nuoresta tehdään erillinen tarvearvio useassa eri paikassa eikä niitä koordinoita keskenään. Siksi onkin tunnistettu tarve puuttua oikeaan aikaan ja koota yhteen eri osaajien osaaminen (kuten terveys, päihdeet, lastensuojelu, sosiaalityö ja rikosseuraamusala). (Ks. esim. SBU 2023; Villman & Kaakinen 2024; OM 2019:26; OM 2023:19.)

Tanskaan perustettiin vuonna 2019 viisi ns. nuorisorikoslautakuntaa käsittelemään alaikäisten tekemiä väkivalta- ja muita vakavia rikoksia, sekä määräämään kuntouttavia toimenpiteitä (koulutus, päihdekuntoutus, terapia tms.). Samaan aikaan perustettiin nuorisorikoslautakunnan päätösten toimeenpanoa valvova elin (JPPS).

Nuorisorikoslautakunnan tavoite on edistää lasten ja nuorten rikollisuuden ehkäisyä ja yhteiskuntaan sitoutumista määrittelemällä kohdennettuja yksilöllisiä toimenpiteitä väkivaltaa käyttäneille tai muita vakavia rikoksia tehneille 10–17-vuotiaille lapsille ja nuorille. Toimenpiteet määritellään ja toteutetaan arvioimalla yksilöllisesti lapsen ja nuoren tilanne.

Nuoret ohjataan nuorisorikoslautakunnan käsittelyyn eri reittejä rikosentekoiän perusteella. Alle rikosvastuuiän (15 v. Tanskassa) olevat 10–14-vuotiaat lapset ohjataan lautakuntaan poliisin toimesta sosiaalityöntekijän arvioitua tapauksen. Sen sijaan 15–17-vuotiaat lapset ohjataan lautakuntaan tuomioistuimista syyttäjän pyynnöstä. Yleensä he ovat saaneet ehdollisen vankeustuomion. Määrällisesti pieni määrä nuoria on ohjattu lautakuntaan ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen.

Nuorisorikoslautakunnat ja niiden sihteeristöt on sijoitettu Tanskan tuomioistuinten organisaation alle. Lautakunta koostuu kolmesta jäsenestä: lautakunnan kokousta johtavasta tuomarista, kunnan sosiaalihuollon työntekijästä ja poliisin edustajasta. Lautakunnan kokouksiin osallistuu tyypillisesti 10–12 henkilöä: nuoren lisäksi

huoltajia, tukihenkilöitä ja rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilökuntaa. Ennen nuorisoriikoslautakunnan käsittelyä kunnan sosiaalityö arvioi nuoren tilanteen ja tukitoimien tarpeen.

Nuorisoriikoslautakunnan tarkoitus on antaa ulkopuolisen näkökulma lapseen ja rikokseen. Sen ”seuraamukset”, kuten nuoren elämäntaitoihin vaikuttavat ja uusimista ehkäisevä ohjelmat tai vanhemmille suunnattu tuki, velvoittaa rikosten tekijän kotikunnan toimeenpanemaan lautakunnan päätökset ja tarjoamaan palvelun perheelle ja nuorelle. Tanskassa lautakunnan eduksi on nähty etenkin se, että kuntien tarjoamaan tukeen on tällä tavoin saatu enemmän velvoittavuutta. Lisäksi etuna on pidetty sitä, että malli antaa viranomaiselle mahdollisuuksia tehdä päätöksiä ilman lapsen tai nuoren suostumusta. Tätä on pidetty hyvänä jopa ohjelmiin osallistuneiden nuorten taholla. (Ks. Fuglsang, T & Løvschall Jørgensen, S. (2022); [Udmøntning af afgørelser, tilsyn og genindbringelse af sager.](#))

Tanskassa käytössä olevan ns. nuorisoriikoslautakunnan edut ja haasteet huomioidaan huolellisesti, kun pyritään tehostamaan moniammatillista yhteistyötä nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi. (Ks. esim. Østergaard Larsen 2023.) Esimerkiksi 15–20-vuotiaista epäillyistä laadittavan seuraamusselvityksen teossa moniammatillinen yhteistyö nuoren tilanteen selvittämiseksi ei ole aina toteutunut optimaalisesti. Suomessa on jo joillakin paikkakunnilla toteutettu tai pilotoitu moniammatillista yhteistyötä. Ns. nuorisoriikoslautakunnassa toteutettuja malleja tarkasteltaisiin jo olemassa oleviin toimintamalleihin ja käytäntöihin nähden Suomessa. Samalla tulee tarkastella mahdollisia toteuttamistapoja ja tahoja. Lastensuojelulain uudistamisen myötä (edellä toimenpiteet 8,9,10) huomioiduksi tulevat myös alle rikosoikeudellisen vastuun olevat lapset.

On kustannustehokasta hyödyntää jo olemassa olevia malleja ja mahdollisesti täydentää niitä. Sovittelun kytkeminen tähän työhön lisäisi nuoren mahdollisuutta ottaa vastuuta ja korvata vahinkonsa. Selvitystä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan tulevan nuorisoringaistuksen uudistamistyön yhteydessä (TP 35). Samalla olisi syytä selvittää myös muita mahdollisia keinoja sitouttaa nuori osallistumaan seuraamusten ulkopuolella oleviin rikoksista irrottautumista tukeviin interventioihin.

Toimenpide 11: Kehitetään 15–20-vuotiaista epäillyistä laadittavaa seuraamus selvitystä siten, että moniammatillinen yhteistyö nuoren tilanteen selvittämiseksi toteutuu ja tehostuu. Selvitetään ja tarvittaessa hyödynnetään tässä myös Tanskassa käytössä olevan ns. nuorisorikoslautakunnan malleja ja muita mahdollisia keinoja sitouttaa nuori seuraamusten ulkopuolella toteutettaviin rikoksista irrottautumista tukeviin interventioihin, mahdollisuuksien mukaan jo ennen seuraamuksen täytäntöönpanoa ja sen jälkeen.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, RTN, RISE, STM, SM

Aikataulu: syksy 2024

Resurssit: virkatyönä

5.2.7 Exit-toiminnan soveltaminen katujengeistä irtautuville

Katujengien jäsenet ovat useimmiten nuoria aikuisia. Järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautujille on olemassa oma Exit-toiminta.

Katujengirikollisuudesta irrottautumiseksi jatketaan yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa sekä ennaltaehkäisyssä että Exit-toiminnassa. Rikosseuraamuslaitoksessa selvitetään lisäksi olemassa olevien irtaantumista tukevien ja uusintarikollisuutta ehkäisevien toimintamallien ja ohjelmien käytettävyyttä katujengiläisten parissa. Esimerkiksi Tanskassa ehdonalaiseen vapauteen ei pääse, jos ei ole osallistunut Exit-toimintaan. Tätä tarkastelua tehdään osana järjestäytyneen rikollisuuden strategian päivittämistä.

Soveltuvan toimintamallin puuttuessa Exit-toiminnan ja varhaisempien toimintatapojen yhdistämisellä voi olla saavutettavissa tavoitteeseen sopiva malli. Virallisten toimintamallien nimien käyttö voi kuitenkin johtaa harhaan esim. toimintatapojen ja yhteistyökumppanien kautta, joten sopivampaa lienee puhua esimerkiksi **katujengeistä irtautumisen ohjelmasta**. Toimintamallissa pyritään Exit-toiminnan mukaisesti tukemaan henkilön poispääsyä katujengirikollisuuteen liittyvästä toiminnasta ja elämäntilanteesta hyödyntäen moniviranomaisyhteistyön keinoja.

Toiminnan pariin ohjautuminen voi tapahtua esim. henkilön päädyttyä poliisin toimenpiteiden kohteeksi sosiaalitoimen tai terveydenhuollon asiakkaaksi. Tapaamiset suunnitellaan tapauskohtaisesti ja tarpeen vaatimalla tavalla.

Katujengeistä irtautumista tulee suunnitella ja toteuttaa niiden poliisiyksiköiden toimesta, joiden toiminta-alueella selkeää katujengitoimintaa on tunnistettu. Irtautumiseen tähtäävät toimet suunnitellaan ja toteutetaan tarvittaessa yhteistyössä Keskusrikospoliisin Exit-toiminnon kanssa, mahdollisten yhteneväisten Exit-toimenpiteiden varmistamiseksi. Yhteistyötä tulee tehdä muiden viranomaisten ja sidosryhmien kanssa.

Katujengistä irtautumista suunniteltaessa on perusteltua hyödyntää poliisilaitosten asiantuntemusta katujengien, ankkuritoiminnan sekä sidosryhmäyhteistyön parista sekä Keskusrikospoliisin asiantuntemusta Exit-toiminnassa. Lisäksi tulee huomioida yhteys lainsäädäntöhankkeeseen poliisin tiedonvaihtoa koskevan sääntelyn muuttamiseksi, jotta tarvittava tiedonvaihto eri toimijoiden välillä olisi mahdollista (VN/27065/2023).

Toimenpide 12: Laajennetaan Exit-toiminta kattamaan järjestäytyneen rikollisuuden ja väkivaltaisen ääriajattelun lisäksi myös katujengien jäsenet.

Vastuu- ja yhteistyötahot: Poliisihallitus, SM, Keskusrikospoliisi, Rikosseuraamuslaitos ja muut keskeiset toimijat

Aikataulu: 2024–2025

Resurssit: virkatyönä

5.3 Lisätään nuorten ja huoltajien vastuuta rikoksella aiheutetuista vahingoista

5.3.1 Sovittelu ja vastuunotto

Sovittelu nojaa restoratiivisen eli korjaavan oikeuden periaatteisiin. Sovittelussa lapsi ja nuori saa mahdollisuuden ottaa vastuun aiheuttamistaan vahingoista ja ymmärtää tekonsa seuraukset uhrin kohtaamalla. Samalla nuori osallistuu aktiivisesti oman asiansa ratkaisuun. Suomessa sovittelu ei ole osa rikosprosessia, vaikka sopimuksella voikin olla vaikutuksia siihen. Sovittelua on pidetty perinteisesti varhaisen puuttumisen muotona, ja osallistujina on myös alaikäisiä huoltajiensa kanssa tai suostumuksella. Vuonna 2022 alle 18-vuotiaita rikoksesta epäiltyjä miehiä oli kaikista sovitteluun ohjatuista epäillyistä jopa kolmasosa ([THL Tilastoraportti 63/2023](#)).

Lakisääteinen rikos- ja riita-asioiden sovittelu (1015/2006) on valtakunnallinen palvelu. Lapsia ja nuoria kohtaavien eri viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuudessa sovittelusta on edelleen aukkoja. Sovittelua toteuttavat myös järjestötoimijat niin kouluissa, naapurustoissa kuin kaduilla. (Ks. esim. OM 2023:18). Sovitteluun ohjauksessa ja sen tarjoamisessa mahdollisimman varhain on edelleen kehittämistä.

Lasten ja nuorten konfliktien käsittelyssä tulee aina arvioida osapuolten suostumus. Oikeusministeriön julkaisussa (2023:18) on todettu, että sovittelun on oltava vapaaehtoista, sen on oltava ja tunnettava turvalliselta sekä uhrien oikeusturva on huomioitava. Sovittelun vaikutuksista nuorten rikollisuuteen on vaihtelevaa näyttöä (Lipseý, 2009), mutta yleisesti restoratiivisen oikeuden toimenpiteet on havaittu vaikuttaviksi (Wong ym. 2016).

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on siirtymässä sosiaali- ja terveysministeriöstä oikeusministeriön hallinnonalalle vuoden 2026 aikana. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vastuu toimien toteutuksesta päättyy siirron myötä.

Toimenpide 13: Lisätään koulujen ja muiden viranomaisten tietoisuutta sekä nuorten asioiden ohjaamista lakisääteiseen rikos- ja riita-asioiden sovitteluun, tai tapauksesta riippuen järjestöjen tuottamien sovittelupalveluiden piiriin.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, THL, OPH, sovittelutoimistot

Aikataulu: Jatkuvaa työtä

Resurssointi: Virkatyönä

5.3.2 Conferencing-menettelyn käyttö lasten ja nuorten sovittelussa

Ns. Conferencing-menettely on sovittelun muoto, jossa nuoren läheiset ja verkostot voivat laajemminkin olla mukana. **Conferencing**-termille ei ole olemassa vakiintunutta suomennosta, mutta menettelyssä on kyse sovittelun aktiivisten osallistujien joukon laajentamisesta (ns. laajennettu sovittelu). Se on perinteistä sovittelua laajempi restoratiivisen oikeuden muoto, jota on kehitetty eri puolilla maailmaa 1990-luvulta lähtien. Conferencing-sovitteluun pyydetään mukaan ihmisiä, joihin tapahtunut on jollain tavalla vaikuttanut tai jotka ovat

osapuolille tärkeitä. Sovitteluun eivät siis osallistu vain konfliktin osapuolet, vaan conferencing-tukihenkilöiden roolissa myös esimerkiksi perheenjäseniä, ystäviä, naapureita tai ammattihenkilöitä, kuten lastensuojelu-, sosiaali- tai perhetyöntekijöitä. (Ks. Kauppinen 2022, 33–35.) Oikeusministeriön sovittelutoiminnan edistämistä pohtinut työryhmä ehdotti conferencing- menetelmän käytön lisäämistä. (OM 2023:18).

Suomessa sovittelulaki ei estä laajennettujen sovitteluiden hyödyntämistä. Sen rooli suomalaisessa rikos- ja riita-asioiden sovittelussa on kuitenkin toistaiseksi ollut vakiintumaton ja vähän hyödynnetty. Sovittelut toteutetaan pääsääntöisesti rikoksen tai konfliktin varsinaisten osapuolten välisenä kohtaamisena puolueettomien sovittelijoiden läsnäollessa. Mukana voi olla osapuolten tukihenkilöitä, mutta heidän roolinsa on tyypillisimmin ohjeistettu passiiviseksi. Osapuolten läheis- ja ammattilaisverkostojen mukaan ottaminen sovitteluun voi edistää sovittelun sosiaalisen kontrollin mekanismeja sekä edesauttaa osapuolten tuen saamista niin sovittelun aikana kuin myös sen jälkeen. Tällä pyritään tehokkaampiin ja pysyvämpiin ratkaisuihin, joista voidaan sopia yhteisesti sovittelusopimuksessa. Laajennettussa sovittelussa on hyvä olla kriittinen paikalla olevien henkilöiden motiivista sekä odotuksista osallistua sovitteluun; vaatii avointa ja konfliktin osapuolten tarpeita ja toiveita kunnioittavaa keskustelua jo valmisteltaessa. Laajojen sovitteluiden järjestäminen vaatii aikaa ja pätevää fasilitoijaa. (Saarholm ym; tulossa.)

Yhdysvalloissa sovittelua on hyödynnetty jopa jengien välisen väkivallan ehkäisyssä osana kokonaisvaltaista jengirikollisuuden torjuntaa (Ks. luku 3.3, Butts ym. 2015). Cure violence -ohjelma on kokonaisuudessaan tavoitteeltaan laaja, koska siinä pyritään paikallisesti muuttamaan arvoja ja normeja väkivaltaa kohtaan. Konfliktien sovittelu on yksi kolmesta ohjelman menetelmästä. Sen tavoitteena on ollut ehkäistä väkivallan ja koston kierrettä.

Suomessa tulisi selvittää mahdollisuudet hyödyntää laajennettua sovittelua yhteisöissä ja alueilla esiintyvän nuorten välisen väkivallan kierteen ennaltaehkäisyssä.

Toimenpide 14: Hyödynnetään THL:n valmistelemaa käsi-kirjaa lähiyhteisön mukaan ottavan conferencing-menetelmän käyttämiseksi lasten ja nuorten sovittelussa. Lisäksi selvitetään mahdollisuuksia hyödyntää sovittelua yhteisöissä ja alueilla esiintyvän nuorten välisen väkivallan kierteen ennaltaehkäisyssä ja ryhdytään paikallisesti tarvittaviin toimenpiteisiin.

Vastuu- ja yhteistyötahot: THL, järjestötoimijat, sovittelutoimistot. Selvityksen osalta OM ja Rikoksentorjuntaneuvosto.

Aikataulu: 2024 syksy

Resursointi: Virkatyönä

5.3.3 Sovittelun mahdollisuus yhdyskuntaseuraamuksien yhteydessä

Sovittelu tarjoaa mahdollisuuden rikoksesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen sekä uhrin kohtaamiseen ja vastuunottoon rikoksesta. Myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden mahdollisuuksia korvata aiheuttamia vahinkoja sovittelun keinoin tulee tarkastella. Nuorille, alle 21-vuotiaille rikoksista syyllisiksi epäilyille tehdään seuraamusselvitys syyttäjän pyynnöstä silloin, kun on todennäköistä, että rikoksesta on nuorelle odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Tietoisuutta sovittelun käyttämisen mahdollisuudesta lisättäisiin esimerkiksi järjestämällä kouluksellinen webinaari yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilökunnalle.

Oikeusministeriön sovittelutoiminnan edistämistä pohtinut työryhmä ehdotti selvitettäväksi yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden mahdollisuuksia korvata aiheuttamia vahinkoja sovittelun keinoin (OM 2023:18).

Toimenpide 15: Seuraamusselvitysten yhteydessä otetaan huomioon nuorten kohdalla sovittelun käytön mahdollisuus.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikosseuraamuslaitos, sovittelutoimistot

Aikataulu: Jatkuvaa työtä

Resursointi: Virkatyönä

5.3.4 Työkorvausmahdollisuudet osana sovittelua

Lisäksi tulee käynnistää työ, jossa tarkastellaan mahdollisuuksia nuoren rikoksellaan aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen työllä. Nuorilla on usein vaikeuksia korvata aiheuttamiaan vahinkoja rahallisesti ja oikeudenmukaisuus- ja kasvatuksellisista näkökulmista ei ole paras ratkaisu, että esimerkiksi huoltajat korvaavat aiheutuneet vahingot. Esimerkiksi Helsingin kaupunki on mahdollistanut työkorvaukset kaupunkiin kohdistuneiden vahinkojen korvaamiseksi. Selvitetään tähän liittyvät vakuutuskytymykset.

Toimenpide 16: Selvitetään mahdollisuutta ottaa käyttöön sovittelutoimistojen alueilla työkorvausmahdollisuuksia (esim. ns. työkorvauspankki), joissa sovittelussa ollut nuori voisi yleishyödyllistä työtä tekemällä korvata vahinkoja uhrin siihen suostuessa ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin.

Vastuu- ja yhteistyötahot: THL, sovittelutoimistot

Aikataulu: Jatkuvaa työtä

Resursointi: Virkatyönä

5.3.5 Vanhempien kasvatustuun vahvistaminen

Pääministeri Orpon hallitusohjelma sisältää laaja-alaisia toimia nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Yksi toimista sisältää kotien ja vanhempien kasvatustuun tuen.

Vaikka vanhempi on lapsensa ensisijainen kasvattaja, syntyy lapsi perheeseen ja oloihin, joihin hän ei voi itse vaikuttaa. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi rikoksia tekevien nuorten taustalla voi olla mielenterveys- ja päihdeongelmia, jopa ylisukupolvista syrjäytymistä. Vanhemmat eivät aina pysty huolehtimaan kasvatustuustaan. Siksi vanhempien kasvatustuun ja vanhemmuustaitojen tukeminen on tärkeää. Näihin löytyy myös vaikuttaviksi arvioituja hyviä käytäntöjä.

Kasvatuksen tukemista ja kasvatustuun vahvistamista tarvitaan, jotta lapsi oppii tunnistamaan, mikä on oikein ja väärin, sopivaa ja epäsopevaa, mitkä ovat hänen oikeutensa, vastuunsa ja velvollisuutensa. Tavoitteena on tukea lasta selviytymään elämässään itsenäisesti ja olemaan yhteisön ja yhteiskunnan jäsen. Kaikilla

vanhemmilla ei ole tukenaan ystäviä, sukulaisia tai ammattilaisia. Kodin lisäksi lapsi saa kasvuunsa vaikutteita – positiivisia ja negatiivisia - esimerkiksi sosiaalisesta mediasta, koulusta ja kavereilta.¹¹

Kasvatusvastuun ja vanhemmuustaitojen tukeminen ja niihin liittyvät periaatteet varhaisessa vaiheessa on esitelty toimenpiteessä 1. Jatkossa tulee edistää myös niitä keinoja, joilla vanhemmuutta ja vastuuta voidaan tukea esimerkiksi tilanteissa, joissa lapset ovat ”irrottautuneet” vanhempien kontrollista ja päätyneet esimerkiksi tekemään väkivaltarikoksia (ks. esim. toimenpide 7, 8 ja 9). Tulee arvioida, millä muilla keinoilla kasvatusvastuuta voitaisiin tukea eri vaiheissa. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa nuorisoriikollisuutta on pyritty torjumaan säätämällä huoltajalle omasta tuottamuksesta riippumaton vahingonkorvausvastuu lapsen rikoksella aiheuttamista vahingoista.¹² Ruotsin hallitus teetti uudistuksen vaikutuksista [selvityksen](#), joka valmistui vuonna 2017. Selvityksen mukaan vanhempien tiukemmalla vahingonkorvausvastuulla ei ollut havaittavaa vaikutusta nuorisoriikollisuuteen. Norjassa tai Tanskassa ei tiettävästi ole selvitetty vastaavan sääntelyn vaikutuksia.

Suomessa vanhempien vahingonkorvausvastuu alaikäisen lapsen aiheuttamista vahingoista voi syntyä, jos huoltajat laiminlyövät valvonta- tai kasvatusvelvollisuutensa. Kyse on tavanomaisesta tuottamusvastuusta, eikä vanhempien vastuusta ole Suomessa pidetty tarpeellisenä ottaa nimenomaista säännöstä vahingonkorvauslakiin. Käytännössä on harvinaista, että alaikäisen lapsen rangaistavaksi säädetyllä teolla aiheuttaman vahingon voidaan osoittaa johtuvan huoltajien valvonta- tai kasvatusvelvollisuuden laiminlyönnistä. Myös tätä kokonaisuutta on syytä arvioida.

Vanhempien kasvatusvastuun tukemista varhaisessa vaiheessa on käsitelty myös toimenpiteessä 1.

11 <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-kasvatus-ja-vanhemman-kasvatustietoisuus/>

12 Vanhemmat ovat ankarassa vastuussa lastensa aiheuttamista vahingoista myös esimerkiksi Hollannissa ja Ranskassa.

Toimenpide 17: Selvitetään keinoja, joilla voidaan vahvistaa vanhempien kasvatusvastuuta ja mahdollisuuksia ehkäistä alaikäisten tahallista väkivaltarikollisuutta. Selvityksen perusteella päätetään mahdollisesti toteutettavista toimista.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, OM/RTN, SM, OKM

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: Valmistelua tehdään virkatyönä

5.3.6 Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteisiin osallistuminen

Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista (LsL 2 §). Huoltajan velvollisuuksista säädetään lapsenhuoltolaissa (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)), johon viitataan myös lastensuojelulain 2 §:ssä. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Sosiaalihuollon lähtökohtana on lapsen ja perheen osallisuus ja heidän mielipiteensä kuuleminen heille tarjottavan tuen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tämän periaatteen tarkoituksena on edesauttaa tukeen sitoutumista ja sen vaikuttavuutta.

Sosiaalihuoltolaki tai lastensuojelulaki eivät sisällä vanhemmille tai huoltajille veloitteita osallistua tapaamisiin. Osana lastensuojelulain uudistusta arvioidaan, voidaanko osaan lastensuojelulain mukaisista avohuollon tukitoimista liittää sekä lasta että huoltajia vahvemmin sitouttavia elementtejä esimerkiksi rikoksia tehneiden lasten ja heidän perheidensä tilanteeseen puuttumisen keinona.

Hallitus on kehysriihen yhteydessä sopinut laativansa erillisen lapsiin ja nuoriin liittyvän toimenpidepaketin, jolle osoitetaan pysyvästi 5 miljoonaa euroa. Pakettiin sisältyy lapsiasiainvaltuutetun esittämän lastensuojelun hybridimallin kehittäminen.

Toimenpide 18: Selvitetään keinoja sitouttaa lapsi tai hänen huoltajansa osallistumaan lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteisiin ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin tämän varmistamiseksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: STM, OM

Aikataulu: arvioidaan osana lastensuojelulain kokonaisuudistuksen valmistelua (TP 9) v. 2024–2025. Tavoitteena HE syksyllä 2025.

Resurssit: Virkatyönä

5.4 Parannetaan viranomaisyhteistyötä ja tiedonvaihtoa viranomaisten välillä

Nuoriso- ja jengirikollisuuden tehokas torjuminen ja ehkäiseminen edellyttävät viranomaisten välistä yhteistyötä. Tiedonvaihdon esteiden purkaminen on yksi keskeisimpiä asioita nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunnan kannalta. Kyse on esimerkiksi ennalta estävässä ja rikoksista irrottautumista tukevassa työssä tarvittavista tiedoista, lastensuojelun ja terveydenhuollon tietojen luovutuksesta poliisille ja koululle sekä koulun oikeudesta saada tietoja muun muassa oppilaan tai hänen perheenjäsenensä kuulumisesta katujengiin tai muuhun rikollisryhmään. Poliisin näkökulmasta tietojen antamisen tulisi olla velvoittavaa, jotta kaikkien lasten ja nuorten turvallisuus ja väkivallaton koulussakäynti voidaan turvata.

Oma-aloitteinen viranomaisten välinen tiedonluovutus ja moniammatillisessa yhteistyössä tapahtuva tiedonvaihto ovat keskeisiä ratkaistavia asioita, jotta nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen kasvu saadaan torjuttua. Tuoreessa tutkimuksessaan Kurvinen ym. (2023) ovat selvittäneet viranomaisten oma-aloitteista tietojen antamista ja luovuttamista rikosten torjumiseksi sekä siihen liittyviä ongelmia, tulkintoja ja sääntelyn kehittämistarpeita¹³. Nuorisorikollisuuden ja katujengien vastaisia tehostamistoimia on syytä koordinoida sekä viranomaisten välillä että

13 Kurvisen ym. (2023) selvityksen mukaan oma-aloitteisen tietojen antamisen kannalta ongelmia vaikuttaa aiheutuvan voimassa olevasta sääntelystä. Sääntelyn kehittämisuosituksena esitetään muun muassa, että viranomaisten tietoluovutuksista säädettäessä tulisi mahdollisuuksien mukaan arvioida, onko tarpeen säätää erikseen oma-aloitteisesta tietojen antamisesta. Pyyntöperusteisesta ja oma-aloitteisesta tietojen antamisesta voidaan säätää rinnakkain samassa laissa. Oma-aloitteisesta tietojen antamisesta tulisi mahdollisuuksien mukaan säätää yhdenmukaisesti eri laeissa.

viranomaisten ja muiden keskeisten toimijoiden kesken. Tarvittaessa tarkasteluun otetaan myös tietosuojaan yleislainsäädäntö. Tämä olisi tarkoituksenmukaista myös sääntelyekonomian näkökulmasta.

Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa on painotettu voimakkaasti tietojenvaihdon esteiden poistamista rikostorjunnassa. Hallitusohjelman mukaan sektorilainsäädäntöä päivitetään muun muassa siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetuksen viranomaisia veloitetaan antamaan poliisille ainakin henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten muutoin salassa pidettävät välttämättömät tiedot. Sosiaali- ja terveysministeriö onkin asettanut poikkihallinnollisen työryhmän valmistelemaan muutoksia (VN/4252/2023). Myös sisäministeriö on asettanut lainsäädäntöhankkeen poliisin tiedonvaihtoa koskevan sääntelyn muuttamiseksi poliisilaissa ja poliisin henkilö-tietolaissa (VN/27065/2023). Tavoitteena on lisätä hallitusohjelman mukaisesti poliisin mahdollisuutta luovuttaa eri viranomaisille salassa pidettäviä tietoja rikoksen estämiseksi ja turvallisuuden takaamiseksi.

Keskeisten rikosasioissa toimivien viranomaisten tietojen luovuttamisesta säädetään rikosasioiden tietosuojalaisissa (laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä 1054/2018) ja kyseisten viranomaisten omissa tietojen käsittelystä annetuissa laeissa.

5.4.1 Tietojen vaihdon parantaminen vankilaturvallisuuden edistämiseksi

Hallitusohjelmassa on kiinnitetty huomiota myös vankilaturvallisuuteen. Hallitus tekee tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotta tietojen vaihtaminen vakavaan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneistä henkilöistä sekä muista henkilöistä, joilla voi olla vaikutusta vankilaturvallisuuteen, olisi mahdollista eri viranomaisten välillä. Katujengirikollisuuden torjumiseksi tiedonvaihto poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen kesken on olennainen kysymys. Henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain perusteella Rikosseuraamuslaitos saa käsitellä muun muassa rikoksesta epäillyn, tuomitun, vangin, tutkintavangin, vangin tai tutkintavangin tapaajan tai häneen muilla tavoin yhteyttä pitävän henkilötietoja siten, kuin kyseisessä laissa tarkkarajaisesti säädetään. Kuitenkaan esimerkiksi vangin katujengiin kuulumisesta tai hänen tapaajiensa rikollisista yhteyksistä ei välttämättä ole tietoa heti vangin tultua vankilaan. Tällöin vankilassa ei voida ryhtyä tarpeellisiin rajoitustoimiin.

Rikosseuraamuslaitoksessa olisi välttämätöntä tietää heti asiakkuuden tai vankeuden alussa, ketkä kuuluvat katujengeihin. Tietoa tarvitaan vankien sijoittelun ja erillään pitämisen vuoksi. Katujengiläisten aiheuttama väkivallan uhka vankiloissa on kasvanut huomattavasti. Vankilat eivät saa muilta viranomaisilta etukäteen tietoa vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden henkilöistä ennen kuin he ovat vankeusvankeja. Käytännössä tiedot vankien suhteista katujengeihin voivat tulla henkilökunnan tietoon vasta kuukausien päästä. Sama ongelma koskee muuta järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa tietoa.

Hallitusohjelman mukaisesti tiedonvaihdon esteitä puretaan ja selvitetään viranomaisten välisen tietojenvaihtoa koskevan sääntelyn riittävyyttä ja selkeyttä useissa eri hankkeissa. Hallitusohjelmassa olevia tiedonvaihtoa koskevia erillisiä hankkeita koordinoi oikeusministeriö (VN/26111/2023). Niitä ei käsitellä tässä toimenpideohjelmassa muutoin kuin poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen tiedonvaihtoa koskevan toimenpiteen osalta.

Jatkossa tulee arvioida, onko rikosasioiden tietosuojalajissa ja siinä tarkoitettujen viranomaisten tietojen käsittelystä annetussa lainsäädännössä turvattu riittävässä laajuudessa lakisääteisten tehtävien hoitamiseen liittyvä välttämättömän tiedon saaminen esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollosta. Tiedonsaannin tarpeita ei ole kaikilta osin mahdollista ratkaista rikosasioiden tietosuojalajia täydentävässä lainsäädännössä, vaan muutoksia tarvitaan myös tietoja luovuttavaa tahoja koskevaan lainsäädäntöön. Asiassa on kyse lainsäädäntöön mahdollisesti tarvittavista lisäyksistä ja täsmennyksistä, kuten oma-aloitteisen tiedon luovuttamismahdollisuuksien lisäämisestä. Kyse on olennaisesti myös viranomaisten välisen, lainmukaisten toimintakäytäntöjen kehittämisestä. Tarvittaessa tarkasteluun otetaan myös tietosuojan yleislainsäädäntö.

Toimenpide 19: Täsmennetään ja selkeytetään viranomaisten välistä tietojenvaihtoa koskevaa sääntelyä ja puretaan tietojenvaihdon esteitä. Kehitetään viranomaisten välisiä toimintakäytäntöjä myös osana viranomaisten välistä tietojenvaihtoa koskevaa hallitusohjelman mukaista koordinaatiohanketta.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, RISE, SM, OKM ja keskeiset viranomaiset

Aikataulu: käynnissä ja jatkuu hallituskauden loppuun

Resurssit: virkatyönä

5.4.2 Katujengeihin liittyvän osaamisen kehittäminen ja lisääminen

Katujengiytyminen on Suomessa verrattain uusi ilmiö ja sen torjuntaa on poliisissa kehitetty. Jengiytymisen torjunnassa tulee käyttää poliisin käytössä olevia keinoja monipuolisesti jengitoiminnan vaikeuttamiseksi ja jengiasemaa osoittavien statussymbolien poistamiseksi ”follow the money”-periaatteella. Poliisin rikoslajineutraali esitutkinta ja rikoshyödyn pois ottaminen toteuttaa tätä ajatusta. Poliisissa on jo erikoistuttu katujengien torjuntaan, mutta poliisin osaamista ja viranomaisyhteistyötä tulee vahvistaa katujengien erityispiirteet ja pohjoismaisia käytänteitä huomioiden.

Toimenpide 20: Lisätään katujengirikollisuuteen liittyvää poliisin osaamista kehittämällä ja mallintamalla siihen liittyvää rikostorjuntaa ja moniviranomaisyhteistyötä rikostorjunnan tueksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, POHA

Aikataulu: 2024–2025

Resurssit: 80 000 euroa

5.4.3 Tiedonvaihto ja yhteistyö turvapaikka-, oleskelulupa- ja kansalaisuusasioita koskevissa menettelyissä

Hallitusohjelman mukaisesti maassa oleskelun edellytyksiä muutetaan ja kansalaisuuslakia uudistetaan mm. nuhteettomuusedellytyksiä tarkastelemalla. Hallitusohjelman mukaisesti tiukennetaan säilöönottoa koskevaa sääntelyä erityisesti rikoksiin syyllistyneiden maastapoistamisen tehostamiseksi ja uudistetaan maahantulokieltoa koskevat säännökset. Lisäksi hallitusohjelman mukaan tehostetaan poliisin, Maahanmuuttoviraston ja muiden viranomaisten yhteistyötä palautusten täytäntöönpanemiseksi ja poistetaan tiedonvaihdon esteitä. Osana hallitusohjelman toimeenpanoa viranomaiset kehittävät nykyisiä toimintakäytänteitään ja purkavat käytännön tiedonvaihdon esteitä turvapaikka-, oleskelulupa- ja kansalaisuusasioita koskevissa menettelyissä niin sanotun hallinnollisen rikostorjunnan tehostamiseksi. Tavoitteena on vähentää sisäistä turvallisuutta vaarantavan rikollisuuden edellytyksiä toimia Suomessa. Kyse on nykyisten toimivaltuuksien tehokkaasta käytöstä, mahdollisten lainsäädännöllisten esteiden tunnistamisesta ja tarvittaessa niiden poistamisesta.

Toimenpide 21: Tehostetaan poliisin, Maahanmuuttoviraston ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötä kehittämällä tiedonvaihtoprosessia turvapaikka-, oleskelulupa- ja kansalaisuusasioita koskevissa menettelyissä ja tarvittaessa toteuttamalla muutokset maahanmuuttoa ja kansalaisuutta koskevaan lainsäädäntöön (esimerkiksi kansalaisuuslain 46 §:n lausuntomenettelyn kaltaisesti). Lisäksi varmistetaan, että vakavasti yleistä järjestystä vaarantaville ja vakavia rikoksia tehneille ei myönnetä oleskelulupaa tai kansalaisuutta, tai oleskelulupa peruutetaan.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, OM, Rikosseuraamuslaitos, Poliisihallitus ja Maahanmuuttovirasto
Aikataulu: käynnissä ja jatkuu hallituskauden loppuun
Resurssit: virkatyönä

5.4.4 Katujengi-ilmiön torjunnan tehostaminen koordinaatio- ja yhteistyöryhmän avulla

Valtakunnallisen nuorisorikollisuuden ja jengiytymisen torjunnan tehostamiseksi on tarpeen koordinoita nuorisorikollisuuden ja katujengien vastaisia toimia ministeriöiden ja keskeisten toimijoiden kesken. Ilmiön tehokas torjunta edellyttää sekä valtioneuvoston (ministeriöiden) että keskeisten toimijoiden tiivistä yhteistyötä vaikuttavuuden lisäämiseksi. Valtioneuvostossa tai paikallisilla viranomaisilla ei ole käytössään valtakunnallista tilannekuvaa eivätkä he tunne riittävästi toistensa toimintaa.

Tilannekuvan muodostamisessa keskeinen toimija on poliisi, jonka ohjauksesta sisäministeriö vastaa. Sisäministeriöön perustetaan koordinaatio- ja yhteistyöryhmä, jonka avulla tehostetaan edellytyksiä torjua nuoriso- ja katujengirikollisuutta muodostamalla valtakunnallinen tilannekuva ja jakamalla tietoa. Samalla sekä valtioneuvoston että paikallistason toimia voidaan koordinoita ja yhteensovittaa keskenään nykyistä oikea-aikaisemmin. Koordinaatio- ja yhteistyöryhmä toimii myös suorana vuorovaikutuskanavana valtioneuvoston ja keskeisten toimijoiden välillä sen varmistamiseksi, että kaikki keinot on otettu käyttöön hallituskauden aikana. Koordinaatio- ja yhteistyöryhmässä voidaan tunnistaa myös ajoissa mahdollisia ongelmia paikallistasolla ja tehostaa ministeriöiden ohjausvälineiden käyttöä. Rakenteellisia, resursseihin tai säädöksiin liittyviä ongelmia tulisi siten aiempaa nopeammin ministeriöiden tietoon.

Ehdotettava koordinaatio- ja yhteistyörakenne tukee toimenpideohjelman toimeenpanoa ja sen seuranta, joka tapahtuu oikeusministeriössä. Koordinaatio- ja yhteistyöryhmä raportoi havainnoistaan ja kehittämistarpeista sekä tehdyistä toimenpiteistä suoraan sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon (STOH) ministeriryhmälle yhdessä oikeusministeriön ohjelman raportoinnin kanssa. Kerättyjä havaintoja voidaan nostaa esille toimenpideohjelman toimeenpanosta vastaaville ministeriöille. Tilannekuvan täytyy välittyä myös kuntiin ja hyvinvointialueille. Lisäksi niiden jatkuva kuuleminen ja osallistuminen on varmistettava. Niillä on omalta osaltaan keskeinen rooli ohjelman toimeenpanossa alueellisella ja paikallisella tasolla.

Koordinaatio- ja yhteistyöryhmään kutsuttaisiin myös paikallistason toimijoita sekä allianssiakuntien edustajia (ks. VN/24670/2023-TEM-12).

Toimenpide 22: Ilmiön torjuntaa ja tiedon jakamista tehostetaan perustamalla sisäministeriöön määräaikainen koordinaatio- ja yhteistyöryhmä.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, STM, OM, OKM, TEM, kuntien ja hyvinvointialueiden edustus sekä muut keskeiset toimijat

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: virkatyönä

5.5 Tehostetaan rikosprosessia nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjumiseksi

5.5.1 Tehokas puuttuminen nuoriso- ja katujengirikollisuuteen

Nuorisorikollisuuden kasvun ja katujengirikollisuuden kasvun pysäyttämiseksi tarvitaan yleisiä ja kohdennettuja toimia rikosprosessissa. Tavoitteena on tunnistaa alkamassa olevat väkivallan kierteet tehokkaasti ja katkaista ne nopeasti, tutkia ilmi tulleet rikokset tehokkaasti ja saattaa rikoksenteelijät rikosvastuuseen sekä ohjata nuoret rikoksenteelijät viranomaisyhteistyöllä pois rikoksen tieltä. Varhaisen puuttumisen ja muut ennen rikosprosessia, sen aikana ja sen jälkeen toteutettavat toimet on esitelty luvuissa 5.1 ja 5.2.

Rikollisuuden vähentämistoimissa kiinnijäämisen todennäköisyydellä on suuri merkitys. Seuraamuksen varmuutta, nopeutta ja oikeaa ankaruustasoa on pidetty toimivan rikosoikeusjärjestelmän keskeisinä elementteinä. Näistä tärkein on sanktion varmuus eli kiinnijäämisriski. (OM 2007.)

Katujengirikollisuuden torjumiseksi poliisi on kehittänyt rakenteita ja tehostanut valtakunnallisen tilannekuvan muodostamista viime vuoden aikana. Helsingin poliisilaitokseen on perustettu kaksi uutta katujengien tai vastaavien ryhmittymien tekemien rikosten torjuntaan erikoistunutta ryhmää. Tutkintaryhmät suorittavat katujengirikostorjuntaa koko pääkaupunkiseudulla. Lisäksi keskitetty toiminto tukee toimintaa valtakunnallisesti. Syyttäjälaitoksessa on ilmiöön erikoistuneita syyttäjiä, joille on kerääntynyt erityistä osaamista. Pääkaupunkiseudulla toimii säännöllisesti kokoontuva poliisin ja syyttäjän yhteistyöryhmä.

Budjettineuvotteluissa syksyllä 2023 osoitettiin poliisille pysyviä lisävoimavaroja nuoriso- ja katujengirikollisuuden torjuntaan 5 miljoonaa vuodesta 2024 lähtien. Lisäksi nuorten rikosten kiireelliseen käsittelyyn on osoitettu lisärahoitus esitutkintalakia koskevan säädösmuutoksen (136/2023) myötä. Hallitusohjelmassa on osoitettu rangaistusten kiristämiseen 12 miljoonaa euroa vuosittain ja rikollisuuden torjunnan pehmeisiin keinoihin 1 miljoona euroa vuosittain.

Toimenpide 23: Rikosprosessissa puututaan nopeasti ja tehokkaasti katujengeihin liittyviin rikosasioihin.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, OM, poliisi, syyttäjä, tuomioistuinlaitos, Rikosseuraamuslaitos

Aikataulu: 2024–2027

Resurssi: Jatkuvaa virkatyötä

5.5.2 Rangaistusten viivytyksetön täytäntöönpano

Nuorten rikosasioissa erittäin tärkeää on rikosprosessin joutuisuus ja rangaistusten viivytyksetön täytäntöönpano. Siltä osin kuin kyse on nuorten alle 18-vuotiaiden tai vangittujen rikoksista, tuomioistuimet käsittelevät näiden rikosasiat kiireellisinä tälläkin hetkellä. On kuitenkin tärkeää varmistaa, että näin tapahtuu myös rangaistusten täytäntöönpanossa. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 14 §:n ja vankeuslain 2 luvun 1 §:n mukaan kaikki rangaistuksen täytäntöönpano tapahtuu viivytyksettä.

Kyse on vankeuden osalta pienestä määrästä nuoria. Rikosseuraamuslaitoksen tilaston mukaan alle 18-vuotiaita oli 1.4.2024 tutkintavankina 12 ja vankeusrangaistukseen tuomittuina seitsemän. 18 vuotta täyttäneitä ja alle 21-vuotiaita oli tutkintavankeina 62 ja vankeusrangaistukseen tuomittuina 51. Toimenpiteen toteutus edellyttäisi nopeita toimia tuomioistuinten tuomioiden lähettämisessä Riseen, Risen täytäntöönpanotoimien käynnistämisessä ja poliisin toimia kadoksissa olevien etsimisessä.

Toimenpide 24: Varmistetaan, että nuorten vakavien rikosten rangaistukset pannaan täytäntöön viivytyksettä

Vastuu- ja yhteistyötahot: Rikosseuraamuslaitos, OM

Aikataulu: 2024–2027

Resurssi: Toteutetaan virkatyönä

5.5.3 Viranomaisten yhteistoiminta rikostutkinnassa ja lapsen oikeuksien turvaaminen alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta epäillyn kohdalla

Rikoskierteen katkaisemiseksi rikosoikeudellisilla pakkokeinoilla on suuri merkitys. Pakkokeinoja käytettäessä tulee ottaa huomioon suhteellisuus-, vähimmän haitan- ja hienotunteisuusperiaate. Mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä tärkeämpää on esitutkinnan suorittaminen mahdollisimman nopeasti asianosaisten oikeusturvan kannalta. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten törkeimmät tekemuodot ja näiden yritykset. Myös toistuvien rikokseen syyllistyneiden osalta kierre on saatava pysäytettyä. Kovimmassa rikoskierteessä olevat aikuiset voidaan pidättää ja esittää edelleen vangittavaksi ja tällä tavalla heidän rikosten tekeminen saadaan katkaistua.

Poliisin pakkokeinot ovat käytössä myös 15–17-vuotiaiden kohdalla. Ketään ei saa kuitenkaan pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun, rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi (15.3.2019/323).

Alle 15-vuotiaan tekemän vakavan rikoksen tutkinnassa poliisilla ei ole käytössään yhtä paljon rikosprosessuaalisia pakkokeinoja, kuten matkustuskieltoa, pidättämistä tai vangitsemista. Tutkinnan turvaamiseksi poliisilla on oikeus alle 15-vuotiaan

kiinniottoon 12:ksi tunniksi ja enintään 24 tunniksi. Pakkokeinolaki ei anna poliisille mahdollisuuksia rikoskierteiden katkaisemiseen. Alle 15-vuotiaiden rikoskierteiden jatkuminen näkyikin selvästi nuorten rikostilastoissa.

Rikollisesta teosta epäillyn pidätyksestä päättää pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä määritelty pidättämiseen oikeutettu virkamies. Matkustuskieltoon määrittämisestä päättää pakkokeinolain 5 luvun 4§:ssä säädetyn mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuimien. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia viranomaistoimia tulee selvittää, kun tutkinnan kohteena on alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty ja kyseessä on vakavan rikoksen selvittäminen tai teko epäillään tehdyn rikollisryhmän tai muun rikosoikeudellisen vastuun ylittäneen henkilön vaikutuksesta. Selvitetään, miten sosiaali- ja viranomaisten ja poliisin yhteistoiminnassa voidaan turvata rikostutkinta lapsen oikeudet turvaten sekä miten rikollisen toiminnan jatkuminen voitaisiin estää. Selvityksen perusteella päätetään mahdollisesti toteutettavista lainsäädäntömuutoksista. Esitutkintalain ja pakkokeinolain mahdollisten muutosten vaikutukset ja suhde muuhun lainsäädäntöön on arvioitava samanaikaisesti toimenpiteen 10 kanssa, jota varten sosiaali- ja terveysministeriö on perustanut erillisen poikkihallinnollisen valmisteluryhmän (VN/5997/2024). Rikosvastuukärajaa nuoremman lapsen yllyttämistä rikolliseen tekoon tarkastellaan toimenpiteessä 32.

Toimenpide 25: Selvitetään alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia viranomaistoimia, joilla sosiaali- ja viranomaisten ja poliisin yhteistoiminnassa turvataan rikostutkinta lapsen oikeudet turvaten. Selvityksen perusteella päätetään mahdollisesti toteutettavista lainsäädäntömuutoksista.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, SM, STM

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: lainvalmistelu virkatyönä

5.5.4 Poliisi-, pakkokeino- ja esitutkintalaki sekä tutkintavankien yhteydenpidon valvontaa koskeva sääntely rikostorjuntaa tukemassa

Tehokas katujengitorjunta edellyttää ajantasaisia poliisin toimivaltuuksia rikostorjunnassa. Usealla hallitusohjelman mukaisella toimella ajantasaistetaan poliisin nykyisiä toimivaltuuksia ja parannetaan poliisin edellytyksiä torjua katujengi- ja muuta järjestäytyntä rikollisuutta. Esimerkiksi sisäministeriössä on asetettu lain-säädäntöhanke koskien rikostiedustelua (SM047:00/2023).

Osana toimenpideohjelman valmistelua on tarkasteltu hallitusohjelman mukaisesti Tanskassa käytössä olevia rikostorjunnan kehittämistoimia jengiytymisen torjumiseksi. Pohjoismaista vertailua otetaan huomioon Suomessa tarkasteltaessa poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolain mukaisten toimivaltuuksien ajantasaisuutta sekä järjestäytyneen rikollisuuden strategian ja toimenpideohjelman valmistelua.

Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta myös tutkintavankeuslaki on huomioitava tässä kehitysprosessissa, jotta pakkokeinolain nojalla määrättyjen yhteydenpitorajoitusten valvominen on mahdollista. Tällä hetkellä millään taholla ei ole toimivaltuutta valvoa tutkintavankien yhteydenpitorajoituksia sisältöjen osalta. (Ks. toimenpide 19.)

Toimenpide 26: Varmistetaan, että poliisilaki, pakkokeinolaki ja esitutkintalaki sekä tutkintavankien yhteydenpidon valvontaa koskeva sääntely tukevat rikostorjuntaa riittävällä tavalla.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM ja OM

Aikataulu: 2026–2027

Resurssit: virkatyönä

5.5.5 Turvallisuuden edistäminen alueilla, joissa merkittävästi suurempi rikosten riski

Keskusrikospoliisin (2024) tuoreen raportin tulokset osoittavat, että nuorten ryöstörikokset tapahtuvat useimmiten julkisilla paikoilla, joissa valvonta on vähäistä tai sitä ei ole ollenkaan. Ryöstöjä tehdään entistä useammin ulkona kaduilla, linja-autopysäkeillä tai asuinalueiden läheisillä metsäalueilla. Myös kauppakeskusten ja kauppojen piha-alueet ovat yleistyneet tekopaikkoina.

Rikollisuus painottuu laajoille kaupunkialueille ja poliisin resurssit myös kohdennetaan sellaisille alueille, joilla ongelmia esiintyy eniten. Kriminologiassa onkin tyypillisesti keskitytty kaupungeissa tapahtuvaan rikollisuuteen, mutta kaupunkien ulkopuolisen rikollisuuden määrä ja luonne yhteiskunnallisena haasteena on kuitenkin ollut esillä yhä enemmän viime vuosina. Vaikka rikokset määrällisesti sekä myös rikollisuuden pelko painottuvat kaupunkialueille, ja rikollisuus vaihtelee voimakkaasti kaupunki-maaseutu-akselilla, rikollisuutta esiintyy myös maaseutu-alueilta. (Ks. esim. Sutela 2024, 54.)

Osana toimenpideohjelman valmistelua on tarkasteltu hallitusohjelman mukaisesti Tanskassa käytössä olevia ja Ruotsissa suunnitteilla olevia malleja. Samalla on perusteltua kiinnittää huomiota niihin rikosentorjuntakeinoihin, jotka koskevat jengiliittynäistä rikollista toimintaa, vaikka sovellettavaksi ei tulisi järjestäytyntä rikollisryhmää koskeva koventamisperuste. Tällaisia saattaisivat olla esimerkiksi kameravalvonta jossain muodossa, muut alueiden suunnitteluun liittyvät rikosentorjunnalliset keinot tai poliisin läsnäolon tehostaminen.

Toimenpide 27: Selvitetään keinoja vähentää rikoksia julkisissa paikoissa, joihin liittyy merkittävästi kohonnut rikosten riski. Selvityksessä kiinnitetään erityistä huomiota nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseen. Selvityksen perusteella päätetään mahdollisesti toteutettavista toimista.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, OM

Aikataulu: 2024–2025

Resurssit: tarvearvio 100 000 euroa

5.5.6 Todistajiin ja asianosaisiin kohdistuva uhkailu

Suomessa on jo kahden laajan katujengirikoskokonaisuuden oikeudenkäyntien yhteydessä havaittu asianomistajien ja todistajien painostamista ja yrityksiä vaikuttaa heidän lausumiinsa. Asianomistajien ja todistajien uhkailu ja painostaminen näkyy myös nuorten väkivalta- ja ryöstörikollisuudessa sekä alle 15-vuotiaiden rikollisissa teoissa, kuten pahoinpitelyissä, ryöstöissä ja niiden törkeissä muodoissa. Todistajina ja asianomistajina ovat erityisesti nuoret.

Uhkailu lisää katujengien turvattomuutta lisääviä ja pelotevaikutuksia yhteiskunnassa. Ilmiöön olisi tarpeellista puuttua nopeasti. Samalla se vaikuttaisi myös JR-ryhmien käyttämään uhkailuun. Oikeudenkäynnissä kuultavan uhkaamisesta on rikoslaissa säädetty laitonta uhkausta ankarampi rangaistusasteikko.

Lähtökohtana Suomen järjestelmässä on näytön esittäminen kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä, jolloin esitutkintakertomuksen esittäminen näyttönä on poikkeuksellista. Oikeusministeriön työryhmä (OM 2023:16) esittää kuitenkin, että mahdollisuutta pääkäsittelyn ulkopuolella tuomioistuimen päätöksen nojalla ennakkolisesti tapahtuvaan todistajan tai asianosaisen kuulemiseen arvioitaisiin. Ehdotuksella voitaisiin muun ohella turvata todistelua, vähentää kuultaviin vaikuttamista ja sujuvoittaa rikosasioiden käsittelyä. Ehdotuksella olisi mahdollista välttää myös pääkäsittelyjen peruuntumisia, jos voitaisiin jo ennen pääkäsittelyä kuulla niitä todistajia, joita ei enää myöhemmin pääkäsittelyssä tavoitettaisi.

Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjuntaa käsitelleen työryhmän näkemyksen mukaan asianomistajan ja todistajan lausunto tulisi tallentaa ensi tilassa, jotta lausuma säilyy muuttumattomana rikosprosessin ajan. Kuulustelujen tallentaminen jo esitutkintavaiheessa ja niiden hyödyntäminen niin, että tallennettuja lausumia voidaan käyttää todisteena myös tuomioistuimessa tulisi selvittää yhdessä oikeusministeriön työryhmän (2023:16) esittämän toimenpiteen rinnalla tavoitteena turvata oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja aineellisen totuuden selvittämistä.

Tanskassa kuulustelu voidaan järjestää nopeammin (tuomioistuimessa), jos vaarana on todisteiden menettäminen. Sillä torjutaan riskiä, että jengiympäristöön liittyvissä tapauksissa todistajat altistuvat uhkauksille tai muulle painostukselle, jonka takia he muuttavat lausuntojaan tai kieltäytyvät todistamasta.

Suomessa rikosprosessin sujuvoittamista pohtinut työryhmä esitti ääni/video-tallenteiden käytön lisäämistä ja mahdollisuutta ennakkoliseen kuulemiseen pääkäsittelyn ulkopuolella. Se turvaisi todistelua, vähentäisi kuultaviin vaikuttamista ja sujuvoitaisi rikosasioiden käsittelyä (OM:n julkaisu 2023:16).

Toimenpide 28: Selvitetään ääni- ja videotallenteiden käytön lisäämistä todistelun turvaamiseksi ja kuultaviin vaikuttamisen estämiseksi. Toteutetaan lainsäädäntömuutokset ja muut toimenpiteet.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, SM

Aikataulu: toteutus 2024–2026 (laaditaan arviomuistio 2024, työryhmä 2025 ja HE syksyn 2026)

Resursointi: virkatyönä

5.5.7 Edistetään rikoshyödyn poisottamista ja salaisten pakkokeinojen käyttöä

Katujengirikollisuuden tehokkaaksi torjumiseksi tulee lisäksi ottaa käyttöön toimenpiteet, jotka helpottavat rikoshyödyn poisottamista ja mahdollistavat laajemman salaisten pakkokeinojen käytön katujengien jäsenille. Näiden tarkempi sisältö määritellään osana järjestäytyneen rikollisuuden strategiaa (OM080:00/2023) ja sen pohjalta käynnistettävissä lainsäädäntöhankkeissa.

Toimenpide 29: Rikoshyödyn poisottamista helpotetaan esimerkiksi alentamalla vaadittavaa näyttökynnystä ja ottamalla käyttöön rikoshyödyn menettämistä koskeva menettely rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM ja muut keskeiset toimijat

Aikataulu: työryhmä asetetaan syksyllä 2024, HE annetaan keväällä 2026

Resursointi: virkatyönä

Toimenpide 30: Mahdollistetaan nykyistä laajempien salaisten pakkokeinojen käyttö rikollisjengissä aktiivisesti toimivan henkilön kohdalla.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM ja muut keskeiset toimijat

Aikataulu: 2025–2026

Resursointi: virkatyönä

5.6 Kiristetään rangaistuksia

Hallitusohjelma sisältää useita lainsäädännön kiristyksiä, joista osa liittyy katujengien rikollisuuteen.

5.6.1 Rikos katujengin jäsenenä

Rikoksen tekemistä katujengin jäsenenä osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa voidaan lähtökohtaisesti pitää rikoksen moitittavuutta lisäävänä seikkana. Tämän vuoksi se on yleensä syytä ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa ankaroitavana seikkana. Järjestäytyneen rikollisuuden koventamiperustetta on jo sovellettu Helsingin käräjäoikeuden käsittelemissä katujengien rikosasioissa. Forss (2023, 24–25) on arvioinut, että erillisen katujengejä koskevan koventamisperusteen säätäminen voisi ulottaa myös vähemmän haitallisia katujengejä koventamisperusteen piiriin.

Oikeusministeriö on käynnistänyt hankkeen Rangaistuksen määräämistä koskevan sääntelyn tarkistamiseksi (OM095:00/2023).

Toimenpide 31: Kovennetaan rangaistuksia katujengirikollisuuteen liittyvistä rikoksista säätämällä rikoksen liittyminen katujengin toimintaan erilliseksi rikoksen koventamisperusteeksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM

Aikataulu: HE tavoitteena viikolle 50 vuodelle 2024

Resursointi: virkatyönä

5.6.2 Alle rikosvastuikäisen lapsen yllyttäminen rikolliseen tekoon

Rikoslain 5 luvun 4 §:ssä olevan välillistä tekemistä koskevan säännöksen mukaan rikoksen tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Säännöksen nojalla voidaan rangaista aikuista, joka saa 15 vuoden vastuikärajaa nuoremman lapsen tekemään rikoksen, vaikka lapsi ei itse olekaan rikosoikeudellisessa vastuussa. On tärkeää huolehtia siitä, että säännös tunnetaan lain soveltamisessa.

Vastuikärajaa nuoremman lapsen yllyttäminen rikokseen on toimintamuoto, jolla yllyttäjä voi pyrkiä välttelemään rikosoikeudellista vastuutaan toista henkilöä hyväksi käyttäen. Myös rikollisryhmät voivat hyödyntää lapsia rikosten toteuttamisessa välttääkseen rikoksesta aiheutuvia seuraamuksia. Lapsia saatetaan rekrytoida rikollisryhmien toimintaan lupaamalla erilaisia palkkioita vastineeksi rikoksen toteuttamisesta, ja toimintaan voi liittyä myös painostusta tai suoranaista pakottamista. (Ks. esim. BRÅ 2023:13.)

Rikosvastuikärajaa nuoremman lapsen yllyttäminen rikolliseen tekoon on moitittava teko myös lasta kohtaan. On syytä huolehtia siitä, että tällaiset moitittavat teot tulevat rikoslainsäädännön nojalla riittävästi huomioon otetuiksi. Toimenpiteen valmistelun yhteydessä on huomioitava samanaikaisesti myös toimenpiteiden 10 ja 25 valmistelu.

Oikeusministeriö on käynnistänyt hankkeen Rangaistuksen määräämistä koskevan sääntelyn tarkistamiseksi (OM095:00/2023).

Toimenpide 32: Vahvistetaan välillisen tekemisen oppia siten, että alle rikosvastuikäisen lapsen rikolliseen tekoon yllyttävä henkilö katsotaan useammin rikoksen tekijäksi. Säädetään tämä toiminta koventamisperusteeksi tai kriminalisoidaan se omana rikosnimikkeenä.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM

Aikataulu: HE tavoitteena viikolle 50 vuodelle 2024

Resursointi: virkatyönä

5.6.3 Aseellisista rikoksista annettavien rangaistusten kiristäminen

Ampuma-aserikollisuuden merkitys on korostunut viime vuosina, kun luvattomia aseita on tavattu henkilöiden hallussa julkisilla paikoilla ja autoissa. Tämä liittyy muun muassa järjestäytyneeseen rikollisuuteen, jengirikollisuuteen ja katu-jengeihin. Myös alle 18-vuotiaiden ja jopa alle 15-vuotiaiden vakavissa väkivalta-rikoksissa teräaseiden käyttö on tullut tavallisemmaksi. Ruotsissa rikollisryhmien aseellinen väkivalta on merkittävä ongelma, ja tarkoituksena on estää vastaava kehitys Suomessa. Tämän vuoksi hallitusohjelmaan on kirjattu toimenpide ase-rikosten rangaistusten kiristämisestä.

Kirjauksen toteuttamiseksi on asetettu ja käynnistetty työryhmä (VN/34181/2022).

Toimenpide 33: Törkeän ampuma-aserikoksen vähimmäisrangaistus korotetaan neljästä kuukaudesta kahteen vuoteen vankeutta, jotta varmistetaan niistä tuomittavien vankeusrangaistusten pääsääntöinen ehdottomuus. Muutetaan törkeän ampuma-aserikoksen tunnusmerkistöä siten, että luvattoman ampuma-aseen kantaminen tai kuljettaminen yleisellä paikalla tai kulkuneuvossa tulee rangaistavaksi törkeänä ampuma-aserikoksena. Korotetaan rangaistuksia vaarallisen esineen ja toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen hallussapidosta.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM

Aikataulu: 2024–2025

Resursointi: virkatyönä

5.6.4 Nöyryytys törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteena

Vakavat väkivallanteot ovat lisääntyneet alle 18-vuotiaiden ja erityisesti alle 15-vuotiaiden keskuudessa. Uhria nöyryyttäviä tekoja on kuvattu ja jaettu sosiaalisessa mediassa. Tällaista esiintyy erityisesti nuorten keskuudessa. Nöyryyttävien videoiden leviäminen aiheuttaa henkistä lisänöyryytystä uhreille. Kuvamateriaalia harvoin saa verkosta kokonaan ja lopullisesti pois, joten teolla voi olla kauaskantoiset seuraukset.

Väkivallan teon kuvaaminen tai muu uhrin tahallinen nöyryyttäminen osoittaa, että teko on vakaasti harkittu ja tarkoituksena on fyysisen pahoinpitelyn lisäksi erityisesti henkisesti alistaa ja nöyryyttää uhrin. Lisäksi epäillyt tekijät toivovat näkyvyyttä kuvaamilleen videoille ja sitä kautta mainetta ja pelotevaikutusta itselleen. Onkin esitetty, että väkivallan uhrin erityinen nöyryyttäminen sekä teon kuvaaminen ja materiaalin levittäminen sosiaalisessa mediassa lisää törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteeksi.

Oikeusministeriö on käynnistänyt hankkeen Rangaistuksen määräämistä koskevan sääntelyn tarkistamiseksi (OM095:00/2023).

Toimenpide 34: Lisätään nöyryytys törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteeksi tai rikoksen koventamisperusteeksi. Tällaista olisi esimerkiksi teon kuvaaminen ja materiaalin eteenpäin levittäminen tai muu erityisen nöyryyttävä tekotapa.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM

Aikataulu: HE tavoitteena viikolle 50 vuodelle 2024

Resursointi: virkatyönä

5.7 Lisätään nuorten rikosseuraamuksiin velvoittavuutta

5.7.1 Nuorisorangaistuksen käyttö lisääntyy ja tekojen vakavuus korostuu

Nuorisorangaistukseen (rikoslain 6 luvun 10 a §) voidaan tuomita 15–17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori, jos sakko katsotaan tekoon ja tekijän aikaisempiin rikoksiin nähden riittämättömäksi rangaistukseksi eikä ehdollista vankeutta valvontoiheen voida pitää riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi, eivätkä toisaalta painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista.

Nuorisorangaistukseen tuomittiin useita kymmeniä nuoria vuosittain 2000-luvun alkuun asti, mutta vuonna 2005 tapausmäärät kääntyivät laskuun ja saavuttivat 2010-luvun puolivälissä pohjalukemat (viisi tuomiota vuodessa). Viime vuosina nuorisorangaistuksen on tuomittu noin 5–10 nuorta vuodessa. Seuraamuksen toimivuutta ja toisaalta syitä sen vähäiselle käytölle on selvitetty ajankohtaisissa tutkimuksissa (Ks. Halén ym. 2024; Lappi-Seppälä tulossa). Tutkimusten mukaan

nuorisorangaistus vaikuttaa seuraamuksena toimivalta tapauksissa, joissa sitä on sovellettu. Sen käyttöä tulisikin pyrkiä lisäämään seuraamuksen kohderyhmään kuuluvilla nuorilla.

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että syytä nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle ovat etenkin nuorisorangaistuksen heikko tunnettuus rikosprosessiin osallistuvien tahojen keskuudessa sekä seuraamuksen kohderyhmään kuuluvien nuorten rajautuminen prosessin eri vaiheissa nuorisorangaistuksen soveltamisen ulkopuolelle. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää seuraamusselvityksen laatimista nuoren elämäntilanteesta. Jos seuraamusselvitystä ei syystä tai toisesta prosessin aikana tehdä, voi nuori rajautua seuraamuksen soveltamisen ulkopuolelle, vaikka hän rikostaustansa ja elämäntilanteensa puolesta siihen soveltuisi.

Nykyisellään nuorisorangaistus sisältää valvontaa, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus voi sisältää myös työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä. Valtaosalla nuorisorangaistukseen tuomituista on aikaisempia tuomioita ja nuorisorangaistukseen johtanut teko voi olla melko vakava. Nuorisorangaistukseen tuomittujen aiempi rikostausta ja tuomitun teon vakavuus on otettava huomioon seuraamuksen sisällön kehittämisessä, jotta seuraamuksen vaikuttavuus voidaan myös jatkossa varmistaa. Nuorisorangaistus on seuraamuksena selvästi intensiivisempi kuin esimerkiksi ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena määrätty nuorten valvonta. Nuorisorangaistuksen käytön lisääminen edellyttää siten riittävien resurssien varaamisen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa nuorten kanssa tehtävälle työlle. Nuorisorangaistusta kehitettäessä tulisi myös varmistaa, että nuorisorangaistuksen ja lastensuojelun toimenpiteiden välinen suhde on riittävän selkeä.

Kehittämistyössä voidaan huomioida nuorisorangaistukseen (tai muihin seuraamuksiin) tuomitun nuoren tarve rikoserityiseen osaamiseen, palveluihin ja tukeen. Tätä on toistaiseksi ollut saatavilla esimerkiksi toistuvasti ja vakavia rikoksia tekeville nuorille suunnatussa toimintamallissa. (Ks. esim OM 2023:19, OM:2023:30). Valmistelun yhteydessä tulisi huomioida myös toimenpiteen 11 valmistelu. Lisäksi on nostettu esiin tarve huomioida turvallisuusasioiden ja turvallisuusvaikutusten arviointi nuorten tukitoimien järjestämisen yhteydessä.

Toimenpide 35: Nuorisorangaistussäätelyä kehitetään siten, että teon vakavuus korostuu nykyistä paremmin, esimerkiksi tuomalla sen piiriin yhdyskuntapalvelun elementtejä ja lisäämällä sen käyttöä.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: Virkatyönä

5.7.2 Väkivaltarikollisuuden ehkäisy- ja katkaisupalvelut sekä moniammatillinen kuntoutus seuraamusten täytäntöönpanon aikana

Alaikäisillä ja nuorilla vangeilla on monenlaista tuen tarvetta, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia, koulunkäynti- ja työllistymisvaikeuksia, vaikeuksia elämänhallinnassa ja sosiaalisissa taidoissa. Vankien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (2023) mukaan ADHD-oireyhtymä todettiin 46 prosentilla miehistä ja 43 prosentilla naisista.

Katujengit on uusi ilmiö, joka vaikuttaa vankien sijoitteluun ja luo uusia haasteita alaikäisten ja nuorten vankien kanssa työskentelyyn. Vankien tukeminen rikoksetomaan elämään edellyttää moniammatillista osaamista ja uudenlaista työtettä nuorten kanssa työskentelyyn. Seuraamuksen toimeenpanon aikana alaikäisillä ja nuorilla vangeilla kuin myös yhdyskuntapalvelua, nuoriso- tai valvontarangaistusta suorittavilla on mahdollisuus osallistua erilaisiin ohjelmiin ja kuntouttavaan toimintaan, joilla pyritään irrottautumaan rikoksista. Nämä ohjelmat ovat käytettävissä vain täytäntöönpanon aikana. Selvitetävä on, löytyisikö vastaavia ohjelmia myös varhaisempaan vaiheeseen. (Ks. Hiltunen ym. 2023, OM 2023:19.)

Alaikäisille ja oppivelvollisille sekä työelämän ulkopuolella oleville nuorille olisi erittäin tärkeää, että erityisesti perusopetus ja ammatillinen koulutus pystytään tarjoamaan myös vankeusaikana.

Toimenpide 36: Väkivaltarikollisuuden ehkäisy- ja katkaisupalveluja ja rikokseen syyllistyneiden moniammatillista kuntoutusta vankeuden täytäntöönpanon aikana kehitetään ja näihin lisätään resursseja. Lisätään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana tapahtuvaa opetusta. Vankilan toiminnassa huomioidaan nuorten muista asiakasryhmistä poikkeavat tarpeet.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, OKM, Rikosseuraamuslaitos ja kunnat

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: Väkivaltarikollisuutta vähentäviin ohjelmiin on varattu 575 000 euroa vuodessa.

5.7.3 Osaamisen lisääminen Rikosseuraamuslaitoksessa

Rikosseuraamuslaitos huomioi nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumisen vankipaikkasuunnittelussa, toimintojen järjestämisessä ja turvallisuudessa. Tulevaisuudessa vankien määrä tulee kasvamaan voimaan tulleiden ja hallitusohjelman mukaisten tulevien lainsäädäntömuutosten myötä, mikä nostaa vankipaikkatarvetta. Osastoilla tarvitaan tietoa katujengirikollisuuden erityispiirteistä ja moniammatillista osaamista ja resursseja alaikäisten ja nuorten osastoilla vankiloissa.

Osaamisen lisäämisen tarve tulisi huomioida myös muissa seuraamusmuodoissa. Turvallisuus tulisi huomioida myös yhteiskunnan näkökulmasta, ei pelkästään nuoren seuraamuksessa tuen tarpeen mukaisena tarkasteluna.

Toimenpide 37: Lisätään Rikosseuraamuslaitoksessa alaikäisten ja nuorten osastoilla työskentelevien koulutusta katujengeistä sekä vahvistetaan moniammatillista osaamista ja resursseja alaikäisten ja nuorten osastoilla vankiloissa. Turvallisuus huomioidaan myös muissa seuraamuksissa ja niiden täytäntöönpanossa otetaan huomioon yksilövaikutusten lisäksi vaikutukset yhteiskuntaan.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikosseuraamuslaitos

Aikataulu: 2024–2027

Resursointi: virkatyönä

5.8 Ehkäistään katujengeihin liittymistä yhteisöissä ja alueilla

Hallituksen tavoitteena on ehkäistä ja torjua katujengirikollisuuden lisääntyminen. Hallitus torjuu myös varjoyhteiskuntien syntymisen. Keskeistä on huono-osaisuuden ja etnisen eriytymisen yhteisvaikutus, jolla voimistuessaan voi olla vaikutusta rikollisuuteen pitkällä aikavälillä. Tässä tärkeässä asemassa on kotoutumisen tukeminen, mutta myös kriminaalipoliittisia toimenpiteitä on perusteltua toteuttaa paikallisesti.

Muissa Pohjoismaissa on pyritty tunnistamaan erityisen haavoittuvia asuinalueita. Tuoreen tutkimuskatsauksen perusteella sosioekonomisen taustan ja rikosten tekemisen välillä on korrelaatio, mutta se on liian heikko selittääkseen koko ilmiötä. Sosioekonomista taustaa paremmin rikosten tekemistä näyttävät selittävän vanhemmuustaitojen puute, perheen sisäiset konfliktit, syrjäytäkemukset, ongelmat koulunkäynnissä ja yhteydet toisiin rikoksia tekeviin nuoriin. (BRÅ 2023.)

Alueiden luokittelussa haavoittuviin on riskejä. Vaikka haavoittuvien alueiden luokittelu on poliisin tarpeisiin perusteltua, on ongelmallista jos tämä alun perin poliisin sisäiseen käyttöön tehty luokitus muodostuu vallitsevaksi kuvaukseksi kyseisten alueiden sosiaalisesta todellisuudesta. Haavoittuvien alueiden tunnistaminen mahdollistaa kuitenkin tarveperusteisen rahoituksen suuntaamisen. Koulutuksellisen huono-osaisuuden riskeihin reagoiva tarveperustainen rahoitus on yksi kansainvälisesti keskeisimpiä tapoja tasata osaamisen ja hyvinvoinnin eroja. (Ks. Bernelius & Huilla, 2021, 113.)

Myös osallisuuden ja mielekkään tekemisen vahvistaminen vähentää negatiivisia ilmiöitä. Suomessa toteutetaan mallia, jossa lapsille mahdollistetaan harrastuksiin osallistuminen koulupäivän jälkeen. Harrastamisen malli ei kuitenkaan ulotu valmistavaan perusopetukseen. Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisella on myös tärkeä rooli. Se on painopisteenä oikeusministeriön johtamassa kansallisessa ohjelmassa demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) on järjestänyt nuorten dialogeja maahanmuuttajataustaisille nuorille. Tavoitteena on, että ne vahvistavat maahanmuuttajanuorten kuulumisen tunnetta lähiyhteisöihin ja suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kuulluksi tuleminen tunnetta itselle tärkeissä asioissa. Osallisuuden ja kuulluksi tuleminen tunteet vähentävät nuorten syrjäytymisriskiä. Dialogien kautta on mahdollista vähentää yhteiskunnallista polarisaatiota. (OM 2023:34; THL ohjaus 10/2023.)

Ruotsissa viranomaisten ja poliisin näkyvyyden vähenemisen sekä yhteiskunnan nauttiman luottamuksen heikkenemisen on nähty heijastuvan alueiden turvallisuustilanteeseen. Kun viranomaiset poistuvat haavoittuvilta alueilta, syntyy tilaa katujengien kehitykselle ja viranomaisvastaisuudelle. Haavoittuville alueille myönnettävien varojen tulee olla pitkäaikaisia, sillä väliaikaisilla operaatioilla on saatu aikaan ainoastaan väliaikaisia vaikutuksia. (Ks esim. Villman & Kaakinen, tulossa.)

5.8.1 Ennalta estävän työn kehittäminen

Ennalta estävän, näkyvän poliisitoiminnan merkitys on suuri luottamuksen rakentamisessa ja sen ylläpitämisessä poliisin ja yhteisöjen sekä näiden asukkaiden kanssa. Alueella vakiintuneesti toimivat tutut poliisit ovat helpommin lähestyttäviä kuin vaihtuvat hälytyspartiot. Alueella vakiintuneesti toimivat poliisit tuntevat paremmin kohderyhmänsä ja keskeiset alueelliset toimijat, joita aktivoimalla voidaan tehokkaimmin ehkäistä rikollisuutta poliisin yksinään tekemien toimien sijaan. Itse ilmiön torjunnassa tärkeintä on estää tunnistettu kehitys, jossa rikollisesta elämäntavasta kiinnostuneet alaikäiset ajautuvat katujengien vaikutuspiiriin. Ruotsissa poliisin poistuminen lähiöistä on tunnistettu haasteeksi.

Näkyvä poliisitoiminta on erittäin tärkeä turvallisuuden lisääjä. Nuorten kanssa rauhallisesti keskustelevalle poliisille on keino luoda luottamusta nuoriin ja lapsiin. Luottamus paranee edelleen, kun nuoret ja poliisi tuntevat toisensa. Poliisin ja muiden toimijoiden, kasvullista, yhteisöissä tehtävää ennalta estävää toimintaa jatketaan. Toimintaa kohdennetaan tietoperusteisesti erityisesti alueille, joissa nuorilla on vaarana rekrytoitua jengiin. Tässä työssä oma roolinsa on myös poliisihallituksen valvoman yksityisen turvallisuusalan vartijoilla ja järjestyksenvalvoilla, jotka kohtaavat nuoria päivittäin.

Toimenpideohjelma sisältää toimia, jotka kohdistuvat pääosin yksittäiseen lapseen, nuoreen tai hänen perheeseen. Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi tarvitaan kuitenkin toimia, joita toteutetaan erityisessä riskissä olevilla alueilla ja yhteisöissä, joissa lapset ja nuoret ovat vaarassa tulla rekrytoituiksi jengien jäseniksi.

Toimenpide 38: Jatketaan poliisin ja muiden toimijoiden ennalta estävää työtä erityisessä riskissä olevissa yhteisöissä ja alueilla.

Vastuu- ja yhteistyötahot: SM, Poliisihallitus, yhdessä muiden keskeisten toimijoiden kanssa

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: Mahdolliset ministeriöiden ja alaisen hallinnon käytössä olevat alueellisesti kohdennetut täsmärahoitukset

Jalkautuva nuorisotyö on nuorten vapaa-ajalla tapahtuvaa nuoria kohtaavaa ja läsnä olevaa nuorisotyötä. Se tukee turvallista ilmapiiriä siellä, missä nuoret viettävät vapaa-aikaansa, kuten koulujen pihoilla, kauppakeskuksissa, asemilla ja tapahtumissa. Jalkautuvat nuorisotyöntekijät auttavat ja ohjaavat tukea kaipaavia nuoria. Jalkautuvaa työtä toteuttavat yhteistyössä kunnat, järjestöt sekä seurakunnat.

Toimenpide 39: Nuorten riskiä ajautua katujengeihin ja katuväkivaltaa ehkäistään tehokkaasti kehittämällä myös muuta yhteisötyötä

Vastuu- ja yhteistyötahot: THL yhdessä muiden keskeisten toimijoiden kanssa

Aikataulu: 2024–2026

Resurssit: STM/THL:n rahoituskanavat (ks. toimenpide 2) sekä mahdolliset muut ministeriöiden ja alaisen hallinnon käytössä olevat alueellisesti kohdennetut täsmärahoitukset.

5.8.2 Katujengirikollisuuden huomioon ottaminen paikallisessa ja alueellisessa turvallisuusyhteistyössä

Paikallinen turvallisuus tarkoittaa useimmalle turvallisuuden tunnetta omassa elinympäristössään. Turvallisuussuunnittelun tavoitteena on vähentää rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien määrää ja niistä aiheutuvia vahinkoja sekä ylläpitää turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta.

Turvallisuussuunnittelu on pitkäjänteinen, järjestelmällinen ja koordinoitu prosessi paikallis- tai aluetason turvallisuuskysymysten ratkaisemiseksi eri toimijoiden yhteistyönä. Turvallisuussuunnittelulla ennalta ehkäistään ja torjutaan onnettomuuksia ja tapaturmia, rikoksia sekä häiriöitä ja parannetaan ihmisten turvallisuuden tunnetta.

Kuntien merkitys paikallisen turvallisuuden kehittämisen kannalta on keskeinen. On erityisen tärkeää, että turvallisuussuunnitelman päätökset saadaan osaksi kunnan talouden ja toiminnan suunnitteluprosessia. Näin varmistetaan niiden toteutuminen.

Nuorisoriikollisuuden ja katujengien ehkäiseminen tulee jatkossa ottaa keskeiseksi osaksi kuntien turvallisuussuunnittelua.

Tanskassa on perustettu erityisiä paikallisia jengineuvostoja kaikkien poliisipiirien paikallisalueille. Nykyään kaikilla poliisipiireillä on monialaisia yhteistyöfoorumeita, joissa keskustellaan ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä ja turvallisuuskysymyksistä, myös jengirikollisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Useissa poliisipiireissä neuvostot on ajan myötä korvattu muilla kokoonpanoilla tai ne on integroitu olemassa oleviin foorumeihin, joissa tavataan asiaankuuluvia osapuolia.

Eri maiden tutkimuksissa poliisin ennalta estävien hankkeiden vaikuttavuudesta on arvioitu, että paikallisesti suunnitellut toimet ovat tyypillisesti tuloksellisempia kuin muualta ”kopioidut” toimet. Onnistuneen poliisitoiminnan ja viranomaisyhteistyön kannalta on tärkeää, että paikallisilla viranomaisilla on yhdenmukainen ja jaettu tilannekuva, jotta viranomaiset ja järjestöt voivat yhdessä luoda edellytykset resurssien suuntaamiseen tarkoituksenmukaisesti. Vaikka erillisiä jengineuvostoja ei Suomessa tarvitakaan, paikallinen yhteistyö aiempaa tiiviimmin nuorten rikosten, rikoskierteen ja katujengien torjumiseksi on välttämätöntä, erityisesti pääkaupunki-seudulla. Paikallisten toimien kehittäminen edellyttää koulutusta sekä valtioneuvoston ja hyvinvointialueiden tuottamaa informaatio-ohjausta.

Toimenpide 40: Paikalliset turvallisuusyhteistyöryhmät huomioivat paremmin nuorten rikosten, rikoskierteen ja katujengien torjumiseksi tarvittavat toimenpiteet. Lisäksi tuetaan ja välitetään hyviä käytäntöjä hyvinvointialueille ja kuntiin paikallisen rikoksia ehkäisevän yhteistyön tehostamiseksi.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikossentorjuntaneuvosto, SM, paikalliset turvallisuusyhteistyöryhmät

Aikataulu: koko hallituskausi

Resursointi: virkatyönä

5.8.3 Nuorille suunnattu kampanja sivustakatsojan roolista

Myös sivustakatsojilla on merkittävä rooli rikoksia estävänä tai niihin kannustavana tekijänä. Sivustakatsojan lähestymistavassa muutoksen keskiössä ovat tekijän ja uhrin lisäksi tapahtumaa sivusta seuraavat tai siinä muutoin mukana olevat kanssaihmiset. Sivustakatsojille annetaan käytännönläheisiä tapoja puuttua kyseessä olevaan rikokseen arkielämässä, kuten keinoja, miten keskeyttää tilanne, puhe- tapoja, joilla puuttua kyseessä olevaa rikosten ylläpitäviin normeihin ja toimintatapoja, kuinka tukea uhria. Sivustakatsoja-näkökulma painottaa osallistujien roolia yhteiskunnassa ja pyytää osanottajia sitoutumaan tekemään suuremman muutoksen oman käyttäytymisen kautta.

Sosiaalinen media voi kannustaa väkivaltaisen kuvamateriaalin tuottamiseen ja levittämiseen. Älypuhelimet mahdollistavat väkivaltilanteiden kuvaamisen ja välittömän levittämisen, ja materiaali saavuttaa nopeasti laajan yleisön, minkä moni nuori voi kokea palkitsevana. Sivustakatsojan roolia voitaisiin hyödyntää kampanjoissa ja koulutuksissa ehkäisemään väkivaltaa ihannoivan kuvamateriaalin levittämistä. Suomessa tätä näkökulmaa rikos- tai häiriökäyttäytymisen ehkäisyssä on käytetty vähän.

Nuorille suunnatun kampanjan suunnittelussa osallistetaan nuoria. Sisäministeriön kehittämän ja ylläpitämän Sentimentti-työkalun avulla kerättyä ja analysoitua aineistoa tulisi mahdollisuuksien mukaan hyödyntää kampanjan suunnittelussa ja kohdentamisessa.

Toimenpide 41: Kohdennetaan nuorille kampanja ehkäisemään väkivaltaa ihannoivan kuvamateriaalin levittämistä sekä kansalaisten velvollisuudesta puuttua ja ilmoittaa nuorten keskinäisistä väkivaltatilanteista ja niiden uhasta.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikksentorjuntaneuvosto

Aikataulu: 2026–2027

Resursointi: Varmistettava erikseen

5.9 Tiedon ja tutkimuksen hyödyntäminen

Nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseen suunnattujen interventioiden tulee perustua tutkittuun tietoon. Myös työn paikallisella tasolla tulee olla tietoperusteista ja pohjautua alueelliseen tietoon, jotta voidaan suunnata toimenpiteet oikein. Vaikuttavuustutkimusta ei ole Suomessa ollut riittävästi.

Poikkihallinnollista tietopohjaa paikallisen rikksentorjunnan tueksi tulisi kehittää. Kansallisesti ja alueellisesti on tarpeen vahvistaa nuorisoväkivallan ehkäisyn yhteistä tietopohjaa ja osaamista torjua jengiytymisen ja väkivaltaisen radikalisoitumisen yllykkeitä sekä yksilöiden että yhteisöjen tasolla. Tämä työn tarve tunnistettiin erityisesti Väkivallaton lapsuus toimenpideohjelman väliarvioinnissa (STM 2023:17). Tutkimuksen merkitystä edistetään myös Väkivallaton lapsuus-toimenpideohjelman tietopohjatyöryhmässä ja sen valmistelemissa suosituksissa (tulossa).

Tutkimusta rikollisuuden juurisyistä, uusista nuorisorikollisuuden ilmiöistä sekä rikoksia ehkäisevien toimenpiteiden vaikuttavuudesta tarvitaan lisää.

Toimenpide 42: Varmistetaan rikollisuuden juurisyitä tunnistavan tutkimuksen jatkuvuus.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikksentorjuntaneuvosto

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: Varmistettava erikseen

Lisäksi kehitetään nuoriso- ja jengirikollisuutta torjuvan ja muissa kansallisissa ohjelmissa olevien, lapsien tekemää ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa vähentävien toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointia ja välitetään arviointitietoa hyvinvointialueille. Vaikutusten arvioinnin kohteeksi valittavat interventiot määritellään kansallisessa ohjausryhmässä, joka perustetaan tukemaan ja linjaamaan Nuorten katuväkivallan ehkäisyä, turvallisuuden edistämisen ja nuoriin kohdentuvan erityisen suojelun terveyden edistämisen määrärahan toimeenpanoa. Tämän lisäksi prosessi- ja vaikuttavuusarviointia edistää rikosentorjuntaneuvosto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja rikosentorjuntaneuvosto tekevät yhteistyötä ja toimivat ennalta määritellyn tehtävänjaon mukaisesti. Osa vaikuttavuusarvioinnista kohdistuu primääriprentioon sekä osa sekundaari- ja tertiääriprentioon. Seurataan, arvioidaan ja valikoiden sovelletaan muissa Pohjoismaissa toteutettavia vanhemmuuden ja perheiden tuen toimenpiteitä.

Toimenpide 43: Edistetään nuoriso- ja jengirikollisuutta torjuvien ja väkivaltaa vähentävien toimenpiteiden prosessi- ja vaikuttavuusarviointia sekä kerätään ja välitetään arviointitietoa keskeisille toimijoille.

Vastuu- ja yhteistyötahot: OM, Rikosentorjuntaneuvosto ja THL

Aikataulu: 2024–2027

Resurssit: Virkatyönä sekä toimenpiteiden 2 ja 8 yhteydessä

6 Toimenpideohjelman toimeenpano ja seuranta

Kukin ministeriö ja viranomainen vastaa toimialalleen kuuluvien toimenpiteiden valmistelusta ja toteutuksesta.

Toimenpideohjelman toteutuksen ohjauksesta vastaa ohjelman valmistelussa mukana olleiden ministeriöiden osastopäällikkötasoinen ohjausryhmä (OM, SM, STM, VM, OKM, TEM). Työn etenemistä käsitellään myös sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmässä.

Toimenpideohjelman seurannasta ja koordinoinnista vastaa oikeusministeriö. Tässä tehtävässä oikeusministeriön apuna muissa kuin lainsäädäntöasioissa toimii rikosentorjuntaneuvosto.

Nuoriso- ja katujengirikollisuus -ilmiön tilannekuvasta ja seurannasta vastaa sisäministeriön yhteyteen asetettava yhteistyö- ja koordinaatioryhmä.

Oikeusministeriö raportoi toimenpideohjelman etenemisestä ohjausryhmälle. Myös lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmä pidetään informoituna toimenpideohjelman etenemisestä yhtäaikaaisesti ilmiön tehostamistorjunnasta vastaavan sisäministeriön yhteistyö- ja koordinaatioryhmän kanssa.

Myös kunnilla ja hyvinvointialueilla on keskeinen rooli toimenpideohjelman toteutuksessa, koska ne tuottavat palveluita nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja rikoskierteiden katkaisemiseksi (yhdessä järjestöjen kanssa). Vaikka kunnat ja hyvinvointialueet ovat itsenäisiä toimijoita, on ohjelman toimenpiteissä pyritty varmistamaan, että päivitetty tilannekuva ja hyviksi havaitut rikoksia ehkäisevät ja rikoskierteen katkaisemiseksi suunnatun käytännöt saadaan jaettua paikallisen ja alueellisen työn tueksi. Ohjelma sisältää toimia, joilla pyritään varmistamaan, että viesti alueelliselta ja paikalliselta tasolta välittyy myös valtioneuvostotasolle yhteiseen kehittämiseen.

Liite 1. Työryhmän kokoonpano

Osastopäällikkö, ylijohtaja Ville Hinkkanen, oikeusministeriö (pj)

Kehittämisenneuvos Arne Kinnunen, oikeusministeriö

ylitarkastaja Marja Pulkkinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
(varajäsen: erityisasiantuntija Janne Savolainen, opetus- ja kulttuuriministeriö)

Johtava asiantuntija Heidi Kankainen, sisäministeriö
(varajäsen: erityisasiantuntija Emilia Hämäläinen, sisäministeriö)

sosiaalineuvos Marjo Malja, sosiaali- ja terveysministeriö
(varajäsen: erityisasiantuntija Liisa Jokinen, sosiaali- ja terveysministeriö)

Neuvotteleva virkamies Anna Bruun, työ- ja elinkeinoministeriö
(Varajäsen: johtava asiantuntija Jani Lehto, työ- ja elinkeino)

finanssineuvos Teemu Eriksson, valtiovarainministeriö
(varajäsen: neuvotteleva virkamies Niina Huotari, valtiovarainministeriö)

Poliisitarkastaja Tuomas Pöyhönen, Poliisihallitus

Poliisitarkastaja Jari Yli-Pelkonen, Poliisihallitus
(varajäsen: poliisitarkastaja Pekka Heikkinen, Poliisihallitus)

tutkija Petri Danielsson, Keskusrikospoliisi

yksikönpäällikkö Kati Kettukivi, Rikosseuraamuslaitos
(varajäsen: erityisasiantuntija Sami Peltovuoma, Rikosseuraamuslaitos)

Neuvotteleva virkamies Minna Piispa, oikeusministeriö (sihteeri)

Erityisasiantuntija Saija Sambou, oikeusministeriö (sihteeri)

Erityisasiantuntija Markus Alanko, oikeusministeriö (sihteeri)

Liite 2. Kuultavat

Valtioneuvoston jatkovalmistelun aikana kuultiin:

25.3.2024

Lasten ja nuorten rikollisuuden vähentäminen – lapsiasiavaltuutetun ajatuksia

- Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen

28.3.2024

Helsingin kaupungin huomiot nuorisoriikollisuuden torjuntaan liittyen

- Turvallisuus- ja valmiuspäällikkö Minna Liimatainen, Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia
- Erityisasiantuntija Saija Benjamin, Helsingin kaupunki, turvallisuus- ja valmiustiimi
- Lastensuojelun sosiaalityön päällikkö Aule Lille, Helsingin kaupunki, sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala

28.3.2024

Varsinais-Suomen hyvinvointialueen yhteistyö nuorisoriikollisuuden ja jengiytymisen ehkäisyssä

- Lapsiperhepalvelujen johtaja Krista Ryödi, Varsinais-Suomen hyvinvointialue
- Lapsiperhepalvelujen johtaja Anna-Maria Salminen, Turun kaupunki

Työryhmätyöskentelyn aikana kuultiin työryhmän jäsentahojen lisäksi:

9.10.2023

Nuorisoriikollisuuden ja katujengien ehkäiseminen ja torjunta – ympäristöhallinnon näkökulma

- Ympäristöneuvos Jaana Nevalainen, ympäristöministeriö

9.10.2023

Syyttäjälaitos

- Aluesyyttäjä Kaisa Ahla-Pyhtilä, Syyttäjälaitos

LÄHTEET

- Aaltonen, M & Virtanen, M (2017). Yli- ja keskinopeudet rikesakkojen korotuksen jälkeen: Osaraportti 1. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2017:20.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160213> (22.1.2024)
- Baumer, E.P., Cundiff, K., Luo, L. (2021). The contemporary transformation of American youth: An analysis of change in the prevalence of delinquency, 1991–2015. *Criminology*, 59(1), 109–136.
- Bernelius V.& Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162857>
- BRÅ (2018:16). Perceptions of the justice system in socially disadvantaged areas. English summary of the BRÅ report. The Swedish National Council for Crime Prevention, 2018. Authors: Johanna Skinnari, Fredrik Marklund, Erik Nilsson, Christian Stjärnqvist and Daniel Vesterhav.
- BRÅ (2023). Socioekonomisk bakgrund och brott, En kunskapsöversikt. Rapport 2023:3. https://bra.se/download/18.7eb46d0d1864ba-31059e1d3/1677595560754/2023_3-Socioekonomisk-bakgrund-och-brott.pdf
- BRÅ (2023:13). Barn och unga i kriminella nätverk En studie av inträde, brott, villkor och utträde. Rapport 2023:13.
- Butts, J. A., Roman, C.G., Bostwick, L. & Porter, J. R. (2015). Cure Violence: A Public Health Model to Reduce Gun Violence. *Annual Review of Public Health* (36):39–53. <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-publhealth-031914-122509>
- Christensen, G., Jakobsen, V., Enemark, M. H., Stabell, C. L., Søgaaard, C. D., & Nielsen, H. (2019). Boligsociale indsatsers bidrag til at forebygge kriminalitet i udsatte boligområder. Retrieved from <https://www.vive.dk/media/pure/14310/3423640>
- Christensen, G., Jakobsen, V., Søgaaard, C. D., & Nielsen, H. (2021). Effekter og resultater af de boligsociale indsatser. Retrieved from <https://www.vive.dk/media/pure/15867/5256714>
- Christensen, G., Lunde Christensen, M. L., Hjelmar, U., Hygum-Espersen, H., Enemark, M. H., Winkler, A., & Boysen, N. K. (2022). Omdannelsesområderne på vej: Det sociale spor i følgeevalueringen af transformationen af de 15 boligområder. Retrieved from <https://www.vive.dk/media/pure/18463/13273557>
- Davidson, J. Aiken, M., Phillips, K. & Farr, R. (2022). CC-DRIVER 2021. European Youth Survey.

- Eid, M. & Castaneda, A. (2023). Ulkomaalaistaustaisen nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa. Valtion nuorisoneuvoston julkaisu 73. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2023/05/Ulkomaalaistaustaisen-nuorten-hyvinvointi-tutkimusten-ja-tilastojen-valossa_FINAL.pdf
- EUCPN (2022). Street gang prevention. EUCPN Toolbox Series. Brussels: EUCPN. https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2206_Toolbox%20FR_LR.pdf
- Forss, M. (2023). Katujengi rikosoikeudellisesti määriteltynä järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Edilex 2023/26.
- Fuglsang, T & Løvschall Jørgensen, S. (2022). Udmøntning af afgørelser, tilsyn og ge-nindbringelse af sager. Justitsministeriet, Forskningskontor. https://www.justitsministeriet.dk/wp-content/uploads/2022/06/Udmoentning-af-afgoerelser-tilsyn-og-genindbringelse-af-sager_WT.pdf
- Gerell, M. (2021). CCTV in deprived neighbourhoods – a short-time follow-up of effects on crime and crime clearance. *Nordic Journal of Criminology*, 22(2), 221- 239. doi:10.1080/2578983X.2020.1816023
- Haapakangas, K. (2020). Nuorten rikollisuus on laskussa – mutta pieni joukko nuorista tekee yhä enemmän ja vakavampia rikoksia. *Tieto & Trendit*. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/nuorten-rikollisuus-on-laskussa-mutta-pieni-joukko-nuorista-tekee-yha-enemman-ja-vakavampia-rikoksia/>
- Haapala, M., Kaijane, M., Minkkinen, M. & Westlund, O. (2023). Hatkassa Suomessa – kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>
- Haikkola, L., Hästbacka, N. ja Pekkarinen, E. (2019) (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34
- Halén, A., Tuomala, S., Tyni, S. & Laurila, T. (2023) Nuorisorangeistus ja valvonnalla tehostettu ehdollinen vankeusrangaistus alaikäisten ja nuorten seuraamuslajaina. *Katsauksia* 56/2023. Helsingin yliopisto Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Hallitusohjelma (2023). Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042>
- Hiltunen, J., Mansikkala, J. & Taipale, T. (2023). Rikosseuraamukset nuorten rikoskierteissä. Teoksessa *Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. Toim. Turkka, H. & Saarholm, J.. PS-kustannus.

- Hämäläinen, E., Sambou, S., Pirttijärvi, A. & Huhta, K. (2023). Alaikäisten katuväkivalta – ehkäisy, puuttuminen ja seuraukset. Teoksessa: Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma Väliarviointi 2020 - alkuvuosi 2023. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:17. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164848/STM_2023_17_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y (16.1.2024)
- Hyvärinen, S. & Korhonen P. (toim.) (2023). Rikoksilla oireilevat nuoret -hanke 2020-2023 Loppuraportti. Vantaan ja Keravan hyvinvointialue.
- Isoniemi, S. (2019). Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/8186>
- Isoniemi, S. (2023). Luvaton poissaoleminen sijaishuoltopaikasta: Poliisin antama virka-apu lastensuojeluviranomaiselle vuonna 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8676-3>
- Kaakinen, M., & Näsi, M. (2021). Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Katsauksia 47/2021. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/326622>
- Kaakinen, M., Vauhkonen, T., Tanskanen, M. & Hoikkala, T. (2022). Ankkuritoiminnan vaikuttavuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:40. Valtioneuvoston kanslia.
- Kaakinen, M., Moeller, K., Mork Lomell, H., Valdimarsdóttir, M., Westfelt, L., & Amir Rostami, A. (2024). Street Gang Involvement Among Nordic Youth: A comparative study on prevalence and risk factors in Nordic countries. NSfK Policy brief 1/2024. <https://www.nsfk.org/wp-content/uploads/sites/10/2023/07/policy-brief-2024-1.pdf>
- Kauppinen, J. (2022). Käsikirja lasten ja nuorten sovitteluihin. Aseman Lapset ry. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144287/Kasikirja_lasten_ja_nuorten_sovitteluihin_Aseman%20lapset.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. (2024). Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1.
- Keskusrikospoliisi (2022). Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Keskusrikospoliisi, Tiedusteluosasto, strateginen analyysi.
- Keskusrikospoliisi (2023). Kirjallisuuskatsaus: Katujengeihin kohdistuvien poliisivetoisten toimenpiteiden vaikuttavuus. Keskusrikospoliisi, tiedusteluosasto, strategisen analyysin toiminto.
- Keskusrikospoliisi (2024). Nuorten ryöstörikosten piirteet – Poliisin tietoon tullut ryöstörikollisuus vuosina 2015–2023. Keskusrikospoliisi, Tiedusteluosasto, strateginen analyysi. 8.2.2024.

- Kinnunen, J., Tuomela M. & Mäyrä F. (2022). Pelaajabarometri 2022: Kohti uutta normaalia. Tampereen yliopisto, erillisteokset ja sarjajulkaisut.
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/144376>
- Kronkvist, K., Nordqvist, S., & Ivert, A.-K. (2019). Kamerabevakning i ett särskilt utsatt bostadsområde: Uppfattningar, erfarenheter och effekter av polisär kamerabevakning med syfte att minska brottsligheten och öka tryggheten. Retrieved from https://fastighetsagaresofielund.se/wp-content/uploads/2019/08/978-91-7104-991-9_muep1.pdf
- Kurvinen, E., Ahokas, K., Elmerot, Å., Hassinen, T., Havre, M., Kuukasjärvi, K., Laitinen, K., Launiala, M., Määttä, K., Salumaa-Lepik, K., Sariola, M., Tiura-Virta, H. & Voutilainen, T. (2023). Oma-aloitteinen tietojen antaminen rikosten torjumiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:3. Valtioneuvoston kanslia.
- Lappi-Seppälä, T. (tulossa). Selvityksiä nuorten seuraamusjärjestelmästä ja sen soveltamisesta ikäryhmässä 15–17. Oikeusministeriön julkaisu, tulossa.
- Lehti, Martti (2017) Rikoksentorjunnan kannattavuus: alustava systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 24/2017.
- Lipsey, M. W. (2009) The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and offenders* 4(2), 124-147.
- OM 2007:13. Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011. Oikeusministeriön julkaisu 2007:13.
- OM 2019:26. Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita.
- OM 2019:44. Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Lausuntoyhteenvedo. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:44
- OM 2023:16. Rikosprosessin sujuvoittaminen. Työryhmän muistio. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16.
- OM 2023:18. Sovittelun tilanne ja kehittämistarpeet oikeusministeriön hallinnonalalla: Sovittelutoimintaa edistävän työryhmän suositukset. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:18.
- OM 2023:19. Ohjelmatyö ja moniammatillinen tuki rikosten ehkäisyssä. Rikosten ennaltaehkäisyhankkeen 2020–2022 loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:19.
- OM 2023:30. Rikoksentorjuntatyön tehostaminen Suomessa. Esitys rikoksentorjunnan organisoinnista ja nuorisoriikollisuuden vähentämisen koordinoinnista Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:30.
- OM 2023:34. Kukaan ei synny vihaamaan. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:34. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165318>

- Opetushallitus (2023). Opiskeluhoollon keskeiset periaatteet ja tavoitteet sekä opiskeluhoollon suunnitelman laatiminen ammatillisessa koulutuksessa. OPH-4609-2022. Velvoittavana noudatettava määräys.
<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/opiskeluhoollon-keskeiset-periaatteet-ja-tavoitteet-seka>
- Østergaard Larsen, B., Henriksen, A.-K., Dyrvig Henriksen, T., & Torbenfelt Bengtsson, T. (2023). New system responses to juvenile crime: Experiences from Denmark. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 110(3), 332–350.
<https://doi.org/10.7146/ntfk.v110i3.141475>
- Pesola, H. & Sarvimäki M. (2022). Intergenerational Spillovers of Integration Policies: Evidence from Finland's Integration Plans. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT.
- Poliisin verkkosivut (poliisi.fi). Perustietoa katujengeistä ja niihin liittyvästä rikollisuudesta. <https://poliisi.fi/katujengien-rikollisuus>
- Raaska, Hanna ja Vanhala, Raija (2020). Miksi ja miten autismin diagnostiset kriteerit muuttuvat? *Suomen lääkirilehti, Vuosikerta*. 75, Nro 16:964-967.
- Román-Ithier JC, González RA, Vélez-Pastrana MC ym. (2016). Attention deficit hyperactivity disorder symptoms, type of offending and recidivism in a prison population: The role of substance dependence. *Crim Behav Ment Health*.
- Salihu, D. (2022) Kunnes kaikki kuolevat. Johnny Kniga.
- Saarholm, J., Turkka, H., Toivonen, A. & Kauppinen, J. (tulossa): Käsikirja laajennettujen sovitteluiden toteuttamiseen. Käsikirjoitus.
- Sambou S. & Hämäläinen E. (2022). Katujengien ehkäisy on koordinoitua, poikkihallinnollista ja pitkäjänteistä työtä. *Haaste-lehti* 4/2022.
<https://rikosentorjunta.fi/-/haaste-4-22-rikosentorjunta-katujengien-ehkaisy>
- Sambou, S., Kaakinen, M. & Hämäläinen, E. (2023). Moniammatilliset työtavat nuorten rikosten ehkäisyssä Suomessa, Tanskassa ja Ruotsissa. *Haastelehti* 2/2023. <https://rikosentorjunta.fi/-/3-23-haaste-moniammatilliset-tyotavat-nuorisrikollisuuden-ehkaisyssa-pohjoismaissa>.
- Sambou, S., Turkka, K. & Yliruka, L. (2023) Systeeminen ja moniammatillinen työote lastensuojelussa. Teoksessa *Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. Toimittaneet Turkka, H. & Saarholm, J. PS-kustannus.
- Schalin, Anton (2019). Kansainvälinen kirjallisuuskatsaus puuttumisen malleista, niiden vaikuttavuudesta ja kustannushyödyistä. Teoksessa Haikkola, L.; Hästbacka, N. & Pekkarinen, E. (toim.). *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kus-tannusten näkökulmia palveluihin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34.
- STM 2023:17. Väkivallaton lapsuus- toimenpidesuunnitelma. Väliarviointi 2020-alkuvuosi 2023. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:17.
- Sutela, Mika (2024). Nuorisrikollisuus: Taktinen teema-analyysi - määritelmät, tilannekuva ja toimintamallit. Poliisihallitus.

- Svensson, R. & Oberwittler, D. (2021). Changing Routine Activities and the Decline of 490 YHTEISKUNTAPOLITIIKKA 87 (2022):5–6 Youth Crime: A Repeated Cross sectional Analysis of Self reported Delinquency in Sweden, 1999– 2017. *Criminology* 59 (2), 351–86.
- THL Tilastoraportti 48/2023. Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/147270>
- THL Tilastoraportti 63/2023. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/147785> (19.1.2024)
- THL Ohjaus 10/2023. Osallisuuden edistäjän opas. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y (22.1.2024) (22.1.2023)
- THL (2023d). Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2023. <https://www.julkari.fi/handle/10024/147958> (26.1.2024)
- Tilastokeskus (stat.fi). Syntyperä ja taustamaa. https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html (22.1.2024) (kuvateksti s. 17)
- Tilastokeskus (2017) Digipelaaminen 2017, Digitaalisten pelien pelaaminen nelinkertaistunut 25 vuodessa . Helsinki: Tilastokeskus
- Törrö, M., Nieminen, P. & Turkka H. (2023): Taide, toiminta ja yhteisöt rikollisuuden ehkäisyssä. Teoksessa Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennalta ehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Toim. Turkka, H. & Saarholm, J. PS-kustannus.
- Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) 2024–2027 – Vahvistetaan nuorten hyvinvointia monialaisin toimenpitein. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Päätetty valtioneuvoston yleisistunnossa 21.3.2024.
- Valtion nuorisoneuvosto (2023). <https://tietoanuorista.fi/vnn/>
- Vauhkonen, T., Kaakinen, M., Beuker, A., Raeste, A., Halila, H., Kononen, T. (tulossa). Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin arvointi. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Villman, E. & Kaakinen, M. (2024). Nuorten vakavan rikollisuuden ja jengiväkivallan ehkäisy Ruotsissa ja Tanskassa: Katsaus arviointitutkimuksista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:9.
- VN 2021:81. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163541/VN_2021_81.pdf?sequence=4&isAllowed=y (17.1.2024)
- Weerman, F. M., Maxson, C. L., Esbensen, F.-A., Aldridge, J., Medina, J. & van Gemert, F. (2009). Eurogang Program Manual. Background, development, and use of the Eurogang instruments in multi-site, multi-method comparative research. <https://eurogangproject.files.wordpress.com/2018/06/eurogang-manual.pdf>
- WSIPP, Washington State Institute for Public Policy (wsipp.wa.gov). Benefit-Cost Results. <https://www.wsipp.wa.gov/BenefitCost?topicId=1>

Wong, J. S., Bouchard, J., Gravel, J., Bouchard, M., & Morselli, C. (2016) Can at-risk youth be diverted from crime? A meta-analysis of restorative diversion programs. *Criminal Justice and Behavior* 43(10), 1310-1329.

Hankkeet ja työryhmät

Oikeusministeriö. VN/26111/2023. Tietosuojalainsäädännön kokonaisuudistus.
Hankeikkuna: OM126:00/2023.

<https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/hanke/112251/kuvaukset>

Oikeusministeriö. VN/34181/2022. Aserikoksia koskevan sääntelyn muuttaminen
Hankeikkunan numero: OM077:00/2022.

<https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/lainsaadanto/99431/kuvaukset>

Oikeusministeriö. VN/24165/2023. Nuoriso- ja jengirikollisuuden torjuminen ja vähentäminen. Hankeikkuna: OM083:00/2023.

<https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/redirect/lainsaadanto/110580>

Oikeusministeriö. VN/24163/2023. Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategian päivittäminen. Hankeikkuna: OM080:00/2023.

<https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/lainsaadanto/110577/kuvaukset>

Sisäministeriö. VN/27085/2023. Lainsäädäntöhanke poliisin rikostiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. Hankeikkuna: SM047:00/2023. <https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/redirect/lainsaadanto/112829>

Sisäministeriö. VN/27065/2023. Lainsäädäntöhanke poliisin tiedonvaihtoa koskevan sääntelyn muuttamiseksi.

Hankeikkuna: SM046:00/2023.

<https://hankeikkuna.vnv.fi/app#/lainsaadanto/112828/kuvaukset>

Sosiaali- ja terveysministeriö. VN/4252/2023. Henkeen ja terveysteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten salassa pidettävien välttämättömien tietojen luovuttamista arvioivan työryhmän asettaminen.

Työ- ja elinkeinoministeriö. VN/24670/2023. Valtion ja suurten kaupunkien yhteistyöallianssin sihteeristön asettaminen.

Lait ja asetukset

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100633>

Rikoslaki (39/1889). <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/18890039001>

Nuorisolaki (1285/2016). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

Lastensuojelulaki (417/2007). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Perustuslaki (731/1999). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Vankeuslaki (767/2005) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/2005076>

Laki esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta (136/2023).

<https://finlex.fi/fi/laki/smur/2023/20230136>

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015>

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (616/2019)

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190616>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (610/2022)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220610>

Laki yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (1192/2022)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20221192> (s. 35)

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150400> (vai uudempi Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta 1304/202)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-847-1 (PDF)